

PUBLICACIONS
DE LA PRESIDÈNCIA

Sèrie Major, 8

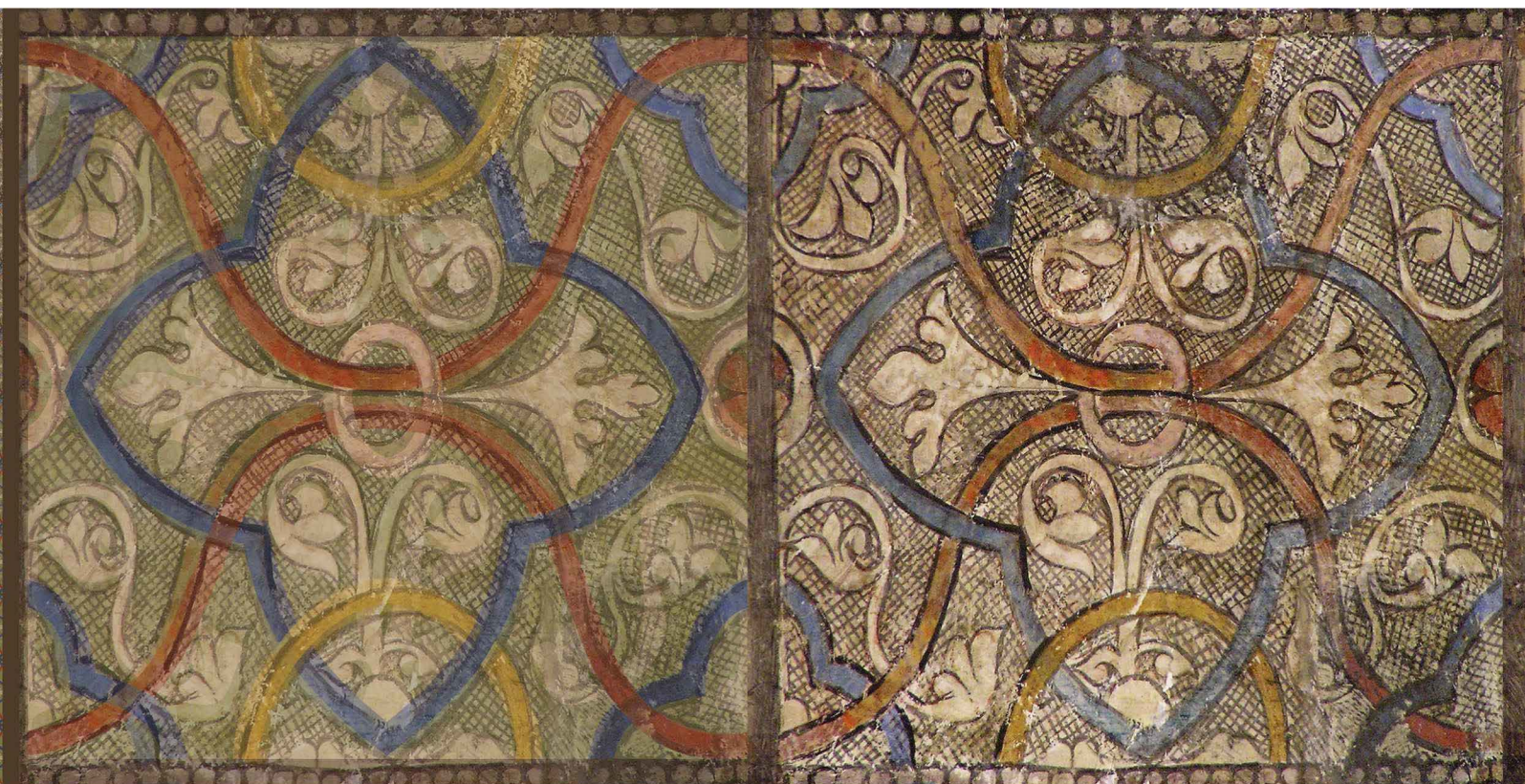
EL VITRALL MEDIEVAL A CATALUNYA

NOVES APORTACIONS

Actes de la jornada d'estudi del 20 de juliol de 2015 celebrada
a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans i complements al
CORPUS VITREARUM MEDII Aevi (CVMA) - CATALUNYA

Xavier Barral i Altet (ed.)

CORPUS VITREARUM MEDII Aevi (CVMA) - CATALUNYA
Suplement 1

Institut
d'Estudis
Catalans

El vitrall medieval a Catalunya

Noves aportacions

Actes de la jornada d'estudi del 20 de juliol de 2015
celebrada a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans
i complements al CORPUS VITREARUM MEDII AEVI (CVMA) -
CATALUNYA

Xavier Barral i Altet (ed.)

CORPUS VITREARUM MEDII AEVI (CVMA) - CATALUNYA
Suplement 1

Institut
d'Estudis
Catalans

El **Vitrall** medieval a Catalunya : noves aportacions : actes de la jornada d'estudi del 20 de juliol de 2015 celebrada a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans i complements al Corpus Vitrearum Medii Aevi (CVMA) -Catalunya. — Primera edició. — (Publicacions de la Presidència. Sèrie major ; 8) (Corpus vitrearum medii aevi. Catalunya . Suplement ; 1)

Bibliografia

ISBN 9788499656175

I. Vitrall Medieval a Catalunya (Congrés) (2015 : Barcelona, Catalunya) II. Institut d'Estudis Catalans

III. Barral i Altet, Xavier, 1947- editor literari IV. Col·lecció: Publicacions de la Presidència. Sèrie major ; 8

V. Col·lecció: Corpus vitrearum medii aevi. Catalunya . Suplement ; 1

1. Vitralls medievals — Catalunya 2. Vitralls medievals — Catalunya — Congressos

748.5.033.5(460.23)

© dels autors dels textos

© 2021, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: novembre del 2021

Coordinació de l'edició: Gabinet de la Presidència de l'IEC

Text revisat lingüísticament per la Unitat d'Edició del Servei Editorial de l'IEC

Disseny de la coberta: Azcunce | Ventura

Il·lustració de la coberta: Joan-Albert Ros i Torres

Compost per Pleca Digital, SLU

Imprès a Producciones Gráficas Ecológicas, SL

ISBN: 978-84-9965-617-5

Dipòsit Legal: B 16390-2021

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Abreviacions	7
Presentació	
<i>Xavier Barral i Altet</i>	9
Comunicacions	
La culminació del Corpus Vitrearum Medii Aevi de Catalunya <i>Josep Massot i Muntaner</i>	13
Notícies esparses sobre la vidriera medieval a Catalunya <i>Carme Domínguez</i>	15
Vidre pla recuperat durant la intervenció arqueològica a l'antic convent de Santa Caterina (Barcelona). El conjunt associat a la sala capitular <i>Josefa Huertas, Montserrat Pugès i Jaime Salguero Martínez</i>	23
La restauració de la rosassa de Santa Maria del Mar (Barcelona) <i>Lorena Valldepérez i Pere Valldepérez</i>	33
Present, passat i futur del Corpus Vitrearum Medii Aevi de Catalunya <i>Joan Vila-Grau</i>	39
Addenda documental als volums del CVMA	
1. Addenda documental al volum CVMA 1 Santa Maria del Mar <i>Carme Domínguez, Sílvia Cañellas i Marta Segarrés</i>	43
2. Addenda documental al volum CVMA 4 Santa Maria del Pi <i>Sílvia Cañellas, Carme Domínguez i Marta Segarrés</i>	45
Església del monestir de Santa Caterina <i>Sílvia Cañellas, Carme Domínguez i Marta Segarrés</i>	47
Església del monestir de Sant Cugat del Vallès <i>Carme Domínguez i Marta Segarrés</i>	49
3. Addenda documental al volum CVMA 5.1 Església del monestir de Sant Salvador de Breda <i>Sílvia Cañellas i Marta Segarrés</i>	50
Palau Reial Menor (palau de Requesens) <i>Sílvia Cañellas i Marta Segarrés</i>	50
Castell del Rei de Lleida <i>Carme Domínguez i Marta Segarrés</i>	50

Les vidrieres de l'església de Santa Maria, de la Paeria i de la Taula de Canvi de Cervera. Textos documentals <i>Josep M. Llobet i Portella</i>	52
Errates assenyalades pels autors dels volums publicats	75
Aportació	
El vitrall medieval trobat de la catedral de Girona <i>Anna Santolaria Tura i Miquel Àngel Fumanal</i>	79
Els autors	87

ABREVIACIONS

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ADB	Arxiu Diocesà de Barcelona
ADG	Arxiu Diocesà de Girona
ADPO	Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals
AHBC	Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHCC	Arxiu Històric Comarcal de Cervera
AHG	Arxiu Històric de Girona
AHMP	Arxiu Històric del Monestir de Pedralbes
AHPB	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
APSMP	Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi
ap. doc.	apèndix documental
<i>c.</i>	<i>circa</i>
cm	centímetres
CRBMC	Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat
CSIC	Consejo Superior de Investigaciones Científicas
CVMA	Corpus Vitrearum Medii Aevi
d.	dret
doc.	document, documents
EMAC	Grup de recerca Emac - Romànic i Gòtic, Universitat de Barcelona
ed.	editor, editors
<i>et al.</i>	i altres
f.	foli, folis
FCP	Fons de la Comunitat de Preveres
FD	Fons Dalmases
FH	Fons Hospitals
fig.	figura
FM	Fons Municipal
FN	Fons Notarial
IEC	Institut d'Estudis Catalans
llig.	lligall
mm	mil·límetres
MUHBA	Museu d'Història de Barcelona
núm.	número, números
p.	pàgina, pàgines
reg.	registre, registres
rep. doc.	repertori documental
s. f.	sense foliar
UB	Universitat de Barcelona
vol.	volum, volums
%	tant per cent
°C	graus centígrads

PRESENTACIÓ

XAVIER BARRAL I ALTET

El present volum recull les actes de la jornada d'estudi organitzada a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans el dia 20 de juliol de 2015 amb motiu de l'acabament i la presentació pública del cinquè i darrer volum del corpus dels vitralls medievals de Catalunya, un projecte de recerca reconegut separatament del d'Espanya dins del Corpus Vitrearum Medii Aevi (CVMA) internacional des dels anys vuitanta del segle xx. Són cinc volums, erudits i luxosos, que la Presidència de l'Institut d'Estudis catalans ha considerat sempre entre les seves publicacions més importants, fruit del treball d'un equip de recerca que ha gaudit d'una continuïtat exemplar.

En aquestes actes, tant Josep Massot i Muntaner, aleshores president de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut, com Joan Vila-Grau, històric membre fundador del Corpus, en recorden la història, les fites aconseguides i alguns projectes de futur.

La jornada del 20 de juliol va ser presidida pel president de l'Institut d'Estudis Catalans, Joandomènec Ros, i la sessió científica pel membre de l'Institut i catedràtic d'història medieval de la Universitat de Lleida, Flocel Sabaté.

Dins el marc del CVMA internacional, el Corpus Vitrearum Medii Aevi de Catalunya ha tingut sempre una personalitat pròpia i una participació constant en totes les reunions internacionals d'aquest projecte, que se situa en el si de la Unió Acadèmica Internacional. Aquesta institució va llançar la iniciativa del Corpus el 1952, arran del Congrés Internacional d'Història de l'Art celebrat a Amsterdam. En l'actualitat, el Corpus Vitrearum té comitès en més de catorze països i més de seixanta-cinc volums publicats. L'estudi de les vidrieres comprèn un període cronològic que va des del segle vi fins al segle xvi en tots els països i el nombre de volums publicats per cada país depèn del patrimoni que conservi cada regió, de l'activitat del respectiu Comitè Nacional i de les seves disponibilitats financeres. En aquests estudis no solament s'inclouen les vidrieres que es troben conservades al lloc d'origen, sinó també aquelles que estan disperses en col·leccions privades i museus de tot el món. Des de 1923, l'Institut d'Estudis Cata-

lans forma part de la Unió Acadèmica Internacional, i el 1957 la nostra institució va voler prendre part en el projecte de corpus dels vitralls que es va realment impulsar el 1979, dirigit per Joan Ainaud i de Lasarte i, successivament, després de la seva mort, per Anscari M. Mundó i per Xavier Barral i Altet.

En les actes de la jornada que ara es publiquen es presenten noves aportacions, recuperacions i restauracions fetes després o al marge de la publicació del darrer volum del Corpus català. Dins el programa del Corpus Vitrearum Medii Aevi de Catalunya, que comparteix l'estructura d'estudi amb els realitzats als altres països, s'inclou, a més de l'estudi i la reproducció en color dels vitralls conservats, un apartat documental en el qual es fa ressenya de tots els documents que parlen dels vitralls de l'obra estudiada. Hem volgut aprofitar l'ocasió per a incloure un nou afegit documental als ja publicats en els cinc volums del Corpus amb els documents que no es van publicar en el seu moment i dels quals ara tenim notícia i una llista d'errates que hem pogut constatar al llarg dels anys.

Finalment, hem incorporat també un article de presentació de la descoberta més important feta a Catalunya durant els darrers decennis en aquest sector del patrimoni monumental: uns plafons de vitrall medieval preservats fins al 2019 darrere un retaule a la capella de Sant Martí i Sant Francesc de la catedral de Girona. Alguns d'aquests plafons són els vitralls figurats més antics (si exceptuem un testimoni molt discutit que es troba al museu de Worcester) conservats fins avui a Catalunya, on era coneguda l'existència de vitralls en documents del període romànic. Les esglésies cistercenques de Poblet i Santes Creus exhibien en els seus finestrals un art del vidre decoratiu, geomètric, sense imatges. Els plafons figuratius més antics trobats a Girona aporten informacions radicalment noves per comprendre millor la transició, durant la primera meitat del segle xiii, quan l'estil romànic era encara molt arrelat a Catalunya, cap a les novetats gòtiques que no tardarien gaire a arribar i a imposar-se també en l'art del vitrall.

COMUNICACIONES

LA CULMINACIÓ DEL CORPUS VITREARUM MEDII Aevi DE CATALUNYA

JOSEP MASSOT I MUNTANER

L'acte que celebrem avui marca una fita en la història de la recerca a l'Institut d'Estudis Catalans i en la seva relació amb la Unió Acadèmica Internacional, una entitat que va ser decisiva durant els anys del franquisme per mantenir la independència i, fins i tot, la supervivència de la nostra institució. Com a president de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut, a la qual ha estat sempre inscrit aquest programa conjunt amb la Unió Acadèmica i amb especialistes del nostre país, he d'expressar la meua gran satisfacció perquè un projecte iniciat entre el 1957 i el 1958 hagi arribat a bon port i ho hagi fet d'una manera extremament digna, tant pel que fa al contingut com pel que fa al continent.¹

El primer que va posar els fonaments del que seria aquest corpus dels vitralls catalans medievals va ser precisament Joan Ainaud i de Lasarte, especialista reconegut en història de l'art i membre destacat de l'Institut, del qual fou president en anys difícils. Després de superar, com deia ell mateix al pròleg del primer volum de la sèrie, tot «un seguit de dificultats d'ordre funcional i material» —una constant de la nostra corporació—, el 1979 va poder dirigir un equip tècnic permanent, en el qual l'ajudaven eficaçment els senyors Joan Vila-Grau i Ramon Roca i Junyent, i el 1985 Ainaud mateix pogué presentar *Els vitralls medievals de l'església de Santa Maria del Mar, a Barcelona*, un gruixut volum que donava la tònica del que seria en endavant tota la sèrie: una presentació excel·lent, de gran format, tal com exigia el cas, amb una considerable quantitat d'excel·lents il·lustracions en color i en blanc i negre que acompanyaven un text redactat per Ainaud, una documentació recollida per M. Assumpta Escudero i un catàleg redactat per Joan Vila-Grau, autor també d'un glossari, completat per una bibliografia a cura de M. Assumpta Escudero. Atès el caràcter internacional del projecte, tancaven el volum, d'un total de gairebé dues-cents quaranta pàgines, un resum en francès i un altre en espanyol.

Dos anys després, el 1987, Ainaud podia presentar el volum segon de la sèrie, dedicat a *Els vitralls de la catedral de Girona*, amb el mateix estil i els mateixos col·laboradors del volum anterior, bé que s'hi uniren Antoni Vila i Delclòs i, pel seu coneixement de la història de la catedral estudiada, els clergues gironins Jaume Marquès, Gabriel Roura i Josep M. Marquès.

El volum tercer, dedicat a *Els vitralls del monestir de Santes Creus i la catedral de Tarragona*, hauria d'esperar fins al 1992, i Joan Vila-Grau hi fou ajudat, de nou, per Antoni Vila i Delclòs. D'altra banda, Ainaud havia d'agrair la col·laboració de Joana Virgili i Isabel Companys i l'ajuda del pare Agustí Altisent, monjo de Poblet.

El volum quart aparegué, dos anys després del tràpas de Joan Ainaud, el 1997, i en signava el pròleg Anscari M. Mundó, que ja formava part del Comitè del Corpus des del primer moment i que signava no solament el pròleg del volum, dedicat ara a *Els vitralls de la catedral de Barcelona i del monestir de Pedralbes*, sinó també unes notes complementàries, conjuntament amb Joan Vila-Grau. Una extensa introducció sobre la catedral i altres esglésies de Barcelona i sobre els monestirs de Pedralbes i de Sant Cugat del Vallès pertanyia encara a Joan Ainaud —autor igualment de la presentació del volum, conjuntament amb M. Assumpta Escudero—, i les vidrieres gòtiques de la catedral de Barcelona eren estudiades per Sílvia Cañellas. Els catàlegs corresponents eren obra de Joan Vila-Grau i Antoni Vila i Delclòs.

El volum cinquè i darrer de la sèrie, aparegut amb data de desembre de 2014, consta en realitat de dos toms, que han sortit simultàniament. Anscari M. Mundó —ja traspasat el desembre de 2012— en signa encara el prefaci com a president del Comitè de Barcelona, però hi dona d'una manera especial les gràcies al president adjunt, Xavier Barral i Altet, sense la intervenció del qual aquests volums 5.1 i 5.2 no haurien pogut aparèixer. Aquests dos volums consten a cura dels esmentats Xavier Barral i Altet i Anscari M. Mundó, amb la coordinació d'Anna Vila i Rovira i amb fotografies, com en tots els volums anteriors, de Ramon Roca i Junyent. La seva estructura és diferent de la dels volums anteriors, en el sentit que hi intervenen un bon nombre d'especialistes. En concret, el volum 5.1 tracta d'*Els vitralls de la catedral de la Seu d'Urgell i de la col·legiata de Santa Maria de Cervera*, als quals s'afegeixen encara capítols sobre la catedral i el Museu Episcopal de Vic, el Palau dels Reis de Mallorca a Perpinyà, el Museu de Montserrat i el Worcester Art Museum, i edificis amb vitralls ara perduts —esglésies, edificis civils, palaus reials, cases particulars—, i també sobre vitralls representats en pintures. Als col·laboradors habituals s'hi uneixen ara Rosa Alcoy, Josep M. Llobet, Esther Balasch, Carme Domínguez, Francesc Fité, Sílvia Cañellas i Xavier Barral i Altet.

El volum 5.2, que correspon en part al que ja anun-

1. Aquest article va aparèixer al recull d'escrits del pare Massot *A la ciutat dels llibres*, segona sèrie, publicat a la col·lecció «Biblioteca Serra d'Or», 492, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2016, p. 143-146. [Nota de l'editor del volum]

ciava Joan Ainaud al pròleg del volum primer, duu el títol ben explícit d'*Estudis entorn del vitrall a Catalunya*, i hi col·laboren successivament Anscari M. Mundó —amb la història del CVMA català i els seus personatges—, Xavier Barral i Altet —sobre el vitrall medieval en el context monumental i el marc historiogràfic a Catalunya—, Rosa Alcoy —amb l'evolució estilística del vitrall medieval—, Sílvia Cañellas —sobre les restauracions del vitrall medieval— i Antoni Vila i Delclòs —sobre la restauració de la rosassa de Santa Maria del Mar. Hi trobem encara una bibliografia, mapes, un glossari terminològic i un índex dels mestres de vidrieres medievals esmentats al llarg del CVMA de Catalunya. Hi falten els diversos índexs generals de tota l'obra que prometia Ainaud, però és ben comprensible que es preferís deixar-los estar per no allargar

encara més el procés d'un projecte que forçosament ha demanat tants i tants anys.

En conjunt, doncs, ens hem de felicitar que el CVMA de Catalunya sigui una realitat positiva i d'una utilitat indubtable, i que alhora serveixi per a donar una projecció internacional a la nostra cultura i a la nostra corporació. Només em correspon ara donar les gràcies d'una manera especialment efusiva als responsables de l'obra i a tots els qui hi han col·laborat amb una dedicació i un entusiasme encomiables. Voldria donar igualment les gràcies a l'equip de Publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans, que em consta que ha hagut de treballar de valent perquè una obra tan complexa com el CVMA de Catalunya pogués quedar definitivament enllestida, d'una manera que ens fa feliços a tots.

NOTÍCIES ESPARSESES SOBRE LA VIDRIERA MEDIEVAL A CATALUNYA

CARME DOMÍNGUEZ

INTRODUCCIÓ

Aquesta comunicació reflexiona sobre diverses notícies inèdites de la vidriera medieval a Catalunya conegudes d'ençà de la finalització del volum cinquè del *Corpus Vitrearum Medii Aevi* (CVMA). Les notícies aportades complementen així els estudis del volum 5.1, que recull gran part de la documentació que ha permès acreditar la presència de vidrieres artístiques —avui desaparegudes— a molts dels edificis gòtics catalans, així com l'activitat dels mestres de vidrieres que hi treballaren i altres aspectes relacionats amb la indústria del vidre.

El volum cinquè del CVMA que avui presentem recull tota la documentació recopilada durant molts anys per un grup d'investigadors que hem considerat imprescindible per a l'estudi de l'art de la vidriera artística; es tracta de tots aquells documents manuscrits que recullen qualsevol notícia relacionada amb aquest art a casa nostra. No cal dir que la tasca ha estat ingent i no mancada de nombroses dificultats, ja que en molts dels casos estudiats ha calgut revisar la totalitat de les sèries documentals per a cercar aquella anotació que, per insignificant que semblés, ens ajudés a estirar el fil i ens permetés testimoniar la decoració amb vidrieres en un determinat edifici. Per descomptat que la nostra feina recull, ordena, sistematitza i revisa també totes les referències documentals dels investigadors que ens han precedit en aquesta tasca. Sense les seves valuoses i minucioses aportacions, la feina hauria estat gairebé impossible. Recordem, només a tall d'exemple i per la seva significativa aportació, Bernard Alart, Agustí Duran i Sanpere, Marcel Durliat, Josep Gudiol i Cunill, Josep Maria Madurell, Josep Mas, Josep Puiggarí o Pierre Vidal.

Si aquesta aportació documental és imprescindible per a la història de l'art en general, per a l'estudi de la vidriera artística ho és encara molt més.¹ Un art tan efímer com és el de la vidriera no es pot limitar a l'estudi de l'obra que ha arribat fins als nostres dies, encara més si tenim en compte la improbable originalitat íntegra de les peces conservades, tal com posen de manifest amb precisió els diferents catàlegs publicats en els volums del CVMA. La confluència d'ambdues tasques, l'anàlisi de l'obra i l'estudi de les fonts documentals, són, doncs, els elements que ens oferiran una aproximació més ajustada a la realitat d'aquest art. Un exemple prou il·lustratiu del que diem és la constatació de la pre-

sència de la vidriera artística en els edificis civils. Sense aquests estudis documentals no sabríem res de l'existència i la rellevància d'aquest art als palaus reials, als edificis municipals o a d'altres edificis institucionals medievals. Fins i tot ignoraríem que també algunes cases particulars de famílies benestants van disposar de vidrieres artístiques. I el que potser és més important: tampoc no hauríem pogut establir la importància del poder civil, junt amb el religiós, és clar, com a impulsor de les innovacions artístiques en la vidriera catalana.²

Quan es va obrir el termini de presentació de comunicacions per a aquesta jornada, la meua recerca als arxius estava immersa en un dels estudis que em va encarregar l'avui recordat president del Comitè de Barcelona del Corpus, el doctor Anscari M. Mundó, sobre les pintures murals de l'antic Hospital de la Santa Creu de Barcelona, un estudi que finalment vam decidir no incloure en la darrera publicació del CVMA perquè es tractava d'un cas de vidrieres representades en pintures, tal com en un principi s'havia valorat.

En el transcurs d'aquesta investigació, que encara no ha finalitzat, havia anat anotant noves notícies sobre la vidriera medieval que, com ja vaig advertir en el resum lliurat per a l'acceptació de la comunicació, calia analitzar i estudiar amb profunditat. Els resultats no han estat de moment els esperats; calen més hores d'estudi i de dedicació, però l'ocasió s'ho mereix i, fidel al meu compromís, soc aquí per donar a conèixer noves dades, noves hipòtesis i algunes reflexions que ens puguin ajudar, si més no, a assentar les bases de propers estudis sobre la vidriera medieval catalana i a posar de manifest també que, tot i que el corpus medieval (i del Renaixement) s'ha donat per conclòs amb aquest volum, no podem aturar-nos en les nostres investigacions sobre la vidriera artística medieval a Catalunya.

LA VIDRIERA MEDIEVAL AL ROSSELLÓ

Un dels camps que més necessita nous estudis i recerques és, sens dubte, el de la vidriera medieval al Rosselló. Més encara quan es tracta de la zona natural d'en-

1. Carme DOMÍNGUEZ i Sílvia CAÑELLAS, «Importància dels fons notarials per a la història de l'art. Les vidrieres», a *Documentació notarial i arxius: Els fons notarials com a eina per a la recerca històrica*, Girona, Arxiu Històric de Girona, 2007, p. 175-179.

2. Núria GIL, Carme DOMÍNGUEZ i Sílvia CAÑELLAS, «El poder civil i religiós com a motor de les innovacions artístiques en el vitrall català de l'edat mitjana fins al Modernisme», a *XI Congrés d'Història de Barcelona: La ciutat en xarxa* (en línia), Barcelona, AHCB, Institut de Cultura i Ajuntament de Barcelona, 2009, <http://w110.bcn.cat/ArxiuHistoric/Continguts/Documents/Fitxers/XI%20CONGRES_gilcanc.pdf> (consulta: 22 desembre 2015).

trada a casa nostra d'un art francès que es difongué en gran manera mitjançant l'art del vitrall i d'una zona clau pel que fa a la intenció de decorar amb vidrieres els edificis religiosos i civils més emblemàtics del Principat. Amb l'excepció del monestir de Poblet, on la notícia sobre l'elaboració de vidre obrat en taules es remunta a l'any 1189, i de la constància documental i arqueològica sobre l'existència de vidrieres a la catedral romànica de Barcelona, les primeres evidències de la utilització de vidrieres artístiques les podem situar a mitjan segle XIII al monestir cistercenc de Santes Creus i poc després al Palau dels Reis de Mallorca a Perpinyà, on les vidrieres per a la capella baixa del Palau de Jaume II de Mallorca van ser encarregades probablement abans de l'any 1285 (figures 1a i 1b).

El primer mestre de vidrieres documentat a Catalunya, Berenguer de Palau, autor entre els anys 1316 i 1317 de les vidrieres de la capella del Castell del Rei a Lleida, l'antiga Suda, i de la capella del Palau Reial de València, tot i ser a Barcelona en el moment que se'l requereix per a aquestes feines, podria procedir de la vila rossellonesa de Palau, denominada Palau del Vidre a partir de 1442. L'origen de la vila fou el castell de Palau, antiga propietat dels comtes de Rosselló que fou llegada l'any 1172 pel comte Guinard II a l'orde del Temple. Els seus habitants gaudien d'un privilegi excepcional, ja que podien vendre tots els seus productes arreu de la Corona d'Aragó sense estar sotmesos a cap lleuda, peatge o dret duaner en beneficiar-se de les franquícies atorgades des de l'any 1208 a l'orde del

Temple i més tard a l'orde dels Hospitalers de Sant Joan de Jerusalem.³ Entre els membres de la comanda del Masdú, el convent rural dels templers al Rosselló (l'altra comanda era a Perpinyà), figuraven, en el moment de la seva supressió l'any 1307, dos personatges anomenats Berenguer de Palau. Un d'ells exercí de capellà al Masdú entre els anys 1269 i 1285, amb una interrupció de set anys.⁴ L'altre fou un cavaller també del lloc de Palau, destinat a la comanda dels templers a Tortosa, a qui es documenta el 1323 firmant una àpoca per la qual reconeix el cobrament de la pensió anual de 1.400 sous que li havia adjudicat l'arquebisbe de Tarragona després de la desaparició de l'orde.⁵

Sabem que l'activitat vidriera existia al Rosselló des de mitjan segle XIII. Aquest religiós anomenat Berenguer de Palau, o un altre personatge homònim d'aquesta vila del Rosselló, podia haver estat l'artífex de l'obra en vidre de les capelles d'ambdós palaus reials comentats i per què no, també, l'autor de les vidrieres més antigues de l'església de Santa Maria de Castelló d'Empúries (datades dins el primer quart del segle XIV), o de les de la capella alta del Palau dels Reis de Mallorca a Perpinyà (dels inicis del mateix segle). El fet de tractar-se d'un capellà no és tampoc estrany dins l'ofici.

3. Bernard ALART, «L'ancienne industrie de la verrerie en Roussillon», *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales* (Perpinyà), vol. xx (1873), p. 309-322.

4. *Diplomatari del Masdú*, vol. I, edició i estudi a cura de Roderigue Tréton, Barcelona, Fundació Noguera, 2010, p. 38, col.l. «Diplomatari», núm. 52.

5. Xavier BOHIGAS i Jesús BOHIGAS, «Mas el Temple», a *Portal Gironí d'Història i Genealogia* (en línia), Girona, <<http://www.portalgironi.cat/index.php/masos-pairalies/masos-girones/masos-girones-aiguaviva/1642-masos-aiguaviva-temple>> (consulta: 19 octubre 2019); Arxiu Diocesà de Girona, Notaria, 1294-1328, G-3, f. 207v i 208, 24 gener 1323. Vegeu també Bernard ALART, «Suppression de l'Ordre du Temple en Roussillon», *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales* (Perpinyà), vol. xv (1867), p. 25-115.

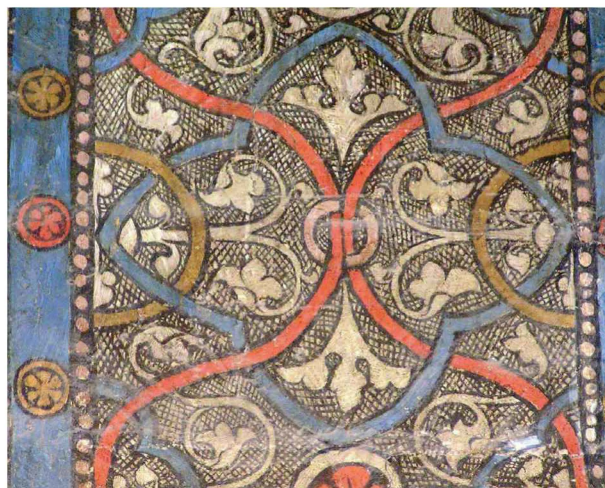
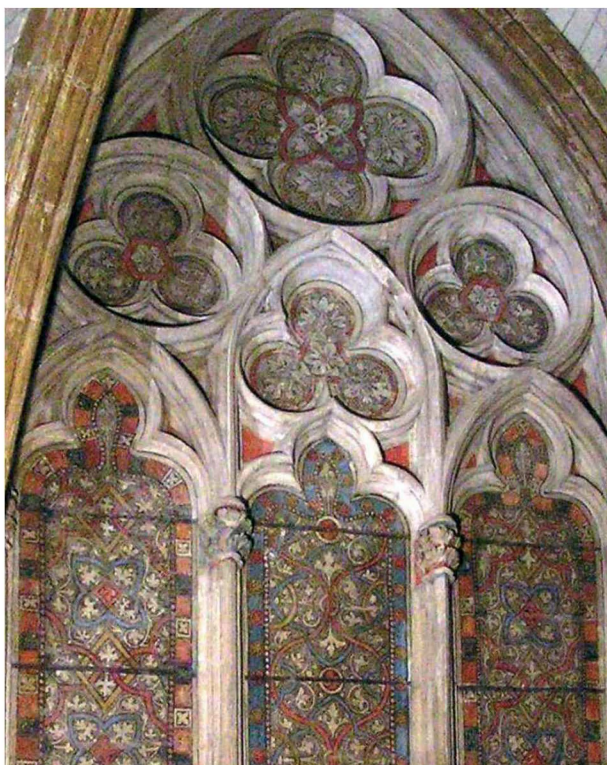

FIGURA 1. Perpinyà. Palau dels Reis de Mallorca. 1a: Finestral cegat de la capella baixa. 1b: Vitrall representat en la pintura, finals del segle XIII. (Foto de l'autora)

L'any 1385, el prevere i mestre de vidrieres Pere Ponç s'ocupà, junt amb el pintor Guillem Ferrer, de la factura de vidrieres per a la capella de Sant Jaume de l'església de Santa Maria de Morella.⁶ Les vidrieres realitzades per l'artista Berenguer de Palau van gaudir en el seu moment d'un gran prestigi, com ho evidencia la demanda del noble aragonès Pere Ferrandis d'Híxar i Gil (el seu pare era fill natural de Jaume I) que, en dictar testament l'any 1318, expressà la voluntat d'erigir una capella funerària al monestir de Sant Domènec de Saragossa amb una vidriera «a la forma» de la que ostentava la capella del rei al Palau Reial de València.⁷ Precisament, una de les noves notícies documentades està relacionada amb unes de les vidrieres que feu l'artífex Berenguer de Palau. Ens n'ocuparem tot seguit. Abans, un parell més de notícies sense deixar el Rosselló.

Tota la zona rossellonesa, capitalitzada per la vila de Perpinyà, fou una àrea on la indústria del vidre tingué des de mitjan segle XIV una rellevància notable, compartida amb la ciutat de Barcelona i la seva àrea d'influència.⁸ La raó cal cercar-la probablement en les condicions geogràfiques de la part baixa de la conca del riu Tec i del massís de l'Albera, amb l'existència dels materials idonis per a la fabricació del vidre: fusta, calç, sorres silícies, quars i sobretot la salicòrnia, una planta utilitzada com a fundent en la seva elaboració i que contribuïa especialment a la bona qualitat del vidre.⁹ L'existència de diferents establiments a la zona relacionats amb la indústria del vidre, tant urbans com rurals o forestals, ha estat ben estudiada per diversos autors.¹⁰

6. També un Berenguer de Palau, mort el 1314, fou sagristà major de la seu de Girona. Al claustre de la catedral, al mur del fons de la galeria, a tocar de l'angle sud-est i a la part superior, hi ha encara el seu sepulcre (<http://www.pedresdegirona.com/claustre_cat_5.htm>). Vegeu també: Elvis MALLORQUÍ, *Històries amagades de les Gavarres*, Girona, Consorci de les Gavarres, 2008, p. 29 i nota 9, col.l. «Biblioteca Lluís Esteve», i Joan MOLINA, «DE GENE RE MILITARI EX UTROQUE PARENTE. La nobleza eclesiástica y los inicios de la catedral gótica de Gerona», *Anuario de Estudios Medievales*, vol. 37/1 (2007), p. 741-780.

7. Francesca ESPAÑOL, *Els escenaris del rei: Art i monarquia a la Corona d'Aragó*, Barcelona, Angle, p. 13-15, col.l. «Arts», núm. 2; María José CASAUS, «Los Pedro Fernández de Híjar y el espíritu cruzado entre los siglos XIII y XIV», *Aragón en la Edad Media*, núm. xx (2008), p. 187-202; Amadeo SERRA, «Historia de dos palacios y una ciudad: Valencia, 1230-1460», *Anales de Historia del Arte*, vol. 23 (2013), núm. especial (II), p. 333-367, concretament p. 346-347.

8. Martine CAMIADE i Denis FONTAINE, *Verreries: Verreries catalans*, Perpinyà, Association Sources, 2006.

9. Sílvia CAÑELLAS i Carme DOMÍNGUEZ, «El forn de vidre del Pla d'en Llull de Barcelona (1447-1640) en els protocols notariais», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, vol. XXIII (2005), p. 141-172, concretament p. 162-163.

10. En destaquen: Bernard ALART, «L'ancienne industrie...», p. 307-322; Danièle FOY, *Le verre médiéval et son artisanat en France méditerranéenne*, París, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, 1989; Jordi MACH, «Le verre médiéval en Roussillon, un état de la documentation», *Bulletin de l'Association*

També ho ha estat la presència de mercaders dedicats a la importació i l'exportació de productes vitris, que van aprofitar el prestigiós mercat de draps flamencs instal·lat a Perpinyà i la ruta comercial establerta amb la ciutat de Flandes almenys des de l'any 1261.¹¹ Les relacions de la indústria del vidre rossellonesa amb la Catalunya septentrional i amb els principals centres econòmics i artístics de la resta del Principat, així com la presència de mercaders provinents d'aquestes contrades, posen de manifest encara més la importància dels intercanvis artístics que es mantingueren entre el Rosselló i la resta de Catalunya.¹² Alguns dels documents que en deixen constància ja han estat citats en diferents estudis.¹³

Ara, un nou document datat l'any 1421 i que s'ha localitzat a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB) ens parla del contracte per obrar vidre establert entre el vidrier de Barcelona Joan Coloma i els diferents socis d'un forn de vidre existent en un bosc proper a l'abadia cistercenca de Vallbona (avui terme d'Argelers). En concret, en aquest document, el vidrier barceloní signa el contracte amb Pere Galsem, teixidor de la vila de Perpinyà i habitant de Castelló d'Empúries, que hi apareix com a rector del forn, i amb la muller de Pere Berenguer, doctor en lleis de la vila de Perpinyà. En el document signa com a testimoni el mercader de vidre de Barcelona Francesc Asbert, sens dubte un beneficiari directe del negoci.¹⁴

El forn forestal de la vall del Ravaner havia estat construït només dos anys abans pel mestre vidrier barceloní Jaume Roger en conveni amb l'abat de Vallbona, però poc després, a causa d'una malaltia mental, el vidrier va ser obligat a abandonar la seva activitat. La situació d'abandó en què restà el forn obligà el rei Alfons el Magnànim a posar-lo tot seguit sota la seva

Française pour l'Archéologie du Verre (Association Française pour l'Archéologie du Verre, AFAV) (2004), p. 27-32; Martine CAMIADE i Denis FONTAINE, *Verreries...*

11. Marcel DURLIAT, *L'art en el regne de Mallorca*, Palma, Moll, 1964, p. 35-36.

12. Joan MOLINA, «Relacions i intercanvis entre Girona i el Rosselló a la segona meitat del segle XV», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. xxxiii (1994); Martine CAMIADE i Denis FONTAINE, *Verreries...*, p. 109.

13. Ja l'any 1345, el vidrier Ramon Roger, habitant de Sant Celoni (Barcelona), establí un forn de vidre al vessant sud del massís de l'Albera, proper a la localitat de Requesens, que pertanyia al vescomtat de Rocafort (AHG, Notaris de Castelló d'Empúries, reg. 68). Vegeu Martine CAMIADE i Denis FONTAINE, *Verreries...*, p. 20. Uns anys abans, el 1331, un vidrier de la mateixa família, Bernat Roger, obtenia permís per a instal·lar un forn a tres llegües de la ciutat de Girona (ACA, Cancelleria, reg. 483, f. 249r). Vegeu també Sílvia CAÑELLAS i M. Carme DOMÍNGUEZ, «Els forns de vidre a Barcelona i la seva rogalia (segles XIV-XVI)», *Anuario de Estudios Medievales*, vol. 38/2 (2008), p. 611-637.

14. AHPB, Bernat Pi, 113/18, Manual, 1420-1421, 3 setembre 1421, f. 20r.

protecció i a maldar per una ràpida solució.¹⁵ A banda del document localitzat a Barcelona, almenys s'han localitzat quatre documents més sobre aquest negoci a l'Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals (ADPO), cosa que demostraria la importància del contracte i la rellevància d'aquest forn, que de ben segur subministrava vidre a un altre dels principals centres comercials de la indústria vidriera, la ciutat de Barcelona.¹⁶ Sabem per aquests altres documents que hi havia dos socis tinentes del forn, Joan de Pau, senyor de les Abelles, i Marquèsia, la dona de Pere Berenguer, ja esmentada.

Uns anys abans, el 1408, ja s'havien posat de manifest les estretes relacions comercials entre un vidrier anomenat Raimon Roger, probablement emparentat amb Jaume Roger, el creador del forn forestal, i un altre vidrier de la ciutat de Girona, Joan Xatart, membre d'una família de vidriers provinents de la localitat rossellonesa de Palau del Vidre.¹⁷ En la carta de pagament atorgada per Raimon Roger al vidrier gironí actuaren de testimonis el pintor Lluís Borrassà i el vidrier barceloní Antoni Sala.¹⁸

Un altre document que no es recull en el volum cinquè del CVMA de Catalunya (només l'esmentem de passada en una nota a peu de pàgina)¹⁹ és el relatiu a l'inventari dels béns del pintor rossellonès Pere Baró, datat el 28 de juny de 1399, només vuit dies després de la seva mort. En aquest interessant inventari d'un artista polifacètic com fou Pere Baró pare, esmentat per primera vegada en feines del seu ofici l'any 1364, hi apareixen diferents eines i atuells relacionats amb la

fabricació de vidrieres, en concret dos gresols de terra per fondre-hi plom i un arquibanc, on es troben les eines d'obrar vidrieres.²⁰

Els Baró foren una important nissaga d'artistes a qui es relaciona amb els encàrrecs de vidrieres artístiques al Rosselló. En concret, el segon fill de Pere Baró, Joan Baró, i el fill d'aquest últim, Joan Baró II, han estat documentats en feines d'aquest ofici al Palau del Reis de Mallorca a Perpinyà i també a la catedral d'El-na (anys 1402 i 1448, respectivament). Però el que ens demostra aquest document és que l'ofici venia d'antic i que ja era exercit per aquesta família des de feia temps. De fet, de l'any 1347 ja teníem una referència documental d'un pintor anomenat Baró i del seu germà encarregant-se d'una porta llevadissa per a una vidriera de la capella del Palau Reial de Perpinyà.²¹

LES VIDRIERES DE LA CAPELLA DEL CASTELL REIAL DE LLEIDA

Com dèiem més amunt, volem comentar també una interessant notícia en relació amb les vidrieres obrades l'any 1316 pel mestre Berenguer de Palau a les finestres del cimbori de la capella del Castell del Rei de Lleida que no ha estat recollida en aquesta darrera publicació del CVMA.²²

La capella del castell, construïda durant els primers anys del segle XIV, no disposava de finestres en els seus murs a causa del caràcter defensiu de l'edifici, però hi tenia, per a la seva il·luminació, vuit grans finestres al cimbori (figura 2).²³ Dos documents, transcrits per la doctora Josefina Mutgé en el seu estudi sobre l'aljama sarraïna de Lleida²⁴ i esmentats també per la doctora Francesca Español en el seu estudi sobre el castell llei-

15. Bernard ALART, «L'ancienne industrie...», p. 314-315.

16. ADPO, 1B 219, Procuració reial, 1363-1368, reg. XXII, f. 59r i 59v; ADPO, 3E 1/386, Guillem Jaume, notari de Cotlliure, Manual, 1420, f. 28v i f. 31, i ADPO, 3E 1/387, Guillem Jaume, notari de Cotlliure, Manual, 1420, f. 34. Vegeu Martine CAMIADE i Denis FONTAINE, *Verreries...*, p. 21, i Jordi MACH, «Le verre médiéval...», p. 47-48.

17. La família Xatart, de vidriers i mercaders de vidre, està documentada des de l'any 1362 (Raimon Xatart, vidrier de Palau) fins a mitjan segle XVI. L'any 1378, Berenguer Xatart es declara «mestre del forn de vidre de Palau», localitat que a partir del segle següent començà a denominar-se Palau del Vidre (ADPO, 3E 3/397, f. 12). La família de vidriers anomenats Roger estan documentats ja l'any 1327 elaborant vidre a la parròquia mallorquina de Calvià; vegeu Miquel Àngel CAPELLÀ, *El vidre a Mallorca entre els segles XIV i XVIII* (en línia), tesi doctoral, vol. 1/2, Universitat de les Illes Balears, 2009, p. 186 i nota 13 de la nostra publicació, <<http://www.tdx.cat/handle/10803/9408>>. Als membres d'aquestes dues famílies se'ls troba instal·lats i exercint el seu ofici arreu del Principat.

18. AHPB, Joan Parellada, 63/1, *XIII Manuale*, 1408-1409, f. 7v i 8r. Vegeu Josep M. MADURELL, «Luis Borrassà. Su escuela pictórica y sus obras», separata de *La Notaría* (Barcelona, Col·legi de Notaris de Catalunya), 1944, repertori documental, núm. 52, p. 25.

19. Carme DOMÍNGUEZ, «Palau dels Reis de Mallorca a Perpinyà. Introducció i documentació», a *Els vitralls de la catedral de la Seu d'Urgell i de la col·legiata de Santa Maria de Cervera*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2014, p. 167-172, nota 19, col·l. «CVMA Catalunya», vol. 5.1.

20. Transcrit per Pierre VIDAL, «Recherches relatives à l'Histoire des Beaux-Arts et des Belles-Lettres en Roussillon depuis le XIe siècle jusqu'au XVIIe», *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales* (Perpinyà), vol. XXVII (1885), p. 173-220, concretament p. 196-207.

21. Carme DOMÍNGUEZ, «Palau dels Reis de Mallorca...», p. 169, notes 19 i 20; Sílvia CAÑELLAS *et al.*, «Índex dels mestres de vidrieres medievals esmentats al CVMA de Catalunya», a *Els vitralls de la catedral de la Seu d'Urgell...*, p. 291-292. Sobre el Palau dels Reis de Mallorca, vegeu ara *Un palais dans la ville: Le palais des rois de Majorque à Perpignan*, edició a cura d'Olivier Passarrius i Aymat Catafau, Perpinyà, Trabucaire, 2014.

22. ACA, Cancelleria, Jaume II, reg. 277, f. 292v. Notícia i referència documental aportada per Francesca ESPAÑOL, «El castillo real de Lleida en época medieval», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 26/1 (1996), p. 437-488, concretament p. 447 i 476, i nota 22. Vegeu també en aquesta mateixa publicació l'«Addenda documental» en el seu apartat del Castell del Rei de Lleida.

23. Francesca ESPAÑOL, «El castillo real de Lleida...», p. 476.

24. Josefina MUTGÉ, *L'aljama sarraïna de Lleida a l'edat mitjana: Aproximació a la seva història*, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1992, p. 288-290 i ap. doc. núm. 115 i 117.

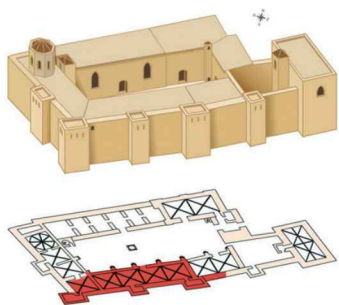

FIGURA 2. Lleida. Planta del Castell del Rei o Suda. En color vermell, la part que en resta actualment. (Secció d'Arqueologia de l'Ajuntament de Lleida)

datà, ens parlen d'un mestre de cases sarraï i ciutadà de Lleida anomenat Çalema Moreno en feines de reconstrucció i d'adequació de les finestres i els vidres de la capella del Castell del Rei durant el mes de març de l'any 1334, feina per la qual havia de cobrar 58 sous, 4 diners i 1 òbol jaquesos. Com sigui que passats dos mesos encara no havia cobrat, el futur rei ordenà al batlle de Lleida, com a autoritat sobre la comunitat sarraïna, que es pagués la feina efectuada per Çalema de l'import de la propera quèstia deguda al rei. L'encàrrec fou ordenat per l'encara infant Pere, el futur Pere el Cerimoniós, que fou l'impulsor de la total remodelació de la capella del castell reial, construïda per Jaume el Just a principis del segle XIV, moment en què hem vist que es col·locaren les vidrieres.²⁵ Fins i tot s'ha parlat que l'obra impulsada per l'infant Pere ho era de nova planta,²⁶ però el més probable és que es limités tan sols a una important reforma que no volia prescindir de les vidrieres obrades per Berenguer de Palau. D'aquí la necessària adaptació de finestres i vidrieres a la nova capella de la residència reial.²⁷

Una altra notícia curiosa relacionada amb aquestes vidrieres es produeix uns anys abans d'aquesta reforma, quan el rei Alfons el Benigne, el 1328, encarregà unes teles pintades per a les finestres de la capella, fet que podria estar relacionat amb un possible deteriorament de les superfícies vidrades, però també amb la intenció de matisar a certes hores del dia la llum procedent de l'exterior. El document, transcrit pel desaparegut paleògraf Josep Trenchs, especifica que les finestres s'han de cobrir tal com eren abans.²⁸

25. Josefina MUTGÉ, *L'aljama sarraïna de Lleida...*, p. 51-53; Francesca ESPAÑOL, «El castillo real de Lleida...», p. 449-451 i 470-476.

26. Federico LARA, «La Zuda de Lérida. Estudio artístico histórico», *Ilerda*, núm. XXXIII (1971), p. 19-32.

27. També Pere el Cerimoniós s'ocupà durant el seu regnat de diverses reformes en les vidrieres del Palau dels Reis de Mallorca a Perpinyà, tot i que sembla que en aquesta ocasió ho feu mogut per la necessitat de substituir-ne l'heràldica. Vegeu Carme DOMÍNGUEZ, «Palau dels Reis de Mallorca...», p. 169-172.

28. Josep TRENCHS, «De l'Estudi General a la Seu: la confecció de llibres a Lleida durant el segle XIV», a *Congrés de la Seu Vella*

ROUNDELS FLAMENCOS A LA BARCELONA DEL SEGLE XV

Tornant al segle XV, ens fem ressò d'una referència que va apuntar Josep Puiggarí en el seu discurs *Noticia de algunos artistas catalanes inéditos de la Edad Media y del Renacimiento*, llegit a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona l'any 1871. Ens diu que en l'inventari de béns del taller del pintor Jaume Vergós I, situat al carrer Ample de Barcelona, fet dos dies després de la seva mort, esdevinguda l'any 1460, s'esmenten unes «vidrieres rodones amb imatges», en una clara referència als *roundels* o medallons de vidre que tanta fortuna van tenir en la vidriera medieval europea.²⁹ Aquestes petites peces de vidre, realitzades amb grisalla i groc d'argent i que s'emmarcaven individualment o s'inserien en superfícies vidriades més grans, arribaren amb tota seguretat a la Corona d'Aragó i a la resta de la Península a través del comerç amb Flandes per donar resposta a la demanda de les classes benestants (figura 3).

La importància d'aquest document rau en el fet que es tracta d'una notícia directa de la seva existència a casa nostra a mitjan segle XV. Al Museo Instituto Valencia de Don Juan de Madrid es conserva un *roundel* flamenc datat a finals del segle XV, amb la representació de la Verge i el Nen, procedent de la Cartuja de Miraflores de Burgos.³⁰ No creiem que Jaume Vergós I, que ocupà el càrrec de banderer de la ciutat des de 1434 fins a la seva mort, tot i ser un artista polifacètic —se'l presenta en diferents documents com a pintor, perpunter o pintor de cortines—, fos l'artífex d'aquestes peces. Més aviat ens inclinem a pensar que les devia adquirir a mercaders especialitzats per atendre els gustos d'una clientela privada que demanava objectes artístics de dimensions reduïdes per tal de decorar les estances principals dels seus habitatges o els seus oratoris particulars.

de Lleida: Actes, Lleida, Pagès, 1991, p. 133-145, doc. 1: «faciatís aptari fenestras capelle nostri castris civitatis Ilerde et poni in eidem pannos depictos, ut eran ante...».

29. En concret es tracta de dues vidrieres («Item, dues vedrieres rodones ab imatges...») que es troben en un armari de l'escriptori de la cambra del pintor, armari que també custodia una capsa amb diners. Vegeu Josep PUIGGARÍ, *Noticia de algunos artistas catalanes inéditos de la Edad Media y del Renacimiento*, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1871, p. 88. La transcripció completa de l'inventari, que data del 29 de juliol de 1460, la facilita Agustí DURAN, «Els pintors Vergós», a *Barcelona i la seva història*, vol. III, *L'art i la cultura*, Barcelona, Curial, 1975, p. 180-203, concretament p. 190-194 i nota 7. Vegeu també Salvador SANPERE, *Los cuatrocentistas catalanes*, vol. II, Barcelona, Tipografia L'Avenç, 1906, p. 44-45. El document original que recull l'inventari dels béns no ha pogut ser localitzat. Sí que ho han estat el testament i el codicil: AHPB, Bartomeu Costa, 175/86, *Primus liber testamentorum et codicillorum*, 1439-1464, 29 maig i 21 juliol 1460, f. 74v a 78r.

30. Víctor NIETO, *La vidriera española, ocho siglos de luz*, Madrid, Nerea, 1998, p. 122.

FIGURA 3. Roundel. (Lisboa, Col·lecció Rei D. Fernando II)

NOVES NOTÍCIES SOBRE LA FAMÍLIA FONTANET, MESTRES I PINTORS DE VIDRIERES

Ja immersos en el segle XVI i relacionats amb la família Fontanet, mestres i pintors de vidrieres, hem pogut localitzar nous documents. Un d'ells, datat el mes de juliol de l'any 1515, ens parla d'un deute de 48 sous adquirit per un vidrier de la ciutat de Barcelona anomenat Cornet amb el pintor Jaume Fontanet I.³¹ Joan Cornet, junt amb un altre vidrier, Damià Granada, havia arrendat en usdefruit cinc anys abans dos obralls del forn de vidre del Pla d'en Llull, a Barcelona. El forn, que gaudia d'exclusivitat a la ciutat des de mitjan segle XV, era propietat en aquell moment del mercader Francesc Trauer i, a més de confeccionar atuells de vidre, sabem que es dedicava a la fàbrica de vidre pla.³² En concret, diversos documents acrediten el subministrament de peces d'aquest forn durant els anys 1494 i 1496 per a les vidrieres de les esglésies de Santa Maria del Mar i del mones-

31. AHPB, Antoni Benet Joan, 259/51, *Sextumdecim manuale*, 1514-1516, 28 juliol 1515: «Ego Ferrarius Geraldus argenterius civis Barchinone procurator cum potestate subsituendi ad ista largo modo constitutus et ordinatus a Jacobo Fontanet pictore cive Barchinone medio instrumento recepto per discretum Petrum Angelum Font notari civem Barchinone die secunda mensis junni anno a nativitate domini MDXV dicto nomine substituo et ordino procuratorem meum vos Guillermmum Fontanet capalerium civem dicte civitatis ad pettendum exhigendum recipiendum et habendum pro dicto principali meo illos quadraginta octo solidos quos en Cornet vitriarius debet dicto principali meo. Et de receptis apocham et apochas et ad litted largo modo. Testes honorabili Ludovicus Ribelles legum doctor et Jacobus Balagarii mercator cives Barchinone.» Agraieixo l'ajuda proporcionada per Marta Segarrés per a la transcripció del document.

32. AHCB, FN, sèrie XII, núm. 27, 1 maig 1510; Sílvia CAÑELLAS i Carme DOMÍNGUEZ, «El forn de vidre del Pla d'en Llull...», p. 141-172, concretament p. 164.

tir de Pedralbes de Barcelona, i també per a la Casa Llotja de Mar de la mateixa ciutat.³³

En el cas que ens ocupa, desconeixem la naturalesa del deute adquirit pel vidrier Cornet amb Jaume Fontanet I,³⁴ però sabem que el pintor i mestre de vidrieres treballava aquell mateix any 1515 en la finalització de la vidriera dels Quatre Evangelistes i en l'inici de la vidriera dels Tres Reis i les Quatre Sibilles a la seu de Barcelona.³⁵ Una altra dada interessant que ens aporta el nou document és la presència d'un germà de Jaume Fontanet I, anomenat Guillem, fabricant de capells —recordem que els germans Fontanet eren fills d'un sastre—, actuant com a procurador amb la potestat de demanar, reclamar, rebre i posseir el deute del vidrier. I també la renúncia del primer procurador nomenat per Jaume Fontanet I per a aquest efecte tan sols uns dies abans, l'orfebre Guerau Ferrer, que treballava aquell mateix any 1515 a la seu de Barcelona en la creudita de Torroella, una peça la factura de la qual sembla que s'allargà almenys fins a l'any 1533.³⁶

Hem pogut localitzar altres documents sobre la relació de Jaume Fontanet I i el seu germà Guillem a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. El més antic, datat el mes de juliol de 1509, ja reconeixia com a procurador general dels béns i negocis del pintor

33. AHPB, Esteve Soley, 222/9, *Quinquagesimum secundum manuale comune*, 1494, f. 47v; Sílvia CAÑELLAS i Carme DOMÍNGUEZ, «El forn de vidre del Pla d'en Llull...», p. 141-172, concretament p. 152-154; AHMP, Llibre de comptes, C-104, f. 35r; Anna CASTELLANO, «Notícies documentals entorn dels vitralls», a *Els vitralls del monestir de Pedralbes i la seva restauració*, Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, 2011, p. 19 i nota 31, col·l. «MUHBA Documents», núm. 4; AHBC, Llibres de la Junta de Comerç, núm. 149, Albarans del dret del pariatge, 1493-1496, 1 juliol 1496; Sílvia CAÑELLAS i M. Carme DOMÍNGUEZ, «Els forns de vidre a Barcelona...», p. 611-637, concretament p. 629-631, i també Carme DOMÍNGUEZ i Sílvia CAÑELLAS, «Barcelona, Llotja de Mar», a *Els vitralls de la catedral de la Seu d'Urgell...*, p. 289, reg. 6f.

34. Dos mesos abans, el 25 de maig de 1515, el mateix vidrier Joan Cornet apareix com a fiduciari en un document pel qual l'agricultor de Sant Cugat del Vallès Joan Sala reconeix un deute a Jaume Fontanet per la compra d'una mula de pell negra. AHPB, Andreu Miquel Mir, major, 301/14, *Secundum manuale contractuum comunium*, 1514-1516, 25 maig 1515.

35. Sílvia CAÑELLAS, «Les vidrieres gòtiques de la Seu de Barcelona», a *Els vitralls de la catedral de Barcelona i del monestir de Pedralbes*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1997, p. 63-65, col·l. «CVMA Catalunya», vol. 4; Sílvia CAÑELLAS et al., «Índex dels mestres de vidrieres medievals...», p. 302.

36. Josep GUDIOL, «Les creus d'argenteria a Catalunya», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. v-vi (1915-1920), p. 364; Pere FREIXA, «Documents per a l'art renaixentista català. L'orfebreria a Girona de 1500 a 1550», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. xxxiii (1994), p. 563-579, concretament p. 564 i nota 3. Guerau Ferrer realitzà també una custòdia per a la Seu Vella de Lleida entre els anys 1506 i 1513, obra desapareguda durant la Guerra de la Independència. Vegeu Carme AIXALÀ, «Ferrer Guerau i la custòdia de la Seu Vella de Lleida (1505-1513)», a *Congrés de la Seu Vella de Lleida...*, p. 265-271.

Jaume Fontanet, oriünd del lloc d'Ivorra, el seu germà Guillem Fontanet, ciutadà de Barcelona, circumstància que demostraria la gran activitat professional de Jaume Fontanet I, i del taller en general, en aquells moments, una activitat que els obligava a desplaçar-se per tot Catalunya.³⁷ També durant el mateix 1515 documentem el *capellarius* Guillem Fontanet i la seva dona Joana reconeixent un deute de 28 lliures a Jaume Fontanet, pintor i mestre de vidrieres (figura 4).³⁸ Probablement, Guillem era el menor dels tres germans Fontanet. Gil Fontanet, per ser el primogènit, de vegades era esmentat com a Gili Joan, ja que el pare es deia Joan. El mateix succeeix algun cop amb Jaume Fontanet II, que per la seva condició de fill primogènit devia conservar també el nom de Joan junt amb el de Jaume.

Finalment, esmentarem una sèrie de documents relacionats amb els darrers membres d'aquesta nissaga de mestres i pintors de vidrieres que foren els Fontanet. Els documents es troben actualment a la venda per Internet i ens parlen de la compravenda segons la modalitat de «carta de gràcia» i del «dret de lluir i quitar» d'uns terrenys adquirits per la família. Segons aquesta modalitat, el venedor es reservava el dret de redimir o recuperar la cosa venuda, per un preu determinat, durant un termini màxim de trenta anys. Els contractes de venda, revenda, restitució o concòrdia es produeixen entre els anys 1553 i 1612, primer amb la família Pebartomeu,³⁹ agricultors de la parròquia de Santa Coloma de Marata, i més tard amb altres residents de la zona, documents que encara no hem pogut examinar directament.⁴⁰ Els primers es lliuren a favor de Jaume Fontanet II (1553-1569), i després, i successivament, a

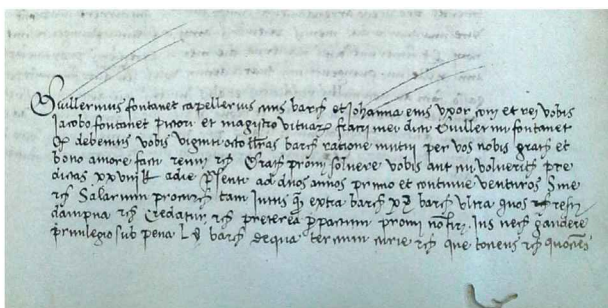

FIGURA 4. *Secundum manuale contractuum comunium*, 1514-1516, 25 de maig de 1515. Andreu Miquel Mir, major, 301/14. (AHPB)

37. AHPB, Joan Faner, 213/2, *Sexagesimum tertium manuale*, 1509, 5 juliol 1509.

38. AHPB, Andreu Miquel Mir, major, 301/14, *Secundum manuale contractuum comunium*, 1514-1516, 25 maig 1515.

39. El Mas Pebartomeu o Pere Bertomeu (o Pere Bartomeu) apareix als fogatges dels anys 1497 i 1553. No se'n té notícia actualment. Vegeu Mercè MASJUAN, *Descobrint Marata: Del poc que en sabem, encara en sabem prou*, Marata, 2014, p. 36.

40. Vegeu <<http://www.elsgnoms.com/busqueda.php>>. Cerqueu per «Pebartomeu», «Fontanet» i «Magarola».

favor de la seva vídua Elisabet i de la seva filla Elisabet Magarola (1579 i 1591), del seu gendre Antoni Magarola (1579) i, els darrers, probablement, a favor del seu net Joan Magarola (1593 i 1612). Les diferents peces de terra del Mas Pebartomeu que són objecte d'interès per part de la família Fontanet-Magarola sembla que eren properes a la Torre de Seva, existent des del segle XIV i que poc abans havia estat propietat de la família Clariana de Vic (figura 5).

Per una notícia de l'any 1606 sabem que la torre havia estat anomenada antigament de Fontanet i després de Magarola. En aquesta data de principi del segle XVII s'atorgà autorització a Elisabet Magarola per a reedificar la capella de Sant Abdó i Sant Senén, situada a prop de la torre esmentada.⁴¹ Sabem també que Jaume Fontanet II, a la mort del seu pare, havia venut part de l'heretat d'Ivorra (Lleida), tal com consta en un document de l'any 1550 de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.⁴² Probablement, Fontanet dedicà part d'aquesta herència a l'adquisició de les propietats de Marata, béns que posteriorment passarien a la seva filla Elisabet, que es casà l'any 1552 amb l'apotecari Antoni Magarola.⁴³

El municipi de Marata, que forma part de l'àmbit territorial de les Franqueses del Vallès, es troba a la vora de la riera del Corró, enmig d'una àmplia zona on, de

FIGURA 5. Marata (Vallès Oriental). Torre de Seva i capella de Sant Abdó i Sant Senén. (Foto de l'autora)

41. Antoni GALLARDO, «Del Mogent al Pla de la Calma», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any XLVIII, núm. 518-523 (juliol-desembre 1938), p. 151-152; *Els castells catalans*, vol. II, Barcelona, Rafael Dalmau, 1969, p. 310; *Gran enciclopèdia catalana* (en línia), <<http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0028110.xml>> (consulta: 15 desembre 2015); Mercè MASJUAN, *Descobrint Marata...*, p. 50-51.

42. AHPB, Francesc Solsona, 338/23, *Vigesimum tertium manuale*, 1550, 27 març 1550 (manual i full solt); Sílvia CAÑELLAS, «Els Fontanet: tradició i canvis en la vitralleria del darrer gòtic», *Lambard: Estudis d'Art Medieval* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans), vol. IX (1996), p. 135, nota 3.

43. Sílvia CAÑELLAS *et al.*, «Índex dels mestres de vidrieres medievals...», p. 317.

temps ençà, s'han pogut documentar diversos forns de vidre, com ara els de Sentmenat, Sant Pere de Bigues, Martorelles, Sant Vicenç de Vallromanes o Montcada.⁴⁴ L'any 1385, Marata va obtenir el privilegi de «carratage», pel qual la ciutat de Barcelona va prendre possessió de les Franqueses, i les seves quatre parròquies (Corró d'Avall, Corró d'Amunt, Llerona i Marata) es convertiren en «carrer de Barcelona». Recordem també que el nom de Marata ja el trobem relacionat amb aquest art de la vidrieria artística dos segles abans (1333), quan el *magistri vitrariarum* Bernat de Marata

44. Silvia CAÑELLAS i M. Carme DOMÍNGUEZ, «Els forns de vidre a Barcelona...», p. 620-623.

es troba documentat treballant en les vidrieres de l'església del monestir de Sant Cugat del Vallès.⁴⁵

45. El monjo Bartomeu Ripoll, que s'ocupava de l'obreria en absència del monjo Arnau Ramon de Biure, va fer una anotació l'any 1333 sobre les despeses efectuades en l'adequació del monestir: «[...] illas tegulatas et cohoptoria ecclesie nec reffectorii et claustrorum, capituli, dormitorii et aliarum domorum comunium dicti monasterii [...] eciam vitrarias...», ADB, Registres comuns, V, f. 149v. Vegeu també Josep BAUCELLS, «Els monestirs del bisbat de Barcelona durant el Pontificat de Ponç de Gualba (1303-1334)», a *II Colloqui d'Història del Monaquisme Català* (Sant Joan de les Abadesses, 1970), Abadia de Poblet, 1972, p. 65-197, concretament p. 159; Joan AINAUD i M. Assumpta ESCUDERO, «Monestir de Sant Cugat del Vallès», a *Els vitralls de la catedral de Barcelona...*, p. 29. Vegeu també en aquesta mateixa publicació l'«Addenda documental» en el seu apartat de l'església del monestir de Sant Cugat del Vallès.

VIDRE PLA RECUPERAT DURANT LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A L'ANTIC CONVENT DE SANTA CATERINA (BARCELONA). EL CONJUNT ASSOCIAT A LA SALA CAPITULAR

JOSEFA HUERTAS, MONTSERRAT PUGÈS I JAIME SALGUERO MARTÍNEZ

INTRODUCCIÓ

Entre els materials recuperats en la intervenció arqueològica de l'antic convent de Santa Caterina, la presència de vidre pla és, comparativament i en termes de volum, poc significativa. Vist en conjunt, el material està tot fragmentat i aparentment no hi ha cap peça especial que atregui l'atenció. El material arqueològic, però, s'ha d'observar i estudiar des d'un altre prisma: el del seu context, precisament a partir del qual els fragments de vidre pla de Santa Caterina prenen una rellevància i una significació especials. El context ens aproxima a un conjunt que podem classificar cronològicament i, en alguns casos, estilísticament. La seva localització en el terreny pot ser una dada orientativa sobre la possible funció i la ubicació original. També l'estat de conservació pot aportar dades que ens remetent a aspectes tecnològics i de procedència. La tria dels set fragments de vidre pla entorn dels quals es desenvolupa el present article no és fortuïta, sinó que respon al fet que comparteixen diverses característiques, tant arqueològiques com formals, les quals han servit per a plantejar hipòtesis que van més enllà del propi fragment de vidre.

A partir d'una lectura arqueològica, els fragments que es presenten es localitzen dins l'àrea ocupada, a partir del segle XIII, per la sala capitular del convent. Cal remarcar, com a apunt d'interès afegit, que aquesta sala no era coneguda fins al moment de la intervenció arqueològica. A partir de l'estudi morfològic de cada fragment, fet gràcies a tècniques òptiques, hem pogut saber el color, la forma i la presència de decoració d'alguns fragments tot i el seu mal estat de conservació, proper al col·lapse. Finalment, a mode d'addenda, es presenten diversos fragments arquitectònics corresponents a la traseria de rosassa, els quals hem considerat interessants per les dades que indirectament aporten sobre els vitralls de l'antic convent de Santa Caterina i, més concretament, sobre la seva possible ubicació a la sala capitular.

EL CONVENT DE SANTA CATERINA DE BARCELONA

El convent de Santa Caterina dels pares predicadors de Barcelona ha estat sempre un referent tant per a la història de la ciutat on es va ubicar com pel seu paper en la introducció del gòtic al nostre país.¹

Dins de la història de la ciutat, perquè va ser el lloc on es va reunir el Consell de Cent abans de la construcció del Saló de Cent i per l'important paper que va tenir la comunitat en general i el personatge de sant Raimon de Penyafort en particular, com a conseller del rei, entre altres factors.

Pel que fa a la introducció del gòtic, sempre s'ha assenyalat la construcció de l'església del convent com possiblement la primera o una de les primeres obres gòtiques de la ciutat i del país. Com a exemple d'aquesta línia d'argumentació, seguida per diversos investigadors, es pot presentar la citació següent (Bassegoda, 1972): «Fue la primera iglesia gótica de Barcelona, una de las más hermosas de este estilo y modelo de cuantas le sucedieron.» La historiografia clàssica havia elaborat aquesta darrera hipòtesi en funció de les representacions gràfiques i les descripcions que es conserven sobre el convent, complementades amb diverses dates documentals que permetien fer aquesta asseveració. Entre les fonts principals hi ha els treballs de Josep Casademunt i la posterior recopilació de Cayetano Barraquer, ambdós amb un gran coneixement sobre el tema. El primer perquè va ser l'encarregat de fer els dibuixos i la monografia prèvia a l'enderroc del convent, centrant-se en les zones que ell considerava gòtiques, i el segon per l'esforç de compilació sobre el convent, amb la recollida i sistematització de la documentació que es trobava al seu abast i l'entrevista a persones que havien vist el conjunt arquitectònic dempeus. Malauradament, la desaparició del conjunt conventual durant la desamortització i la pèrdua de gran part de la documentació original, així com les poques representacions conservades, dificultaven el coneixement del convent, i alguns historiadors de l'art ja apuntaven elements que no encaixaven en la interpretació tradicional (Ortoll, 1996).

Resumint la història del conjunt d'una manera molt breu, es pot apuntar que la comunitat dominica arriba a Barcelona el 1219 i s'ubica en unes cases a la zona del call de la ciutat. Quatre anys més tard es trasllada a la zona que li fou pròpia durant més de sis-cents anys.² En aquest lloc, els dominics ocupen unes edificacions preexistents i, l'any 1242, comencen el projecte constructiu que els portarà a tenir una església gòtica

1. Remetem a l'extensa bibliografia recollida al final de l'article per ampliar els diferents aspectes històrics.

2. Actualment la zona del mercat de Santa Caterina i l'espai entre aquest i els carrers de Sant Pere Més Baix, Gombau i Mestres Casals i Martorell.

a finals del segle XIII.³ Concretament, l'any 1275 es documenta una deixa testamentària de Ponç d'Alest per a la construcció del rosetó de la façana, fet que es relaciona amb la possible finalització de l'església. Al llarg dels segles següents, el convent es reforma en funció de les seves necessitats fins que al segle XIX serà desamortitzat i enderroc. En el moment del seu enderroc, el conjunt representat a la planimetria conservada (Casademunt, 1886; Barraquer, 1906) estava format per l'església gòtica amb una segona línia de capelles barroques davant les quals hi havia el pati i les dependències de la porteria. Al nord-oest de l'església, entre altres elements, se situaven els dos claustres (un de gòtic i un altre del segle XVI), l'aula capitular (ubicada a tocar del tancament de l'església), els refectoris i la sala *de profundis*, entre altres estances.

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA I ELS SEUS RESULTATS

La necessitat de reformar el mercat de Santa Caterina, que s'assentava sobre la part més emblemàtica del convent, va permetre apropar-se a les restes físiques d'aquest gran conjunt i omplir alguns buits de la seva llarga història. La intervenció es va dur a terme entre els anys 1998 i 2004 en diferents fases.⁴ Dirigida per Jordi Aguelo i Josefa Huertas, amb una extensió d'uns set mil metres quadrats, va fer possible ampliar els coneixements sobre la zona que ens ocupa. El panorama cronològic es desenvolupa entre l'edat del bronze inicial (1800-1500 aC) i el segle XX. El convent ocupa el període de temps més significatiu situat entre principis del segle XIII i el segle XIX i permetrà ubicar les restes presentades (figures 1 a 3).

En un primer moment, els pares predicadors ocupen unes edificacions prèvies, identificades com un cenobi, que primerament són reformades i més tard van desapareixent amb el desenvolupament d'un important projecte, en què es constata la construcció d'una església de nau única de capçalera triabsidal. Amb aquesta església es desenvolupa el gran programa constructiu del convent, en el qual és remarcable la importància del gran dormitori (1261) i d'una sala capitular (1248) de planta similar a la del monestir de Pedralbes, però de cronologia anterior, així com l'existència d'un claustre.

Al segle XIV, es procedia a reformar l'església con-

3. Aquesta hipòtesi ja s'havia posat en dubte en el treball d'Ernest Ortoll (1996), en el qual, mitjançant anàlisis estilístiques, es mantenia que no era possible una cronologia tan primerenca.

4. L'empresa encarregada va ser Còdex, SCCL. La planimetria general del convent ha estat treballada per Josefa Huertas, que pren com a base la realitzada durant l'excavació que va fer un equip coordinat per Judit Vicó. L'autora de les fotografies de la intervenció és Josefa Huertas.

FIGURA 1. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina. Vista parcial de la intervenció, en què es pot veure l'església amb l'absis al fons. (Fotografia: J. Huertas)

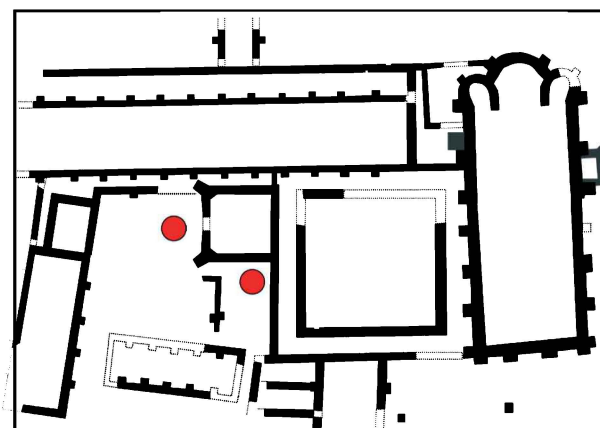

FIGURA 2. Planta proposada de l'antic convent de Santa Caterina. Conjunt amb església de nau única i sala capitular al centre de la imatge. En color vermell, els dos punts on es van recuperar els fragments. (Dibuix: J. Huertas)

FIGURA 3. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina. Vista aèria de la planta de la sala capitular, en què es poden veure les esquerdes a les fonamentacions, al mur de tancament inferior. El claustre es devia situar a la part superior. (Fotografia: J. Huertas)

ventual, substituint la capçalera triabsidal per un absis poligonal, afegint capelles laterals a ambdós costats de la nau i cobrint les capelles i la nau amb volta de creueria. Aquesta monumentalització afectà també directament altres edificacions, com ara el claustre, que es trobava al nord-oest de l'església, o la capella lateral, al sud-est. Posteriorment es duen a terme diverses reformes, com podrien ser la construcció d'un segon claustre al començament del segle XVI o l'edificació d'una segona línia de capelles a l'església a l'inici del segle XVIII. En aquest mateix segle es documenten diversos canvis a la zona dels patis i, finalment, tot el seguit de reformes de començament del segle XIX que no s'acabaran abans del seu enderroc. Sobre part del terreny del convent es construirà el mercat d'Isabel II o de Santa Caterina.

LA SALA CAPITULAR ORIGINAL

Entre les novetats aportades per la intervenció arqueològica, la sala capitular del primer moment del convent és la més significativa per tal de contextualitzar el conjunt de vidres seleccionats que es presenten en aquest article. A partir de la bibliografia específica, es fa una breu descripció d'aquest àmbit, que serà ampliada amb les dades aportades en el present treball. La sala era un espai de forma quadrangular situada al límit nord-occidental del claustre gòtic, amb el qual compartia la paret meridional. Les seves dimensions interiors eren pràcticament de 10 × 10 metres, amb xamfrans interiors i quatre contraforts a les cantonades exteriors: els dos que se situaven al claustre en angle recte a la construcció, en la mateixa orientació del mur, i els dos exteriors, en angle, situats diagonalment al mur. Cronològicament, s'emmarca en el gran projecte constructiu del segle XIII, fet corroborat tant per les dades arqueològiques com per les documentals.⁵

Sorprenentment, la vida d'aquest àmbit va ser relativament curta, ja que entre finals del segle XV i l'inici del segle XVI l'estructura es col·lapsa i desapareix. Aquest fet dona pas al segon claustre (1582) i a una nova sala capitular, que va ocupar parcialment el gran dormitori —del qual es coneix la data de la porta (1575)—, que hi donaran l'aspecte que va arribar fins al segle XIX. Curiosament, el rastre d'aquesta sala capitular es pot veure en una planta (1837) del primer claustre de Lluís Rigalt Farriols, on s'aprecien dos nínxols simètrics a la paret nord, els quals, per la seva situació i per la distància, podrien ser les finestres tapiades de la sala capitular, amb un espai entre elles que correspondria a la porta.

Altres dades que permeten donar fe de l'existència d'aquesta sala són donades per la següent anotació recollida a *Lumen Domus. Historia del convento de Santa*

Catalina desde 1219 a 1803, d'on també provenen les dades anteriors, i on es pot llegir: «Lo Capitol Vell que era part del [...] claustre nou i part pati en dicho claustre. Sols la portalada y finestres a la paret del claustre vell y primer estan alli y senyal daria la clau de volta de Nostra Senyora de la Misericordia, que va al capitol nou.»

EL VITRALL A LA DOCUMENTACIÓ SOBRE EL CONVENT

La documentació conservada sobre aquest tema és molt similar a la presentada en l'apartat anterior i, més enllà de les representacions que es poden veure en les diferents planimetries, les notícies són puntuals i en molts casos se centren en els moments més recents del convent. Les fases més antigues es troben gairebé òrfenes de fonts escrites per al seu coneixement o, en tot cas, no s'han localitzat fins ara.

Pel que fa les planimetries, s'han d'esmentar les magnífiques representacions recollides a la monografia de Josep Casademunt, les quals permeten fer-se una idea de com eren els finestrals i els vitralls a l'església a l'últim moment. Les referències escrites sobre les finestres i els finestrals els situen en diferents punts de l'església,⁶ però no apunten idees sobre la seva iconografia o sobre els colors emprats. Com a exemple es presenta aquesta citació: «Las demás ventanas de que se han hecho mención estaban adornadas con vidrios de distintos colores, lo que, á más de producir buen efecto, servían para modificar la luz», i a continuació es parla de la rosassa de la façana: «habia otra ventana ó claraboia circular, de 45 palmos (8,76 metros) de luz es decir, el gran rose-tón, enteramente igual al de la fachada de la Catedral de Tarragona y al de la Iglesia del monasterio de Sant Cugat del Vallés» (Barraquer, 1906, p. 11). També al *lumen domus* del convent es poden trobar algunes referències com ara la deixa de Ponç d'Alest per la finestra circular i l'última arcada, situada el 1275; la vidriera nova a la capella de Nostra Senyora de l'Assumpció, el 1589, i la renovació de la vidriera de l'altar major, el 1625.

EL VIDRE PLA RECUPERAT EN LA INTERVENCIÓ

La recuperació i l'estudi de fragments de vidre pla en intervencions arqueològiques posa de manifest la importància que aquests petits testimonis poden tenir a l'hora d'oferir una idea sobre la incorporació d'obertures en els murs dels edificis. En aquest sentit, són nombroses les aportacions de l'arqueologia recollides en actes de congressos, exposicions o obres específiques

5. Berenguer Gerard va llegir una deixa testamentària el 1248, en la qual s'inclouia la construcció de la sala capitular.

6. Sílvia Cañellas s'ha acostat a la documentació original dels vitralls de Santa Caterina en un treball publicat a l'*Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona* el 2016.

(Balcon-Berry, 2009), no tant a les nostres contrades com en altres països. El conjunt recuperat se situa entorn dels cinc-cents fragments de vidre pla, dels quals tres-cents vuitanta són transparents i uns cent trenta corresponen a peces de color. A vegades les seves dimensions poden fer difícil afirmar que podrien pertànyer a vidre de finestra, però hi ha evidències com ara la forma, el contorn, algunes marques d'eina o altres que ens determinen la seva identificació com a vidre de construcció (Pugès *et al.*, 2007).

A grans trets, sense descartar alguns exemples, com ara preparacions de paviments o nivells de reblliments, el vidre recuperat té dos orígens: els contenidors funeraris, que proporcionen la porció més alta de fragments, i els pous amortitzats, que permeten apuntar algunes idees generals que es desenvoluparan a continuació. El panorama associat al món funerari al convent és molt ampli, ja que pràcticament des de la seva implantació fins a l'enderroc s'han succeït enterraments que han variat al llarg dels segles.⁷ Es pot parlar de dos moments cronològics força clars: el primer —situat entre finals del segle XI i l'inici del segle XV i finals del segle XVI— és fruit d'una important reforma que donarà pas a la capçalera poligonal i la construcció de les capelles laterals, cosa que comportarà l'amortització de les tombes construïdes al voltant de la capçalera anterior i del mur de tancament previ de la nau. El segon moment —situat entre el segle XVIII i principalment el segle XIX—, que comprèn els successius canvis al convent i l'enderroc final, fa que moltes tombes s'amortitzin i s'incorporin fragments de vidre al seu reblliment, fruit del procés de desaparició de l'edifici. Respecte al segon origen, els vidres de pous —on també es podria situar alguna cisterna o abocador per la similitud de context—, el panorama cronològic no està tan marcat i les seves amortitzacions tenen un àmbit cronològic més dispers.

Pel que fa als colors representats, en els vidres recuperats en estrats anteriors al segle XVII es referencien quatre colors: vermell, marró, verd i blau, essent aquest últim el més representat amb diferència. Quant als fragments de vidre localitzats en els estrats més moderns (segles XVIII i XIX), el ventall de colors s'amplia i, a banda dels anteriors, es documenten el verd fosc, el vermell vinós i el groc. Els colors més representats, gairebé igualats en nombre, són el blau i el verd, seguits pels tons vermells i, finalment, els colors mel i groc.

Amb aquest panorama general, es va optar per intentar fer una primera aproximació a un conjunt petit, format per set fragments de vidre pla, que podria apuntar algunes dades sobre els vitralls anteriors al segle XVI gràcies a la seva recuperació en un pou amortit-

zat en el moment de la desaparició de la sala capitular, construïda al segle XIII.

DESCRIPCIÓ DELS FRAGMENTES DE VIDRE PLA

A continuació es presenten en forma de fitxes els set fragments de vidre pla objecte d'aquest treball (figures 4 a 10). Es fa una descripció sistemàtica de cada fragment —localització, dimensions, color, decoració, estat de conservació i indicadors de fabricació—, i s'acompanya cada fitxa de la seva fotografia feta a ull nu, en color.⁸

Fragment 01-01-8008-A

Localització: Zona 8. Àrea sala capitular.

Dimensions: 57 × 19 × 3 mm.

Color: Marronós.

Decoració: Sense traces visibles.

Estat de conservació: Peça de forma rectangular, incompleta, amb tres vores brusides i una de tall recte, trencada. Vidre molt alterat, opac, amb la superfície llisa i lluent, amb un lleuger efecte argentat. La secció de la peça mostra un vidre estratificat, de consistència afeblida.

Indicadors de fabricació: Tot i l'alteració, s'observen petits forats atribuïts a bombolles emergents. En els tres contorns brusits hi ha una línia blanquinosa, potser de restes de massilla, o potser de plom.

Fragment 01-01-8008-B

Localització: Zona 8. Àrea sala capitular.

Dimensions: 84 × 46 × 3 mm.

Color: Negre blavós.

Decoració: Línia de grisalla, força ampla, resseguint el contorn d'un costat de la peça. Una pinzellada doble travessa la peça en diagonal.

Estat de conservació: Peça completa amb un petit escantell a la part inferior que deixa veure un vidre força estratificat i afeblit. Vidre alterat, amb pèrdua de translucidesa, opac. Vores brusides.

Indicadors de fabricació: No s'observen bombolles.

FIGURA 4. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina. Vista de la peça 01-01-8008-A. (Servei d'Arqueologia de l'Institut de Cultura de Barcelona, ICUB)

7. Els fragments més antics conformarien al voltant d'un 30% del total recuperat a les tombes, essent els més moderns l'altre 70%, aproximadament.

8. Les fotografies de les peces són de Jaime Salguero.

FIGURA 5. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina.
Vista de la peça 01-01-8008-B. (Servei d'Arqueologia ICUB)

FIGURA 6. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina.
Vista de la peça 01-01-8008-C. (Servei d'Arqueologia ICUB)

FIGURA 7. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina.
Vista de la peça 01-01-8008-D. (Servei d'Arqueologia ICUB)

FIGURA 8. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina.
Vista de la peça 01-01-8008-E. (Servei d'Arqueologia ICUB)

FIGURA 9. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina.
Vista de la peça 02-00-8185-F. (Servei d'Arqueologia ICUB)

FIGURA 10. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina.
Vista de la peça 02-00-8185-G. (Servei d'Arqueologia ICUB)

Fragment 01-01-8008-C

Localització: Zona 8. Àrea sala capítular.

Dimensions: 42 × 32 × 3,5 mm.

Color: Marronós.

Decoració: Sense traces visibles.

Estat de conservació: Peça molt alterada, summent estratificada i amb una pel·lícula blanquinosa superficial a ambdós costats del vidre. Pèrdua evident de pes. Vidre opac. Vores brusides/trencades. Desfiguració de la forma original.

Indicadors de fabricació: No se n'observen.

Fragment 01-01-8008-D

Localització: Zona 8. Àrea sala capítular.

Dimensions: 50 × 57 × 3,5 mm.

Color: Gris fosc.

Decoració: Motius vegetals damunt un camper de trama quadriculada, feta amb grisalla de traç molt fi.

Estat de conservació: Peça gairebé completa, de forma triangular, amb dos angles escapçats. Vores brusides. Vidre molt alterat, opac, amb la superfície llisa i lluent amb un lleuger efecte argentat. La secció de la peça mostra un vidre estratificat, de consistència afeblida. Lleugeres irisacions.

Indicadors de fabricació: No se n'observen.

Fragment 01-01-8008-E

Localització: Zona 8. Àrea sala capitular.

Dimensions: 55 × 50 × 3 mm.

Color: Gris marronós.

Decoració: Motius vegetals damunt un camper de trama quadriculada feta amb grisalla de línia molt fina.

Estat de conservació: Peça gairebé completa, fragmentada en dues parts, de forma triangular. Presenta dos angles escapçats. Vores brusides. Vidre molt alterat, opac, amb la superfície llisa i lluent amb un lleuger efecte argentat. La secció de la peça mostra un vidre estratificat, de consistència afeblida. Lleugeres irisacions.

Indicadors de fabricació: No se n'aprecien.

FIGURA 11. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina. Digitalització en 3D dels fragments de vidre. (Imatge digital: J. Salguero)

Fragment 02-00-8185-F

Localització: Zona 8. Àrea sala capitular.

Dimensions: 45 × 18 × 3 mm.

Color: Blau indi.

Decoració: Sense decoració.

Estat de conservació: Peça completa, de forma rectangular. Vidre translúcid. Vores dentades. Material en molt bon estat de conservació. Vores brusides.

Indicadors de fabricació: Bombolles internes i emergents de mides petites i mitjanes, algunes allargades. Fan agrupacions amb línies lleugerament corbades seguint un dels costats llargs del fragment.

FIGURA 12. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina. Estudi del relleu de la grisalla. (Imatge digital: J. Salguero)

Fragment 02-00-8185-G

Localització: Zona 8. Àrea sala capitular.

Dimensions: 32 × 20 × 2,5 mm.

Color: Mel.

Decoració: Sense decoració.

Estat de conservació: Petit fragment incomplet de vidre pla, de forma quadrangular, translúcid. Contorns brusits, excepte un, trencat.

Indicadors de fabricació: Algunes petites bombolles internes.

FIGURA 13. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina. Estudi del relleu de la grisalla. (Imatge digital: J. Salguero)

LA FOTOGRAMETRIA COM A TÈCNICA NO DESTRUCTIVA APLICADA A L'ESTUDI DEL VIDRE

El mal estat de conservació dels vidres ens ha obligat a buscar un sistema per a fer-ne possible l'observació i l'estudi posterior (figures 11 a 14). Com hem vist, la majoria dels fragments han perdut la translucidesa i han esdevingut totalment opacs. No hem cregut pertinent ni ha estat objecte d'aquest estudi entrar en consideracions sobre les alteracions que presenten els vidres de Santa Caterina. És evident que la realització d'anàlisis arqueomètriques ens podria aportar dades sobre la composició del vidre i a partir d'aquí poder fer anàlisis comparatives amb altres exemples propers. Malauradament, ara com ara, no podem aportar aquest tipus de dades. Malgrat tot, hem pogut conèixer aspectes formals i decoratius

FIGURA 14. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina. Recreació virtual del possible color original. (Imatge digital: J. Salguero)

d'aquests fragments mitjançant una tècnica òptica, la fotogrametria, totalment respectuosa amb el material. A fi de poder documentar millor les peces i fer un estudi visual i volumètric més complet, es va dur a terme un

escaneig en 3D mitjançant la tècnica de la fotogrametria a cinc dels fragments més deteriorats trobats a la sala capitular (01-01-8008-A, 01-01-8008-B, 01-01-8008-C, 01-01-8008-D, 01-01-8008-E). D'aquesta manera es poden observar els fragments amb més deteniment, alhora que es minimitzen riscos de possibles danys al vidre (Takase, 2006).

La tècnica de la fotogrametria ens permet reproduir un model virtual tridimensional de la peça escanejada a partir d'imatges fotogràfiques preses des de diversos punts de vista (Schouteden *et al.*, 2001). Per a les peces de vidre pla de Santa Caterina es va fer una mitjana de seixanta fotografies pels dos costats de cada fragment en unes condicions específiques de llum. Aquestes imatges són processades per un programari informàtic que, mitjançant càlculs de triangulació i comparació entre elles, dona forma a un núvol de punts que posteriorment es transforma en una malla amb textura anomenada *model fotorealista 3D*.⁹ Aquest model virtual ens mostra amb tota claredat les irregularitats de la superfície amb una alta definició (un marge d'error de $\pm 0,25$ mm en aquest cas), així com la seva aparença visual a partir de les imatges preses en alta qualitat. Si traiem el color de la textura i li donem un efecte de llum rasant, ens aporta informació sobre el relleu de la grisalla, ja que, a ull nu, la degradació del vidre ens en dificulta la visió. En les imatges de les peces 01-01-8008-B, 01-01-8008-D i 01-01-8008-E es pot veure la decoració d'inspiració vegetal i la utilització de la grisalla com a fons aplicada en forma de malla o de quadrícula (figures 12 i 13). Aquests fragments de vidres, ja opacs pel deteriorament que presenten, s'han pogut restaurar virtualment a partir d'eines de retoc en 3D, que retornen la translucidesa del vidre acolorit i ens mostren com podrien ser els fragments originals. Els colors originals s'han pogut referenciar gràcies al fet que encara podem apreciar, en algunes petites parts de la vora, reflexos de color (figura 14).

Les peces, vistes en 3D, aporten més informació i en fan més accessible la consulta. L'escaneig en 3D permet rotar la peça per poder-la observar des de qualsevol punt de vista i aproximar-nos a detalls concrets. Així, es poden visualitzar seccions amb els diferents gruixos dels fragments en qualsevol sentit i prendre mesures directament sobre el model fotorealista 3D sense necessitat de manipular el fragment de vidre original, que en aquest cas, donada la seva fragilitat, ens evita que es produeixin possibles danys no desitjats (figura 15).

9. Per obtenir els models fotorealistes es van utilitzar una mitjana de seixanta imatges per fragment obtingudes amb llum natural amb una càmera Sony A7r i un objectiu Zeiss 1,4 / 50 mm. Els programes utilitzats van ser Agisoft Photoscan i Blender. La resolució dels models en 3D és d'aproximadament 3 milions de punts / 1 milió de cares.

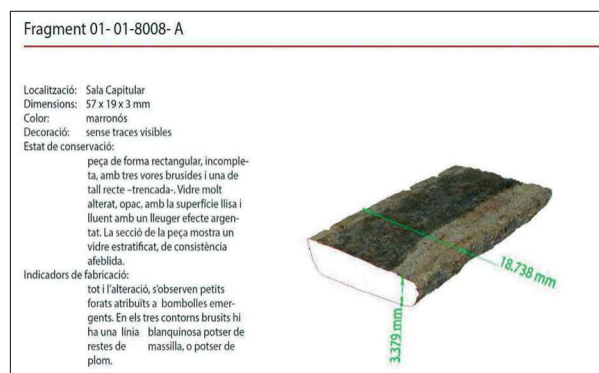

FIGURA 15. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina. Fitxa PDF 3D.

NOVES APORTACIONS A LA SALA CAPITULAR DE SANTA CATERINA

Com ja s'apuntava anteriorment, la documentació de la sala capitular del primer moment del convent dins el gran programa constructiu del segle XIII va ser una de les aportacions de la intervenció arqueològica, malgrat que la seva presència ja estava apuntada en la documentació. Amb la seva troballa, l'aspecte del convent pren una dimensió més propera a d'altres conjunts del moment. Per ampliar la informació donada, els tipus de contraforts evidencien la utilització de volta en aquest àmbit, fet que només es documenta en dos altres espais del moment: la capçalera de l'església i la primera sagristia, ambdues amortitzades amb la creació de la capçalera poligonal posterior. També es coneix l'esquema de la façana principal, situada a la galeria del claustre, gràcies a la pervivència en la planimetria posterior. El mur, amb una porta central i dues finestres a banda i banda, recrearia un model simètric molt repetit en diferents sales capitulars.

Un altre factor interessant és el caràcter gairebé exempt de l'edifici, ja que només comparteix una paret amb el claustre i els altres tres murs no recolzen en altres edificacions. El mur de tancament paral·lel al dormitori és a poca distància d'aquest i conforma un passadís cap les habitacions més nord-orientals. Així, dos murs de tancament estarien oberts a una zona segurament sense edificacions, potser fins i tot un petit espai tipus claustre, encara que amb les dades recollides no es pot afirmar.¹⁰ La qüestió dels dos murs exempts es reprendrà més endavant. Una vegada es va conèixer l'estructura bàsica, es van recuperar altres elements que permeten afinar el seu aspecte: les restes de traceria i els fragments de vidre escollits com a part d'aquest article.

Com ja s'ha explicat, a sobre de la sala capitular (figura 16) es va aixecar l'anomenat *segon claustre*. Aquest, a diferència del primer, no estava format per una fona-

10. Tota la zona on se situava la sala capitular va ser sanejada i els enderroc es van enretirar, a excepció d'un gran bloc de fonamentació isolada al límit del retall fruit d'aquest sanejament.

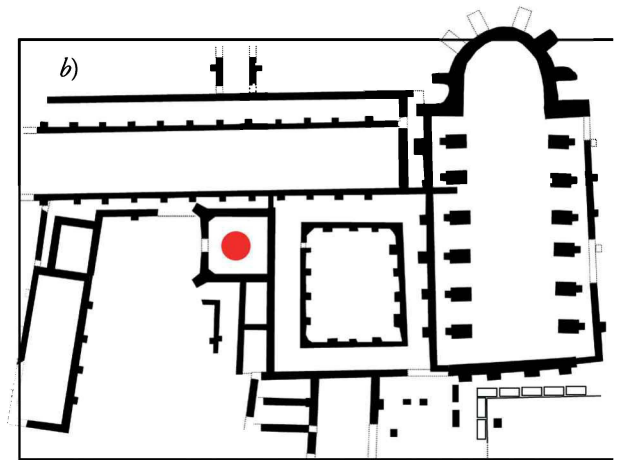
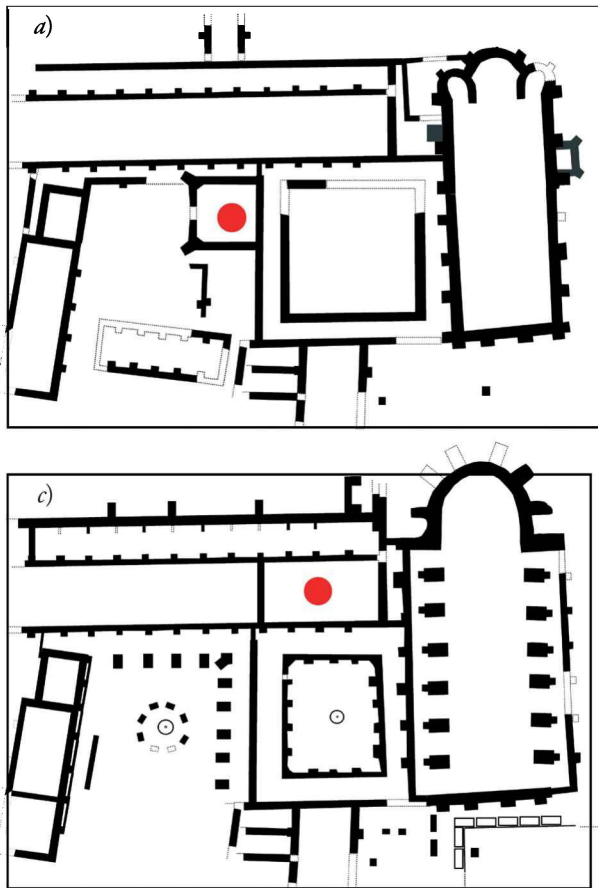

FIGURA 16. Planta proposada de l'antic convent de Santa Caterina. Vista del pas de la sala capitular i construcció del segon claustre. 16a: Finals del segle XIII - inici del segle XIV; 16b: Finals del segle XIV - inici del segle XV; 16c: Segle XVI - inici del segle XIX.

mentació correguda que delimités una forma quadrangular, sinó que se sustentava en fonamentacions isolades a sota de les bases dels pilars de les columnes, potser perquè no volien tornar a tenir problemes amb l'estabilitat de l'edificació. Aquestes bases de gran potència conservaven al seu interior una important col·lecció de part del que, per la seva ubicació i coneixement previ, serien les traceries que formarien part de la sala. Són peces amb quatre formes diferents, encara que de tres dels models només n'hi ha un exemplar, i del quart se n'han identificat deu fragments, conservats en major o menor grau. Així mateix és possible veure el punt on podria haver anat encaixat el vidre, malgrat que no es conserva cap element per a assegurar les peces vítries.

Amb les peces recuperades s'aporta, a tall hipotètic, un possible model de les finestres que podria haver-hi hagut en l'àmbit que ens ocupa (figura 17). Com es veurà, és un tipus de finestra molt comuna i fàcilment identificable en altres edificis de tipologia gòtica.¹¹ No es pretén afirmar que sigui l'únic tipus possible; és simplement un apunt que podem argumentar amb les dades actuals. També és cert, però, que no s'han pogut utilitzar totes les peces recuperades perquè els tres elements individuals no funcionen amb aquest esquema. Això fa suposar l'existència d'una altra finestra de di-

mensions més grans en el mateix espai, tal com també veiem al monestir de Pedralbes, per exemple.

Un exemple paral·lel molt clar del model proposat el localitzem a la rosassa del monestir de Pedralbes, situada al centre del presbiteri, formada per un òcul polilobulat i sis de trilobulats, que es pot veure a la figura 18 amb els vitralls incorporats. Aquesta similitud del monestir de Pedralbes amb el de Santa Caterina ja s'observava a la planta de la sala capitular, que presenta punts en comú molt significatius, encara que semblaria que, per datació, la segona seria anterior. En funció del tipus de finestra, les peces de traceria recuperades i les seves mides, s'ha fet una modulació que insinua la presència de dues finestres que podrien estar situades a les parets que restarien exemptes o enfrontades. S'ha

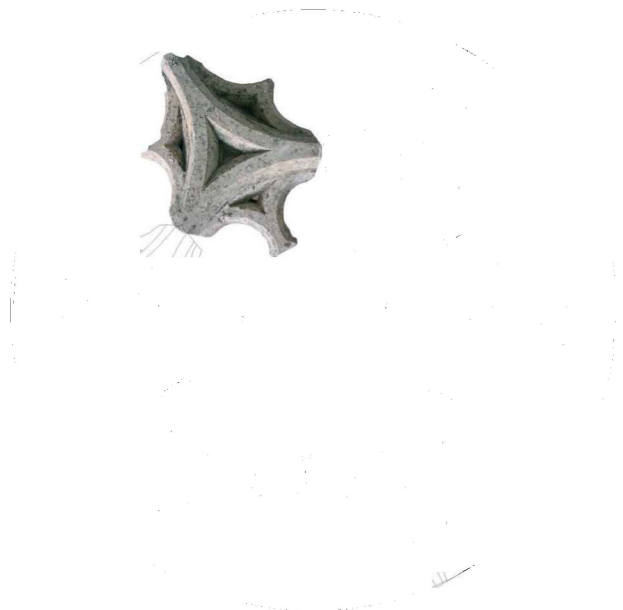

FIGURA 17. Hipòtesi proposada amb els elements recuperats, amb un diàmetre aproximat d'1,9 m. (Dibuix: J. Huertas)

11. Al monestir de Santa Maria de Pedralbes es pot veure el mateix model al rosetó situat a la capçalera del temple, just sota l'únic vitrall de tres llancetes que hi ha al centre del presbiteri.

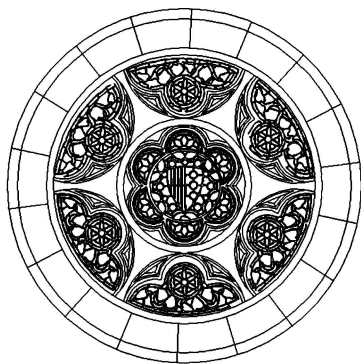

FIGURA 18. Barcelona. Monestir de Santa Maria de Pedralbes. Model de rosassa. (Dibuix: Josep Maria Julià)

optat per representar la figura 19 perquè en principi serien els dos murs que podrien proporcionar llum a la sala, ja que el mur representat a la part superior de la imatge conformaria un passadís, relativament estret, amb la paret del dormitori.

Els fragments de vidres recuperats a la zona denotarien els colors emprats, com ara diferents blaus, blanc i melat; també la tècnica de decoració amb grisalla aplicada amb pinzell, present en tres dels fragments. Malauradament, no tenim evidències de restes de plom ni altres elements que podríem associar als vitralls. Tot i així, i a tall d'exemple, aportem una imatge de peça de vitrall amb motiu vegetal i trama de quadrícula —feta amb grisalla pintada—, procedent del monestir de Pedralbes (figura 20). Tot i que és un tipus de decoració que podem trobar arreu en la vitralleria gòtica europea, també a Pedralbes hi ha recursos decoratius vegetals que ens aproximem una vegada més ambdós centres monacals. Respecte a la qüestió cronològica, sabem que la sala capitular es podria situar a la segona meitat del segle XIII, cosa que faria pensar en una datació dels vitralls, com a molt antiga, de començament del segle XIV i que van perviure fins a mitjan o

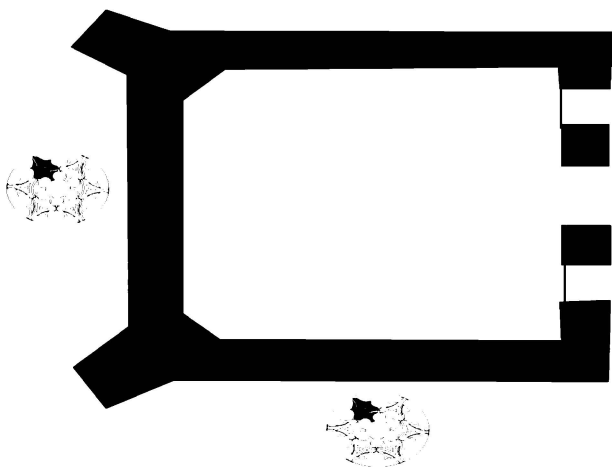

FIGURA 19. Barcelona. Antic convent de Santa Caterina. Sala capitular. Possible ubicació de les rosasses. (Dibuix: J. Huertas)

FIGURA 20. Vidre blanc amb decoració vegetal i malla feta amb grisalla aplicada a pinzell. (Imatge: Josep Gri)

finals del segle XV, atès el context associat a la desaparició de l'àmbit.

Com a consideracions finals, volem recordar el caràcter d'aquest article de primeres aproximacions a un conjunt de material normalment poc estudiat des del punt de vista arqueològic, com a mínim al nostre país. És molt interessant assenyalar l'aproximació des de diferents disciplines per tal d'obtenir informació d'unes peces fràgils que, posades en relació amb altres dades, permeten ampliar el coneixement sobre un conjunt arquitectònic desaparegut i sobre els vitralls en general.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Bibliografia específica

- AGUELO, Jordi; HUERTAS, Josefa (2004a). «Del convent al mercat de Santa Caterina (Barcelona). 1823-1848. Arqueologia i documentació». *Quaderns d'Història* [Barcelona], núm. 10, p. 113-120.
- (2004b). «Les reformes del convent de Santa Caterina de Barcelona als segles XVI-XVIII. Els resultats de la recerca arqueològica». *Pedralbes: Revista d'Història Moderna* [Barcelona], núm. 23-II, p. 749-762.
- (2005). «El món de la mort entre els segles XIII i XIX al convent de predicadors de Santa Caterina de Barcelona». *Revista d'Arqueologia Medieval* [Barcelona], núm. 1, p. 56-71.
- (2006). *Memòria de la intervenció arqueològica al solar del mercat de Santa Caterina. Barcelona - Ciutat Vella. Barcelonès*. 62 v. [Inèdita]
- AGUELO, Jordi; HUERTAS, Josefa; PUIG, Ferran (2002). «El convent de Santa Caterina de Barcelona». A: *L'art gòtic a Catalunya*. Vol. I. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 211-218.
- (2003). «El convent de Santa Caterina de Barcelona. L'aportació de l'arqueologia». A: *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya: Sant*

- Cugat del Vallès, 18-21 d'abril de 2002. Actes*. Vol. I. Barcelona: Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval, p. 78-86.
- AGUELO, Jordi; HUERTAS, Josefa; PUIG, Ferran (2005a). «El convent de Santa Caterina de Barcelona». *Tribuna d'Arqueologia* [Barcelona], p. 207-222.
- (2005b). «Santa Caterina de Barcelona: assaig d'ocupació i evolució». *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona* [Barcelona], època II, núm. 1, p. 11-44.
- HUERTAS, Josefa (2008). «La pisa arcaica i el conjunt ceràmic associat als primers moments del convent de Santa Caterina de Barcelona». *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona* [Barcelona], època II, núm. 4, p. 106-114.
- (2009). «La sala capitular del convent de Santa Caterina». A: *La ciutat en xarxa: XI Congrés d'Història de Barcelona*. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, 1-3 de desembre de 2009 [en línia]. http://ajuntament.barcelona.cat/arxiunicipal/arxiuhistoric/sites/default/files/ArxiuHistoric/Continguts/Documents/Fitxers/XI%20CONGRES_huertasc.pdf [Consulta: 3 maig 2014].
- Bibliografia genèrica**
- ANDRÉS, Rosa Maria (1987). *El convent de Santa Caterina. Segle XIII*. Tesi de llicenciatura inèdita. Universitat de Barcelona.
- BALCON-BERRY, Sylvie (2009). *Vitrail, verre et archéologie entre le ve et le xiie siècle*. París: Éditions du CTHS. (Archéologie et Histoire de l'Art; 31)
- BARRAQUER, Cayetano (1906). *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Barcelona: Imp. de F. J. Altés y Alabart.
- (1915-1917). *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*. Barcelona: Imp. de F. J. Altés y Alabart.
- BASSEGODA, Josep (1972). «El convento de Santa Catalina de Barcelona de la Orden de Predicadores». *De Re Restauratoria* [Barcelona: Universitat Politècnica de Barcelona], vol. 1, p. 49-91.
- CABALLÉ, Francesc; GONZÁLEZ, Reynald (1998). *El mercat i antic convent de Santa Caterina de Barcelona*. [Inèdit]
- CAMPRUBÍ, Francesc. *Lumen Domus: Historia del convento de Santa Catalina desde 1219 a 1803*. Manuscrit de la Biblioteca Universitària de Barcelona. 3 v.
- CASADEMUNT, Adrià (1886). *Santa Catalina: Recopilación y ampliación de los borradores de la iglesia y claustro del derruido convento de Padres Dominicos de Barcelona*. Barcelona: Real Junta de Comercio de Cataluña.
- CIRICI, Adolf (1974). *L'art gòtic català: L'arquitectura als segles XIII-XIV*. Barcelona: Edicions 62.
- DALMASES, Núria de; PITARCH, Antoni (1984). *Història de l'art català*. Vol. III. Barcelona: Edicions 62.
- DIAGO, Francisco (1599). *Historia de la provincia de Aragón de la Orden de Predicadores desde su origen y principio hasta el año mil y seiscientos*. Barcelona.
- ELÍAS DE MOLINS, Antoni (1888). *Catálogo del Museo Provincial de Bellas Artes de Barcelona*. Barcelona. Barcelona: Comisión Provincial de Monumentos Históricos Artísticos.
- FRAUER, Martina (1999). «Die Dominikanerkirche Santa Catalina in Barcelona - Aspekte zur Entstehungsgeschichte». A: FREIGANG, Christian (ed.). *Gotische Architektur in Spanien = La arquitectura gòtica en España*. Madrid: Editorial Iberoamericana. (Ars Iberica; 4), p. 119-142.
- JULIÀ, Josep Manel; PUGÈS, Montserrat; BESERAN, Pere; CALMELL, Alícia; GIMENO, Domingo (2001). «La restauració del vitrall de Sant Pere i Sant Jaume de l'església del reial monestir de Pedralbes». A: CARRERAS I ROSSELL, Teresa; DOMÈNEC, Ignasi. *I Jornades Hispàniques d'Història del Vidre: Actes*. Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya. (Monografies; 1), p. 359-372.
- MEESSERMAN, Gilles (1946). «L'architecture dominicaine au XIIIème siècle. Législation et pratique». *Archivum Fratrum Praedicatorum* [Roma], vol. XVI, p. 136-190.
- MUSEU D'HISTÒRIA DE BARCELONA (MUHBA) (2011). *Els vitralls del monestir de Pedralbes i la seva restauració*. Barcelona: Museu d'Història de Barcelona: Ajuntament de Barcelona: Institut de Cultura. (Documents; 4) [Actes de les Jornades]
- ORTOLL, Ernest (1996). «Algunas consideraciones sobre la iglesia de Santa Caterina de Barcelona». *Locus Amoenus* [Cerdanyola del Vallès: Universitat Autònoma de Barcelona], núm. 2, p. 47-63.
- PUGÈS, Montserrat; MOLINAS, Maria; FERNÁNDEZ, Laia; GIMENO, Domingo (2007). «Vidre de construcció en excavacions arqueològiques». A: *III Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. Vol. II. Barcelona: Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval, p. 918-924.
- SCHOUTEDEN, Joris; POLL-EFEYS, Marc; VERGAUWEN, Maarten; GOOL, Luc van (2001). «Image based 3D acquisition tool for architectural conservation». *International Archives of Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, vol. XXXIV, part 5/C7, p. 301-305.
- TAKASE, Yoichi (2006). «Visualization of cultural heritage with CG and VR». A: BALSAVIAS, Emmanuel; GRUEN, Armin; GOOL, Luc van; PATERAKI, Maria. *Recording, modeling and visualization of cultural heritage*. Londres: Taylor & Francis Group, p. 407-416.

LA RESTAURACIÓ DE LA ROSASSA DE SANTA MARIA DEL MAR (BARCELONA)

LORENA VALLDEPÉREZ I PERE VALLDEPÉREZ

La rosassa de Santa Maria del Mar (figura 1) fou restaurada arran de l'estudi que el Corpus Vitrearum dugué a terme l'any 1983-1984 i, gràcies a la metodologia d'aquest treball, es pogueren estudiar els vitralls molt profundament, examinar-los de prop i «tocar-los». I també gràcies a aquest treball es pogué conscienciar els responsables del patrimoni del mal estat de conservació de la pedra, els vitralls i la pintura dels vidres, la grisalla. Així, dins del Pla Nacional de Catedrals, la Generalitat pogué intervenir en la restauració de la façana i, entre els elements que la componen, es restaurà la rosassa, aquesta meravella del vitrall gòtic català. Per a aquesta ocasió, el Corpus Vitrearum català pogué comptar amb l'assessorament del conservador i historiador en vitralls Stefan Trümpler, president del Corpus Vitrearum suís, i amb la participació del Fraunhofer-Gesellschaft zur Förderung der angewandten Forschung, que posà uns sensors als vidres per establir quina mena de protecció en vidre era la més adient per a salvaguardar els vitralls dels impactes físics i de la intempèrie, la protecció isotèrmica exterior o interior. Joan Vila-Grau i Antoni Vila Delclòs, membres del Corpus català, van fer el seguiment i l'assessorament de tota la restauració.

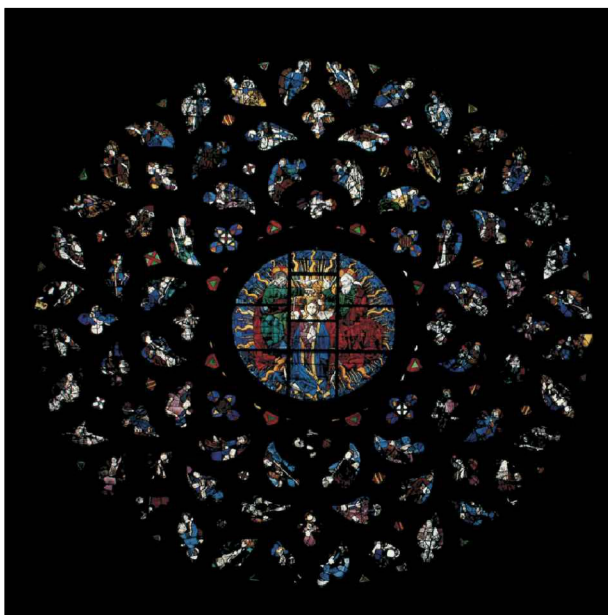

FIGURA 1. Barcelona. Santa Maria del Mar. Rosassa. (Pere Valldepérez)

INTRODUCCIÓ

Fora muralles, en el barri de la Ribera, es va construir l'església de Santa Maria del Mar. Només seixanta-quatre anys van caldre per a alçar el temple, i la construcció, que va anar a càrrec dels mestres de cases barcelonins Ramon Despuig i Berenguer de Montagut, esdevingué la joia del gòtic català. La història de la ciutat i el pas del temps han redibuixat la basílica fins als nostres dies. Els calats de la primera rosassa del temple van caure l'any 1428 a causa d'un fort terratrèmol, però no consta l'existència de vitralls en aquesta antiga rosassa. L'any 1459 se n'encarregà una de nova amb calats nous i amb un ritme harmoniós, amb nova pedra i d'estil flamíger, que és la que s'ha conservat fins avui. Els calats de les peces de pedra estan desorganitzats, ja que el bordó rodó que emmarca les obertures passa de l'interior a l'exterior i a l'inrevés, cosa que dona un gran moviment al conjunt. L'any següent (1460), es va contractar el mestre vitraller Antoni de Llonyi per a realitzar tot el conjunt de vitralls de la rosassa.

LA ROSASSA ACTUAL

El rosetó aporta informació de la naturalesa de l'edifici: és l'ull que vigila i guarda el pòrtic d'entrada. L'ull central o finestral circular està format per una estructura de ferro amb un diàmetre de 250 cm que fa de suport de la graella central, composta per deu plafons en vitralls. La temàtica i l'escena principal del rosetó és la Coronació de la Verge. Situada en el centre del cercle hi trobem la Verge Maria coronada per Déu Pare (home vell), Crist (home jove) i l'Esperit Sant (colom). Maria és representada com la reina del cel i de la terra. Els vitralls de la resta de les traceries estan dedicats a sants, bisbes, màrtirs i àngels. El total del diàmetre de la rosassa és de 850 cm i els badius de la traceria estan formats per un conjunt de cent vint peces. Al llarg dels segles, els vitralls de Santa Maria del Mar, i en particular la rosassa, han patit danys greus i múltiples reparacions. Hi ha constància de nombroses intervencions: 1516, 1659, 1864, 1935, i d'altres reparacions puntuals entorn del 1970. La nostra restauració de tot el conjunt data del 1999. Les petjades d'aquestes intervencions, visibles en el vitrall, aporten informació útil —materials i tècniques— a l'hora de restaurar. Per restaurar cal tenir una visió holística i integral, és a dir, tenir present l'expressió artística, la transmissió cultural, el valor i el

significat de l'obra o l'objecte, l'espiritualitat o la simbologia, les necessitats físiques del material, tant pel que fa a la química i la biologia com a la física, i, en fi, la unió vitrall-espai. Cal fer-se dues preguntes bàsiques abans de començar una restauració: com ha arribat l'obra fins a nosaltres?, per què ens ha arribat en aquest estat de conservació?

VITRALLS, ESPAI I ENTORN

En iniciar l'extracció dels plafons de la gran rosassa per a la seva restauració vam observar que els blocs del calat de pedra que configuren el rosetó no seguien el mateix ordre. Es dona el fet que el bordó rodó que facilita l'entrada del vitrall salta constantment de l'exterior a l'interior de l'edifici. Tot plegat va dificultar-ne l'extracció i va obligar a retocar la pedra. S'observava una important esquerda que s'obria pas en diagonal a través de la rosassa. El moviment de l'esquerda, segurament per la flexió de la pedra per dilatació (fred i/o calor i moviment de l'edifici), va marcar el trencadís de vidres i ploms al seu pas. Aquest fenomen va afectar principalment els vidres dels plafons perimetrals sense arribar a l'ull central, ja que l'estructura circular de la graella de ferro no va deixar passar el moviment de l'esquerda (figura 2).

Els vitralls situats a la part inferior de la rosassa eren els més afectats per la trencadissa de vidres, tant per l'esquerda com per l'acumulació d'aigua estancada. També vam observar vitralls la forma dels quals no coincidí amb el forat de la pedra calada, cosa que obligà a reomplir aquells espais amb una gran quantitat de morter per a evitar que es veiessin forats. Una curiositat trobada als vitralls i que els ha malmès força ha estat directament derivada de l'acció de l'home. Es tracta de forats minúsculs ocasionats per balins d'escopeta dels veïns que volien espantar i matar coloms i que van fer un bon trencadís en els vidres. La restauració es va fer amb la introducció de massa vítria. Hi havia també balins encara encastats en el mateix plom dels vitralls (figures 3a, 3b i 3c).

FIGURA 2. Barcelona. Santa Maria del Mar. Rosassa. Afectació al vitrall de la patologia del mur. (Pere Valldepérez)

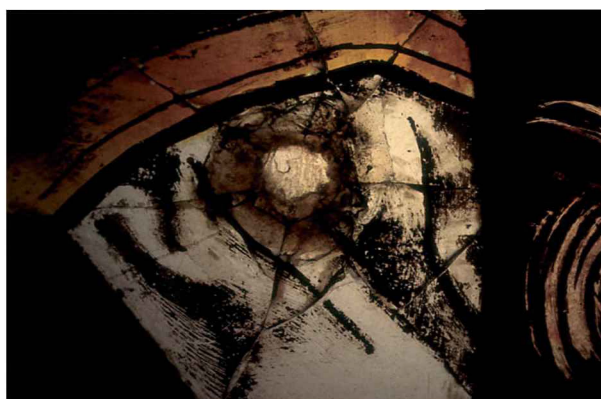
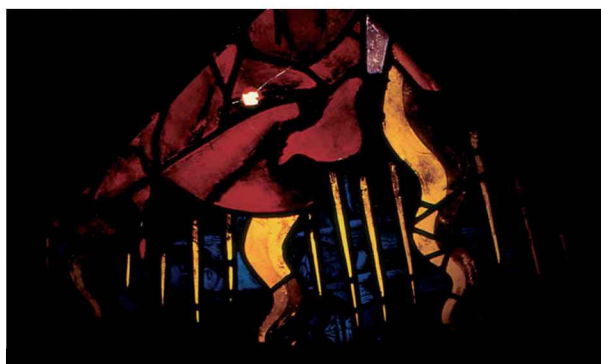

FIGURA 3. Barcelona. Santa Maria del Mar. Detalls de la rosassa. Agressions visibles al vitrall derivades de l'acció de l'home.

3a: Impactes de balins al plom; 3b: Forats de balins al vidre; 3c: Forat de balí reomplert amb massa vítria. (Pere Valldepérez)

RESTAURACIÓ AL TALLER: ESTUDI FÍSICOQUÍMIC

Un cop traslladats els vitralls al taller, la primera operació que es va dur a terme va ser la consolidació dels ploms i refeta de soldadures amb l'estany per a enfortir el conjunt. Es va iniciar llavors la neteja dels vitralls, tasca minuciosa en el transcurs de la qual ens vam trobar amb pintura en fred, que en un primer moment vam pensar que era fanguet i brutícia. Aquesta pintura en fred estava composta d'oli de llinassa i pols. Amb tota probabilitat aquesta pols procedia de la que es trobava a les motllures de la pedra de la rosassa i va ser utilitzada de manera expressa. Cal dir que aquesta tècnica era sovint emprada per a enfosquir els vidres nous o igualar-los amb els originals a fi que s'assemblessin al màxim en llum i color.

La neteja va ser una tasca molt acurada, amb l'ajut del bisturí, ja que no sabíem l'estat de les grisalles i on finalitzava la pintura i començava la grisalla (figures 4a i 4b). Cal destacar que en el procés de recerca i en el diagnòstic de les patologies, tant dels vidres com de les grisalles, vam ser assessorats pel Centre d'Innovació Les Cúpules (Universitat de Barcelona) i en particular per Màrius Vendrell, en aquell moment director de Patrimoni UB - Grup de Recerca Aplicada al Patrimoni Històric. Aquest estudi es va estructurar en dues parts: analítica de la naturalesa dels vidres i anàlisi de les fases alienes de substrat com són les grisalles, les pintures d'altres èpoques, les patines d'envelliment, etc. L'espectroscòpia d'absorció de l'infraroig va ser utilitzada bàsicament per a l'estudi de les grisalles i del recobriments. Mitjançant aquesta tècnica es poden establir els components orgànics i inorgànics existents.

Cal recordar que la grisalla és una barreja de substàncies fàcilment vitrificables (tres quartes parts de vidre o sorra) amb una sèrie de ions de transició (una quarta part d'òxids metàl·lics) que li donen el color. Un cop aglutinat el pigment de grisalla amb aigua, trementina i goma aràbiga, i amb l'ajut del vinagre com a desgreixant, s'aplica sobre el vidre i es cou al forn a una temperatura de 600 °C. En general, es considera que la grisalla medieval és heterogènia, fet que es corrobora aquí. Formada per diferents nivells, el seu estat de conservació no depèn només de la composició de la grisalla, sinó també d'altres elements que li són aliens, com pot ser el cas d'una fornada de temperatura de cocció massa baixa. Es van detectar dos tipus de grisalles: a) les que estaven ben adherides als vidres formant un únic cos, i b) les desenganxades o gairebé desenganxades, que tenien esclatxes de retracció i petites fissures. La grisalla pot patir efectes negatius com la corrosió atmosfèrica, i així mateix la seva composició pot quedar emmascarada pels productes de corrosió.

L'anàlisi química elemental de la grisalla posa de manifest la seva composició, formada pels elements següents: alumini, silici, calci, manganès i potassi. Des

del punt de vista mineralògic està constituïda per quars, il·lita, hematites, maghemita i pirolusita. A aquests minerals s'hi ha d'afegir la presència de guix en algunes de les mostres analitzades, les grisalles més inestables, que es desenganxaven, fet atribuïble al comportament del guix. L'origen del guix és donat per les safates del forn, apilades en pisos, en els quals descansen els vidres per fer la cuita. Una baixa cocció, conjuntament amb restes de guix, afavoreix la degradació de la grisalla. Aquesta mescla va provocar tensions diferencials en tant que va desenvolupar processos d'hidratació-deshidratació en què havia intervingut la humitat atmosfèrica. Tot plegat havia provocat el desencolat de la grisalla, i això podia dur a la desaparició dels tons intermedis. La consolidació de les grisalles es va fer amb Paraloid B-72, barrejat amb grisalla, solució emprada ja amb anterioritat a França i a Alemanya. Cal dir que en aquesta restauració es van utilitzar i/o experimentar noves tècniques, amb resultats excel·lents. Totes les nostres intervencions en el camp de la restauració són reversibles.

Un cop realitzades les anàlisis dels diferents components del vidre, és a dir, dels vitrificants, dels fundents i dels estabilitzants o compensadors de càrregues, als quals s'afegeixen els colorants o metalls de transició que donen la coloració del vidre, els resultats obtinguts eren clars. En els vidres medievals de Santa Maria del Mar, com passa normalment, el vitrificant, òxid formador de la xarxa del vidre que li proporciona les característiques, és silici del tipus diòxid de silici, el qual es fon a 1.700 °C - 2.000 °C. Els fundents, òxids que modifiquen l'estructura del vidre i que en canvien el coeficient de dilatació tèrmica, en disminueixen la viscositat i la resistència mecànica, són normalment alcalins com l'òxid de sodi, l'òxid de potassi, l'òxid de liti, o alcalinoterris com l'òxid de plom, i s'afegeixen al vidre per tal de rebaixar-ne la temperatura de fusió. Normalment, els de sodi s'atribueixen a sals marines i cendres vegetals marines i els de potassi, a sals i cendres d'origen terrestre. La major quantitat d'òxids alcalins en el vidre fa que la seva resistència decreixi i els vidres potàssics són menys resistents que els sòdics.

Incrementar la proporció de ions alcalins com a fundents augmenta la possibilitat de deteriorament del vidre. Aquests ions tenen tendència a migrar cap a la superfície i formar una crosta anomenada *corrosió* formada per un nivell de minerals de neoformació (guix o singenita) que, en definitiva, redueixen la transparència del vidre. Les cendres utilitzades com a matèria primera alcalina són de pentàxid de fòsfor i es conformen com un component molt usual dels vidres medievals. Els estabilitzants tenen per objecte compensar l'efecte negatiu que té lloc quan s'incorporen els ions alcalins emprats com a fundents. L'estabilitzant més emprat és l'òxid de calci en proporcions del 20% al 30%. Els òxids de plom es consideren intermedis que actuen

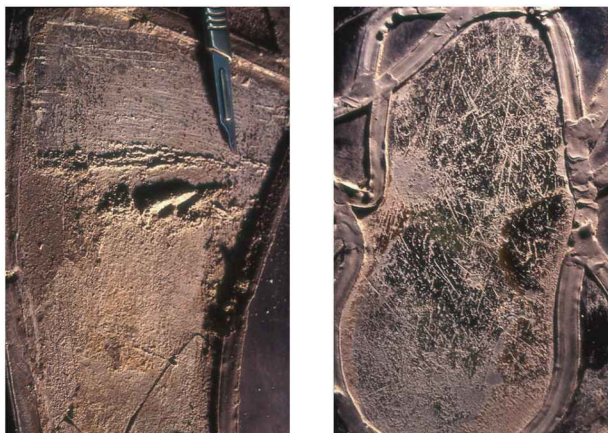

FIGURA 4. Procés de restauració de la rosassa de Santa Maria del Mar. Neteja dels vidres amb l'ajut d'un bisturí. (Pere Valldepérez)

com a formadors de la xarxa quan es troben en concentracions elevades d'un 40 % a un 50 %. Són presents en vidres en bon estat que, en ser atacats pels agents atmosfèrics, passen a formar sulfur de plom, el qual és molt estable i crea una capa de protecció sobre el vidre.

La coloració dels vidres es deu o bé a la inclusió de petites quantitats de metalls de transició com el cobalt, el coure, el manganès, el ferro i el níquel, que actuen com a elements cromòfors, o bé a la dispersió col·loidal de partícules insolubles de plata, coure o robí, que sovint provenen d'òxids metàl·lics. Amb el pas del temps, el color d'un vidre pot patir un deteriorament químic que provoca canvis en la seva transparència atribuïbles no solament a la formació de recobriments o a l'activitat de microorganismes, sinó també a alteracions de l'estat d'oxidació d'alguns ions, induïts per la radiació ultraviolada dels rajos del sol. En origen, l'òxid de cobalt s'emprà per al blau, i la variació de la tonalitat depèn de la proporció en què es troba. L'òxid de manganès s'emprà per a obtenir coloracions roses i, a partir del segle XVI, per al lila. La variabilitat proporcional, que apareix normalment, sembla que correspongui a una incorporació accidental, com la puresa de les cendres alcalines. Inicialment es desconeixia que l'òxid de manganès en estat reductor no genera color i un cop exposat a la llum del sol (fotooxidació) passa a lila degut al canvi d'oxidació que es produeix. L'òxid de ferro es considera una impuresa habitual en el vidre, possiblement procedent de les cendres potàssiques. La presència del ferro dona lloc a coloracions que van des del blau-verd, quan tenim ions ferrosos, fins al groc o beix-groc, atribuïble als ions fèrrics; el to groc disminueix com més ferro i fòsfor hi ha en el vidre. L'òxid de coure es fa servir en condicions reductores per al vermell robí—color propi dels segles XIII al XVI—, el blau turquesa i el verd quan coexisteix amb l'òxid fèrric. Els compostos de plata van començar a ser utilitzats a principi del segle XIV per tal de donar lloc al color groc per intercanvi iònic. Es tracta d'una coloració superficial, però més lluminosa i intensa que l'obtinguda amb òxid de ferro.

En la fabricació d'aquests vidres medievals cal destacar dues tècniques de producció: l'homogènia i el plaquetat. En l'homogènia, el vidre és acolorit en tota la seva massa; en canvi, els plaquets estan formats per capes superposades de massa acolorida i incolora. A Santa Maria del Mar s'han determinat tres colors de plaquets diferents: blau, vermell i verd. Així, el vidre plaquetat blau està format per una capa de vidre de color blau d'un gruix aproximat de 150 micròmetres i la capa de vidre transparent és d'uns 2,8 mm. El color li ve donat pel manganès i una petita part de ferro. En els vidres vermells es diferencia una única capa vermella de 150 micròmetres enmig de dues de transparents; normalment, la capa externa és més fina, d'uns 140 micròmetres, mentre que la part més gruixuda fa uns 2,5 mm. L'element cromòfor és, en aquest cas, el coure. El vidre plaquetat verd es caracteritza per estar format per dues capes

de coloració verd enmig de dues de transparents. Es tracta d'un vidre de doble plaquetat, que s'inicia amb una capa de vidre transparent d'aproximadament 60 micròmetres, seguida d'una de verd de 720 micròmetres, d'una altra de transparent també d'uns 720 micròmetres, d'una altra de color verd de 720 micròmetres i d'una darrera capa també transparent de prop de 720 micròmetres. La coloració és donada pel coure.

La corrosió és una patologia que afecta certs tipus de vidres i a Catalunya es dona sovint per la proximitat del mar. En el cas concret de Santa Maria del Mar, es trobaven afectats sobretot aquests vidres plaquetats antics. Així doncs, els fongs castiguen amb més intensitat els vidres de composició sòdica i els fa més opacs. Aquests fongs s'acostumen a trobar a la part exterior del vitrall, que és la que més pateix les inclemències ambientals (figures 5, 6 i 7). També es van trobar efectes nocius en vidres de composició potàssica i càlcica, molt emprada al segle XII, i que ens va facilitar més informació sobre els vidres originals. La neteja s'inicià amb mitjans mecànics, per passar després al tractament amb una solució d'alcohol, segons els consells que els tècnics del Corpus Vitrearum Medii Aevi (CVMA) plantejaren en aquell moment. La corrosió interna es va detectar en vidres de color rosa-morat. La neteja, en aquest cas, era problemàtica, ja que era la cara on hi ha la grisalla la que es trobava en mal estat. Així doncs, la neteja dels vidres va deixar veure unes pintures esplèndides amb un acurat treball en grisalla. Cal destacar la imatge de santa Llúcia. La de sant Jeroni va ser emplomada de nou i també es van substituir dos vidres del camper de fons del vitrall per uns de nous. Els vidres trencats es van enganxar per testa amb una composició reversible. La neteja va deixar pas al descobriment del lleó als peus de sant Jeroni que s'amagava sota la pintura en fred. Tot seguit es va comprovar la fortalesa de la grisalla.

L'eliminació dels ploms de trenca va ser una decisió encertada en la mesura que es va aconseguir depurar peces d'un gran valor pictòric en les quals el plom de trenca feia confusa o inintel·ligible la imatge. Es va dur a terme en cares, en atributs i en altres objectes que acom-

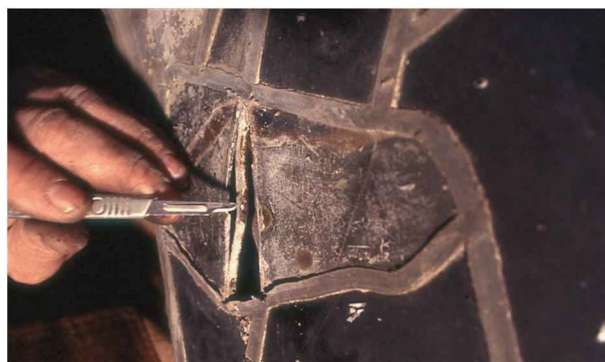

FIGURA 5. Procés de restauració de la rosassa de Santa Maria del Mar. Extracció del plom de trenca. (Pere Valldepérez)

FIGURA 6. Procés de restauració de la rosassa de Santa Maria del Mar. Extracció dels vidres fracturats de la xarxa de plom. (Pere Valldepérez)

panyen la narrativa pictòrica del vitrall, i també en els personatges. Aquesta intervenció es va fer amb consciència estètica i tècnica: primer, es va tallar el plom de trenca i es van aixecar les ales per veure si faltaven fragments de vidre; tot seguit es van extreure els vidres del plom d'embolcall. Els vidres eren irregulars per l'acció de la cocción al forn, a causa de la superfície coberta per guix aplicada per tal d'evitar que s'enganxessin a la planxa o a la superfície del forn. Aquest obstacle va ser solucionat

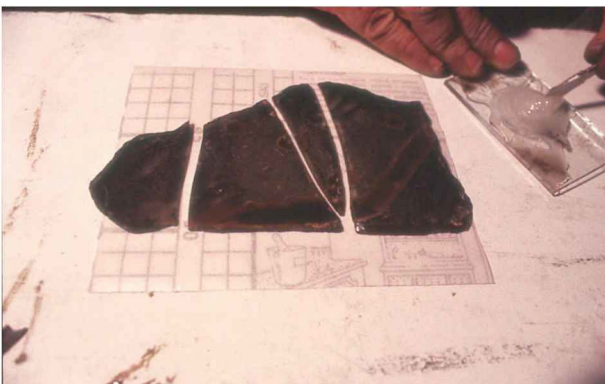

FIGURA 7. Procés de restauració de la rosassa de Santa Maria del Mar. Tractament amb resina epoxi de les peces fracturades. (Pere Valldepérez)

FIGURA 8. Detalls de la rosassa de Santa Maria del Mar. Fenomen de l'espectre del groc de plata. 8a: Taques grogues al cap de sant Pere; 8b: Taques grogues a les draperies de Sant Antoni de Pàdua. (Pere Valldepérez)

amb falques a l'hora d'enganxar les peces trencades per testa amb un epòxid reversible. Els espectaculars resultats de neteja van deixar veure un sant Jordi amb la cara alliberada del plom de trenca i l'excel·lent treball del pintor amb una línia meticulosa dibuixant la imatge del sant. Van aparèixer també esplèndides figures com la de santa Eulàlia i la cara de Crist.

Tots aquells vidres impossibles de recuperar i restaurar van ser reemplaçats, signats i datats amb punta de diamant, amb les marques amagades dins del plom, per a facilitar-ne la identificació per a futures intervencions i amb la finalitat d'evitar confusions sobre l'origen. Els nous vidres introduïts són bufats a mà i de producció artesana de gran qualitat, importats de França, com ho és el del plafó dedicat a sant Pere. El fenomen de l'espectre del groc de plata es va deixar veure per sorpresa en la neteja d'alguns vidres. Es tracta de taques grogues que es formen a la superfície del vidre enfornat. És la conseqüència de col·locar els vidres per pisos en fer la fornada, és a dir, sobreposar una capa de vidre i una capa de guix, una altra de vidre i així successivament en fondre. El groc de plata traspasa la capa de guix deixant la seva marca a la superfície del vidre de sota. Entre els exemples que hi destaquen hi ha el de l'hàbit de sant Antoni de Pàdua i el de les graelles de sant Llorenç (figures 8a, 8b, 9a i 9b).

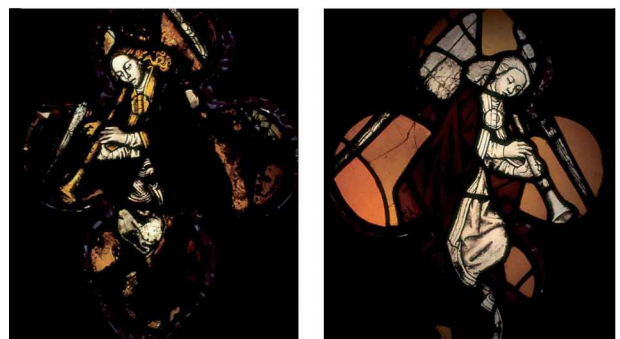

FIGURA 9. Detalls de la rosassa de Santa Maria del Mar. Reutilització de cartrons per als detalls pictòrics de dos àngels músics. (Pere Valldepérez)

Endinsats en la restauració, es va observar que hi havia marques o signes corresponents als anagrames dels pintors que van realitzar les grisalles dels vitralls.

EXPRESSIÓ ARTÍSTICA, TRANSMISSIÓ CULTURAL I SIMBOLOGIA

L'expressió pictòrica atorga valor a la bellesa de les figures amb la descripció de la línia en els plecs de roba, l'arquitectura dibuixada i les cares personalitzades a excepció de dos àngels, en què el perfilat del dibuix és idèntic en l'un i l'altre i canvia només el color de la capa, els cabells i les ales (figures 10a, 10b i 10c). Els plafons de manxa estan ordenants dins de la rosassa. En les escenes del vitrall, els campers on es troben les figures o personatges són de colors plans. Només a l'ull central, on hi ha l'escena de la Coronació de la Verge, el fons és més treballat i s'hi veuen cares i ales d'àngels modelats de manera pictòrica sobre el color blau. D'altra banda, els atributs que acompanyen les figures aporten informació sobre la identitat dels personatges i tenen finalitat pedagògica. Cal destacar també que la composició de les figures dins dels plafons de la rosassa canvia d'acord amb l'orientació vertical o horitzontal de la manxa: la figura s'hi trobarà dempeus o asseguda segons l'espai i la forma del badiu. Els plafons quadrilobats que es troben prop del tema central i que estan col·locats en forma de creu són dedicats a les figures del tetramorf, els quatre evangelistes: sant Mateu amb l'àngel, ja que Crist va néixer humà; sant Lluc amb el bou, ja que Jesús va morir sacrificat com un bou; sant Marc amb el lleó, ja que Crist s'aixecà de la tomba com un lleó; sant Joan amb l'àliga, ja que Crist va pujar al cel. Són les úniques figures simbòliques de la rosassa.

La rosassa, vista des de la planta de la nau central de Santa Maria del Mar, a tocar de terra, ens impressiona per la seva policromia i ens envolta d'una mirada general en l'espai arquitectònic. Però els vitralls mirats de prop ens mostren la imatge de molts detalls de les habilitats pictòriques i d'una rica composició artística i un munt de filigranes, on s'amaga tot un món dirigit a la mirada de Déu (figures 11a i 11b). Posem com a exemple el meravellós fons blau del ull central. El camper de la Coronació de la Verge és ple de cares modelades com a àngels alats obrint llum en la foscor de la grisalla.

FIGURA 10. Detalls de la rosassa de Santa Maria del Mar. Detalls pintats sobre el fons blau dels plafons. (Pere Valldepérez)

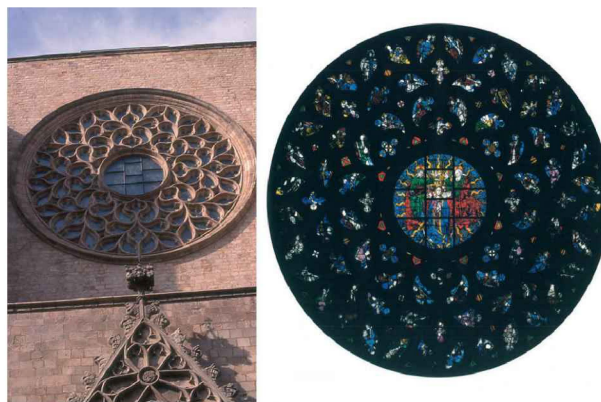

FIGURA 11. Barcelona. Santa Maria del Mar. Rosassa. 11a: Vista des de l'exterior; 11b: Vista des de l'interior. (Pere Valldepérez)

Aquesta meravella pictòrica tan detallada del fons del tema principal ajuda a donar qualitat al fons blau.

MUNTATGE A LLOC

Per concloure la restauració del rosetó, en el muntatge dels vitralls en el seu espai físic es va replantejar la manera com se solien instal·lar les peces. Aquest va ser el primer cop que, a Catalunya, el vitrall va passar a l'interior del temple i que en el seu lloc es col·locava la protecció composta d'un vidre carglass de 4 mm sumat a un butirat de filtre contra la radiació ultraviolada i a un vidre flotat de 8 mm. Aquesta tècnica permet deixar una distància de 40 mm entre el vidre de protecció i el vitrall subjectat amb grapes cargolades, deixant ventilació suficient pels quatre costats. La temperatura del vidre exterior durant el dia és de 50 °C de mitjana i la temperatura del vitrall interior és de 12 °C com a terme mitjà.

CONCLUSIÓ

En la nostra tasca de restauració conflueixen la creació artística, la documentació d'estudi i l'ofici de vitraller. Les experiències exposades són fruit d'una recerca meticolosa i del treball realitzat al cap del temps. La creació artística és necessària per a comprendre la realització de l'obra, la pintura, els cromatismes i el llenguatge creatiu. La documentació d'estudi és una eina bàsica, ja que complementa el coneixement i la trajectòria de l'obra des d'una visió teoricohistòrica de doble direcció. La valuosa aportació que va constituir l'estudi dels químics del Centre d'Innovació Les Cúpules (Universitat de Barcelona) ens va obrir camí sobretot en la qüestió de la grisalla i els fons. La praxi de l'ofici de vitraller ens facilita la visió del material de treball —el vidre, el plom, les grisalles, les patologies...— i ens aporta dades noves per a ampliar la documentació històrica. Sant Ignasi de Loyola digué: «Saber sense fer no és saber.»

PRESENT, PASSAT I FUTUR DEL CORPUS VITREARUM MEDII AEVI DE CATALUNYA

JOAN VILA-GRAU

El doctor Joan Ainaud i de Lasarte, l'any 1981, va formar un petit equip d'especialistes en vitralls i un fotògraf per començar la tasca ingent d'estudiar tots els vitralls gòtics i renaixentistes de Catalunya. Aquests estudis s'han dut a terme sota els auspicis de la Unió Acadèmica Internacional, que, arran de la destrucció de bona part del patrimoni vitrallístic europeu durant la Segona Guerra Mundial, creà un organisme per estudiar, reconstruir i protegir els vitralls gòtics. A aquest equip, que originàriament estava format per Joan Vila-Grau i el fotògraf Ramon Roca Junyent i del qual Ainaud mateix i Assumpta Escudero eren els documentalistes, s'hi va afegir aviat Antoni Vila i Delclòs. Més tard s'hi van sumar estudiosos locals per als diferents edificis estudiats. Així, per al volum de Girona es va comptar amb les recerques de Jaume Marquès, Gabriel Roure i Josep M. Marquès, i per al de Tarragona va ser Isabel Companys qui va fer l'aportació documental, mentre que per a Santes Creus treballà M. Joana Virgili. Per a la catedral de Barcelona es comptà amb Sílvia Cañellas, que s'encarregà també de fer un primer recull de documentació per al darrer llibre publicat, volum que, atès l'abast geogràfic i la varietat d'edificis que ha inclòs, ha disposat d'un equip de documentalistes més nombros que els anteriors. Hem de destacar-hi les contribucions i els estudis de Carme Domínguez, Josep Maria Llobet, Esther Balasch i Francesc Fité, i l'estudi estilístic de Rosa Alcoy. Anna Vila es va incorporar també a les tasques de maquetació, correcció, edició i coordinació general d'aquest darrer volum.

Amb tot això s'han estudiat tots els vitralls de Catalunya fins a finals del segle XVI i se n'ha promogut el coneixement i moltes vegades la preservació. En el curs d'aquestes investigacions es va descobrir, o millor, es va identificar la que, en el seu moment, va ser l'única resta de taula de vitraller del món, que, al Museu d'Història de Girona, es trobava catalogada com a projecte de vitrall. Avui, després de diverses troballes fetes a Europa, es continua considerant una peça única per la seva excepcional conservació i perquè és la mostra més explicativa del procés de realització del vitrall medieval.

El doctor Ainaud va dirigir l'estudi i la posterior publicació dels quatre primers volums dels vitralls gòtics catalans: el primer, *Els vitralls medievals de l'església de Santa Maria del Mar a Barcelona*; el segon, *Els vitralls de la catedral de Girona*; el tercer, *Els vitralls del monestir de Santes Creus i la catedral de Tarragona*, i el quart, *Els vitralls de la catedral de Barcelona i del monestir de Pedralbes*, ja sota la direcció del doctor Manuel

Mundó. El darrer volum, el cinquè, *Els vitralls de la catedral de la Seu d'Urgell i de la col·legiata de Santa Maria de Cervera*, ha estat dirigit pel doctor Xavier Barral i Altet, actual president del Corpus català, amb el malaguanyat doctor Manuel Mundó. Com a cloenda de l'obra, ha estat publicat un volum d'estudis com a segona part d'aquest volum cinquè. Amb aquest treball, que es va començar l'any 1981, s'han estudiat, catalogat, fotografiat i inventariat tots els vitralls gòtics i renaixentistes de Catalunya. A la mort del doctor Ainaud, el succeí al capdavant del Corpus Vitrearum Medii Aevi català el doctor Manuel Mundó i aquest, al seu moment, traspassà la tasca de continuar el treball al doctor Xavier Barral, que el presideix actualment.

L'estudi dels nostres vitralls no podia quedar-se en èpoques llunyanes. El patrimoni vitrallístic de les nostres terres és molt més ampli que el dels temps medievals i, a Catalunya, el Modernisme marcà una fita important en el camp de l'estètica ornamental; calia, doncs, avançar en el temps. D'aquesta manera, es va creure convenient presentar al Govern de Catalunya la continuació de l'estudi dels vitralls en el punt cronològic en què s'havia deixat, és a dir, del Barroc fins al Modernisme, canviant, però, el sistema de treball, fent-lo més dinàmic i operatiu, ja que la producció de finals del segle XIX i inici del segle XX destaca per la seva quantitat i qualitat. A més a més, els actuals mitjans digitals permeten unes metodologies més actives que fan possible els treballs en equip d'una manera més eficaç i interdisciplinària. Així, es presentà a la Generalitat el *Registre i inventari dels vitralls de Catalunya*, del Barroc fins al 1925. Aquest registre i inventari dels vitralls catalans és un treball que reprèn i continua la tasca duta a terme per l'Institut d'Estudis Catalans, amb la constitució de l'equip del Corpus Vitrearum Medii Aevi de Catalunya, en l'estudi dels vitralls gòtics i renaixentistes catalans. I n'és la continuació natural.

PROPOSTES DE TREBALL DEL CORPUS VITREARUM MEDII AEVI DE CATALUNYA PER AL PERÍODE 2016-2020

Amb la publicació dels cinc volums del Corpus Vitrearum Medii Aevi de Catalunya s'ha tancat, efectivament, una etapa llarga i difícil, plena d'entrebancs i d'aturades, però que finalment ha reeixit en els magnífics volums que recullen tots els vitralls gòtics i renaixentistes del nostre país. Això no obstant, la tasca no

pot quedar aturada només amb la satisfacció de la feina ben feta. La societat i els mitjans han evolucionat de l'any 1981 ençà i creiem que ara s'hauria d'estudiar la possibilitat de fer més accessible la informació que recullen els nostres llibres, i aquesta divulgació passa per la digitalització d'aquests fons. Així, una de les tasques imminents del Corpus Vitrearum català serà la digitalització de tot el seu fons fotogràfic.

PUBLICACIONS

La publicació dels cinc volums del nostre patrimoni vitrallístic medieval ha estat una fita important, però els estudis sobre el tema no acaben aquí, ans al contrari, aquesta publicació és un motor esperonador que fomenta nous estudis més detallats o específics. D'altra banda, amb la incorporació al Corpus de l'estudi i inventari dels vitralls modernistes s'hi ha afegit una quantitat d'informació molt important que nosaltres proposem que tingui sortida amb la publicació d'unes senzilles monografies.

Volums monogràfics divulgatius

D'una banda, pensem en petits volums monogràfics divulgatius sobre vitralls, centrats en tallers, edificis o conjunts. La finalitat principal seria la difusió de coneixements entre el gran públic, amb llenguatge clar i assequible i amb l'afegit d'un vocabulari específic per a ajudar a la comprensió d'alguns termes tècnics inexcusables. Parlem de volums divulgatius i rigorosos, escrits pels experts del Corpus Vitrearum català i que partirien d'una recerca minuciosa i acurada.

Monografies

Creiem també interessant la publicació de monografies més especialitzades que tractarien temes més específics. Podrien remuntar-se al temps medieval, amb noves recerques sobre els vitralls gòtics i el seu entorn, i ampliar-se fins als nostres dies. Es podria tractar d'estudis historicoartístics, però també de treballs tècnics més complets o d'altres de més pràctics, amb la publicació, per exemple, d'intervencions fetes a les obres o de teoria sobre el tema de la conservació i la restauració dels vitralls. També podrien ser complementats amb l'edició digital que comentàvem més amunt. Els autors sortirien principalment del Corpus Vitrearum català, però seria interessant també la col·laboració d'altres especialistes, de manera que les publicacions s'obrissin a tècnics de primer ordre procedents de diferents camps (química, biologia, conservació). El treball en equips multidisciplinaris seria un dels valors afegits d'aquestes publicacions.

ORGANITZACIÓ DEL 30È CONGRÉS DEL CORPUS VITREARUM INTERNACIONAL

Com hem mencionat abans, l'any 1981 va començar aquest llarg camí de l'estudi dels vitralls a Catalunya. L'any 1982, quan estàvem estudiant els vitralls gòtics de la catedral de Girona, Joan Vila-Grau identificà les taules de vitraller que tenien al Museu d'Història de Girona i va poder posar-les en paral·lel amb les vidrires de l'absis de la catedral d'aquesta ciutat; obres que s'havien realitzat amb elles i que, cas únic al món, encara es conserven. Aquest fet extraordinari d'identificació va ocasionar que l'any 1983 el congrés del Corpus Vitrearum internacional, que té lloc cada dos anys en un país diferent, se celebrés a Barcelona, i en fou amfitrió l'Institut d'Estudis Catalans. Més d'un centenar d'especialistes d'arreu del món vingueren a la nostra ciutat per veure de primera mà les taules, i això catapultà el Corpus català —el congrés i la identificació— a uns nivells que difícilment hauríem aconseguit en tan poc temps. Així, el Corpus català manté un *statu quo* i un prestigi que molts altres països no tenen.

Com que el Corpus català no ha parat, ni parará ara amb l'inventari dels vitralls catalans, fent-lo seu i incorporant-lo en el seu si, després de trenta-tres anys proposem per al 2020 portar a terme a Barcelona el 30è congrés del Corpus Vitrearum internacional, amb les propostes programàtiques següents: digitalització dels inventaris, coincidint amb la finalització del projecte *Registre i inventari dels vitralls de Catalunya*; dels vitralls medievals als vitralls modernistes; evolució de la tècnica i l'estil, i col·laboracions entre arquitectes i vitrallers i altres artistes.

WEB I BLOG DEL CORPUS CATALÀ

Com a darrera proposta de treball, presentem el web i el blog del Corpus català, que s'haurien de vincular a l'Institut d'Estudis Catalans, com ho ha estat fins ara el Corpus. Aquesta proposta ens situaria en una posició de divulgació del nostre patrimoni vitrallístic, molt important de cara al seu coneixement i valoració, però també de la seva conservació i preservació.

Finalment, i com a objectiu essencial, s'està treballant en la idea d'incorporar nous membres al Corpus Vitrearum català amb el replantejament de l'estructura actual. Hi ha la voluntat que aquells estudiosos, vitrallers i tallers que han mostrat interès en la nostra organització en puguin formar part i se'ls pugui oferir ajuda en la seva feina i informació sobre les tendències internacionals per tal de poder acomplir millor la seva tasca, que és també la nostra, de preservació dels monuments històrics de la nostra vitralleria.

ADDENDA DOCUMENTAL ALS VOLUMS DEL CVMA

ADDENDA DOCUMENTAL

En el transcurs dels anys que van des de la publicació del primer volum de la col·lecció del Corpus Vitrearum Medii Aevi de Catalunya (1985), han sortit a la llum alguns documents que no van ser inclosos en els volums respectius. N'afegim alguns dels més significatius, amb l'esperança de no deixar en l'oblit cap peça d'interès.

1. ADDENDA DOCUMENTAL AL VOLUM CVMA 1: *ELS VITRALLS MEDIEVALS DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DEL MAR A BARCELONA*

Santa Maria del Mar

CARME DOMÍNGUEZ, SÍLVIA CAÑELLAS I MARTA SEGARRÉS

L'any 1985, en el recull documental del primer volum del CVMA de Catalunya, Assumpta Escudero transcrivía part de la *regesta* llavors conservada a l'Arxiu de Santa Maria del Mar sobre les vidrieres de l'església parroquial. Són els textos que havia comentat Aymar i dels quals havia parlat també Bassegoda. Es tracta d'anotacions preses a partir dels documents originals, avui desapareguts, i de les quals es van transcriure les corresponents a la cronologia que va de 1494 a 1516. Aquest volum d'anotacions es conserva avui a l'Arxiu Diocesà de Barcelona en la capsa 116 de Santa Maria del Mar i en transcrivim aquí les que faltaven en el CVMA 1, és a dir, les que van de 1524 a finals del segle XVI. D'altra banda, hem localitzat a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB) alguns dels documents esmentats en la *regesta* i incloem aquí els que no van ser transcrits en el seu moment. En el mateix primer volum del CVMA, Joan Ainaud publicava la transcripció del contracte per a la realització de la part en pedra de la rosassa; no ho feia, en canvi, amb el de la part en vidre. Transcrivim a sota, per tant, el contracte entre Antoni de Llonyi i els obrers de l'església parroquial de Santa Maria del Mar de Barcelona.

(Reg. 1) Barcelona, 13 de juny de 1460.

Contracte (400 florins) per la vidriera de la rosassa de l'església de Santa Maria del Mar entre Antoni de Llonyi, pintor de Tolosa, del regne de França, i els obrers de l'església de Santa Maria del Mar, de Barcelona. La capitulació és de 1461.

(AHPB, 165/38, Antoni Vilanova, 45, Manual, 1460.)

Franciscus Lobet, Galserandus Dusay, miles in civitate Barchinone domiciliatus, et Petrus Gran, mercator cives Barchinone, anno presentii operarii operis et ffabricae ecclesie parochialis Beate Marie de Mari Barchinone, ex una parte, et Anthonius de Lunyi, pintor civitatis Tolose regni Ffrancie, confitemur et recognoscimus altera pars vestrem alteri et nobis adinvicem quod fecimus et super opere et perfeccione dels vidres qui per dicto Anthonio de Lunyi debent poni in opere de la O inter nos dictas partes inbito et concordato fuerunt facta inhita et concordata capitula infrascripta quorum tenor talis est: En nom de Deu sia, amen etc. Inserantur etc. Et ideo nos, dicte partes, laudantes pro dicta capitula et omnia et singula in ipsis contenta tenebimus complebimus etc. Pena est centum libre Barchinonensis tercium curie etc. Que tociens etc. Qua soluta etc. Nichilominus etc. Missiones etc. Damna etc. Credatur etc. Obligamus scienter nos dicti operarii omnia et singula bona et jura dicte opere et ego dictus Anthonius de Lunyi omnia et singula bona et jura mea mobilia et immobilia etc. Renuncio etc. et legi etc. Juro etc. Hec igitur etc. Ffiant duo etc.

Testes discretus Johannes Torrens notarius ville Senahugie, Petrus Pi et Johannes de Sors, scriptores cives Barchinone.

Testes firmaverunt.

(Reg. 2) Barcelona, 1 de febrer de 1494.

Àpoca del mestre de vidrieres Severi Desmasnes per part del preu de la vidriera que està fent a l'església de Santa Maria del Mar. Es tracta de la vidriera del judici final.

(AHPB, 222/9, Esteve Soley, 52, Manual comú, 1494.)

Savarenus de Massues mestre de vidrieres nunc civis Barchinone, confiteor et recognosco vobis magnifico Fernando de Rebolledo, militi, Petro Lull, civi, Johanni Ferrarii de Busquets, mercatori, Petro Mathei, apothecario et Johanni Peraller, fustario, civibus Barchinone, operariis Ecclesie Beate Marie de Mari Barchinone quod per manus vestras dicti Johannis Ferrarii de Busquets dedistis et solvistis michi bene etc numerando in presentia testium infrascriptorum viginti octo libras et sex decim solidos Barchinone in solitum porrata precii cuiusdam vitrarie per me faciende in dicta Ecclesia Beate Marie de Mari. Et ideo renunciando etc. In testimonium etc.

Testes Honorabilis Raymundo Johannes Lull et Franciscus de la Font, notarius, cives Barchinone.

(Reg. 3) Barcelona, 18 d'abril de 1494.

Venda de vidre per a les vidrieres de Santa Maria del Mar per part de Mateu Llorenç, vidrier del forn de vidre de Barcelona.

(AHPB, 222/9, Esteve Soley, 52, Manual comú, 1494.)

Matheus Laurencii vitriarius civis Barchinone confiteor et recognosco vobis nobili domino Ferdinando de Rebolledo, ho-

norabili Petro Llull, Johanni Ferrarie de Busquets, mercatori, Petro Mathei, apothecario, et Johanni Peraller, fusterio maiori d[taca] civibus Barchinone operariis anno presenti Ecclesie beate Marie de Mari dicte civitatis, Que per manus dicti Johannis Ferrarii de Busquets in tabula venerabili Sabestiani Poncii, camporis civis dicte civitatis, dedistis et solvistis michi bene etc. Quinque llibras Barchinone racione medii quintalis et sex llibras vitri de vidrieras ad racionem novem llibrarum pro quintali. Et ideo renunciando in testimonium etc.

Testes Franciscus de la Font et Franciscus Geraldi Fogassot, notarius civis Barchinone.

(Reg. 4) Barcelona, 10 de gener de 1524.

Discussió sobre la vidriera del damunt de la porta dels Mirallers.

(ADB, Santa Maria del Mar, capsa 116, 1524.)

A 10 janer 1524 essent notari de la obra Joan Martí, ab junta tinguda devant lo altar major de Santa Maria à la part del orga major, per los Srs. Obrers Rd. Ardiaca y personas de concell, se proposà en tercer lloch que sobre lo portal dit dels Mirallers, a hont està posat lo rellotge, se necessitava de una vidriera, la qual costaria uns 100 ducats, de que estava content Moss. Fabregas, obrer, mercader.

Y se deliberà: que lo proposat fos comès als Srs. Obrers, los quals resolgueren tenir altre colloqui sobre lo referit, y després executar lo que fos de raó.

Es una aprisia posada entre fol. 85 ret y 86 del llibre F.

(Reg. 5) Barcelona, 6 de març de 1524.

Acord sobre la subvenció per a la realització de la vidriera de sobre de la porta dels Mirallers.

(ADB, Santa Maria del Mar, capsa 116, 1524.)

Capitulació entre los Illustres obrers Reverent Comunitat de preveres y Barthomeu Fabregas mercader ciutadà de Barcelona y actual obrer de la Parroquial Iglesia de Santa Maria del Mar sobre la construcció de la vidriera /fahedora/ sobre lo Portal de dita Iglesia vulgarment dit dels Mirallers, y no tenir diners la Illustre obra /apena per pagarla/ fou convingut lo següent:

Primo dits Fabregas mogut de caritat y veuren que dita vidriera /serial/ de adorno de dita Iglesia, y que costaria cent lliuras, prometé donar y pagar totas ditas cent lliuras, es à saber 50 ll per subvenció y /per/ las restants 50 ll. haguessen /perpetuament/ de correspondrer dits Illustres obrers 50 s. conforme baix se dirà; ab la condició empero que dits illustres obrers haguessem de tenir acabada y ben perfeccionada dita vidriera ab sa capa de verga de aram en lo dia de Nadal proxim vinent.

Item dits Illustres obrers prometeren que ells y los successors pagarian tots anys perpetuament a la Reverent Comunitat de preveres de dita Iglesia 50 s. Barchinona comensant a pagarlos de la festa de Pasqua de Resurrecció del any 1525 a un any, y aixis perpetuant se pugues retornar /tos anys/ semblants 50 s. del que ell rebia per dita obra dels ciris dels combregans propis de la matixa obra, dels quals hagues de portarne compte a part, y de ells retenirse 3 s. per son treball.

Item dita Rt. Comunitat prometé /baixar los referits 3 s del preu per la eracció / acceptaria los 47 s. restants y /los/ distribuïria/ en conservar y netejar las vidrieras que eran y serian en dita Iglesia, y foren à càrrech de la Ill. Obra los conservarlas y netejarlas. Y si vingúes lo cas tingués la Rt. Comunitat lo que restarà y havent-hi quantitat recullida, y los Illustres obrers volguesen fer altras vidrieras degues la Rt. Comunitat l'entregar-los/ la quantitat reservada en ajuda del cost de ditas vidrieres fahedoras. Resulta m's llargament y ab major individuació de la cte. De dita capitulació feta en Barcelona a 6 mars 1524.

(Reg. 6) Barcelona, 15 d'octubre de 1553.

Plantejament entorn de la conveniència de contractar un mestre de vidrieres fix a canvi d'un salari en lloc de pagar la reparació dels vitralls.

(ADB, Santa Maria del Mar, capsa 116, 1553.)

A 15 octubre 1553, en poder de Joan Martí, Notari i escrivà de la obra. Congregats los Honorables Srs. Obrers Reverent ardiaca i concurrents de aquells; lo obrer militar proposà en tercer lloch:

Que las vidrieras de la iglesia necessitavan de molts adobs, que costarian més de 50 ducats de or; Y que se trabava qui las acomodaria satisfent-li son treball, y després donat-li 5 ll. cada any tindria en conret ditas vidrieras, a son cost y gastos.

Se resolgué: que en tot lo proposat lo ardiaca era qui més hi entenien, tant pt.? Lo que veja en la Cathedral com per son coneixement. Per tant se cometé al vot, y determinació de ell, y dels obrers, podent fer per la execució qualsevols capitulacions ab los pactes y clausulas convenientes, ab libera y general administració.

Es en lo llib. F fol. 131.

(Reg. 7) Barcelona, 24 de maig 1556.

(ADB, Santa Maria del Mar, capsa 116, 1556.)

1556, 24 maig. En poder de Joan Martí, notari y escrivà de la obra, Jaume Fontanet, mestre de vidrieras, firmà àpoca de 5 ll. s. per adobar y netejar las vidrieras en dit any = Es en lo llib H fol 48 ret ---- 5 ll. s.

2. ADDENDA DOCUMENTAL AL VOLUM CVMA 4: ELS VITRALLS DE LA CATEDRAL DE BARCELONA I DEL MONESTIR DE PEDRALBES

Santa Maria del Pi

SÍLVIA CAÑELLAS, CARMÉ DOMÍNGUEZ I MARTA SEGARRÉS

Les vidrieres de l'església de Santa Maria del Pi van ser incloses en el volum 4 del CVMA de Catalunya a partir de l'estudi realitzat per Tomàs Vergés i sense les transcripcions documentals corresponents. En espera d'un estudi en profunditat d'aquest conjunt i d'un examen exhaustiu de les seves fonts documentals, transcrivim els documents que hem pogut localitzar fins ara en diferents arxius.

(Reg. 1) Barcelona, 26 de novembre de 1366.

El mestre de vidrieres mallorquí Francesc Sa Coma rep dels obrers de la parròquia de Santa Maria del Pi de Barcelona els 1.200 sous que li han estat promesos en el moment de començar la confecció de la vidriera de la finestra major de l'església. El total acordat per a la dita obra és de 4.000 sous. Hi actua com a fiador el vidrier de Barcelona Bernat de Munt. Hom ha atribuït aquesta intervenció a la vidriera de la gran rosassa de la façana.

(ACB, Notaria Capitular, vol. 251, Romeu de Sarrià, 1366-1367, *Manuale* XIX, f. 8v.)

Die [jovi]s XXVI die novembre anno predicto.

Ego Franciscus de Cumba, magister vitriaria[ria]rum, civis Maiorice, confiteor et recognosco vobis Guillermo Ça Via, Petro Serra et Arnaldo Pastridis, civibus Barchinone, operariis Ecclesie Beate Marie de Pinu Barchinone, quod solvistis mihi mille ducentos solidos barchinonenses ex illis IIII° mille solidos quos mihi dare et solvere promisistis pro laboribus meis et salario cuiusdam vitriarie quam facio in fenestra maiori dicte Ecclesie de Pinu, quosque MCC solidos mihi solvere promisistis statim cum incepissem vitriariam dicte fenestre. Unde renuntio, facio finem de dictis mille CC solidis quibus consentio ego Bernardus de Monte, vitriarius civis Barchinone, fideiussor datus per dictum Franciscum in instrumento per ipsum factum super dicta vitriaria fienda.

Testes G. Eymerici, barberius, Bonanatus de Monteacuto, sartor et Petrus de Vilardello.

(Reg. 2) Barcelona, 28 d'abril de 1368.

Anotació sobre l'època de compliment de la feina feta al mestre de vidrieres, de ben segur la realitzada per Francesc Sa Coma a la gran rosassa de la façana de l'església de Santa Maria del Pi.

(APSMP, Llibre negre, f. 162.)

Item dues cartes, la una con foren fets los senys grans antichs feta a XII de setembre del any MCCCLI. E l'altra la època de compliment de paga del mestre de les vedrieres feta a XVIII de abril del any MCCC^{no} LXVIII.

(Reg. 3) Barcelona, c. 1383-1385.

Anotació sobre la negativa de l'hereu del senyor Bernat de Pinós de fer efectiva la deixa de 10 florins que el dit senyor volia destinar al pagament de la segona vidriera de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona.

(APSMP, Llibre negre, f. 113.)

Item fan memoria que lo hereu del honrat micer Bernat de Pinós, quondam, deu pagar als obrers de la dita sglesia deu florins los quals lo dit micer Bernat promés en aiuda de pagar la vadriera segona que ses feta en la dita sglesia. Estant malalt combrega e dix davant los preveres e aquells qui eren aquí que ell volie que los dits deu florins que havia promesos a la dita vedriera fossen pagats. E jat sia moltes vegades sien stats demanats al dit hereu jamay nos son posents haver perquè los obrers qui d'aquí anant seran fassen per manera que'ls hage.

(Reg. 4) Barcelona, c. 1411-1418.

Ponç Pinós paga 25 lliures per la vidriera del Pujament de la Creu de l'església de Santa Maria del Pi i es compromet amb el mercader Berenguer Crespí a pagar també la vidriera central de la dita església, però mor sense que el seu testament ni codicil reculli la dita deixa. Els obrers de la parròquia de Santa Maria del Pi insten, no obstant, Berenguer Crespí a aconseguir, per a l'embelliment de l'altar major de l'església, les 25 lliures promeses per Pinós per a la dita vidriera, o, si més no, a utilitzar-les per a la seva part superior.

(APSMP, Llibre negre, f. 127.)

Item fan memòria los dits obrers que en Ponç Pinós, carnisser, qui stave en lo carrer de na Canuda en temps que vivia feu proferta en aiuda de la messiò de una vedriera quis devia fer en la dita sglesia de vint y cinch liures e los dits obrers comensaran a fer fer la obra de la dita vedriera e entretant lo dit Ponç Pinós feu testament en plana sanitat en poder del discret en Ponç Orts, notari, en lo qual feu menció de la dita prometela e dix axí: Et operi unius vitriarie que fieri debet noviter in eclesia proximo dicta, scilicet Beate Marie de Pinu, viginti quinque lliures. E stant viu paga les dites vint y cinch liures als dits obrers qui d'aquelles li feren apocha, e la dita vedriera se acabà es posà, qui es de la Istoria del Pugament de Jhesucrist. Aprés los dits obrers tractaren ab en Barenguer Crespí y altres que faessen la vadriera del mig e lo dit Barenguer Crespí parlà ab lo dit Ponç Pinós pregant-lo que en aquesta altra volgués dar alguna cosa ço que li plagués. E lo dit Ponç Pinós dix que ell y acordaria e entretant ell caych en malaltia de la qual morí e feu codicil en poder del dit notari e toca al dit testament en algunes lexes e tolcs e afegí en aquell e no feu menció ne toqua a les dites vint y cinch liures de la lexa de la dita vadriera. Es presumció de molts que per les paraules que foren entre ell e lo dit Barenguer Crespí ell se callàs les dites vint y cinch liures volents aquelles altre vegada ésser convertides en la dita altra vadriera del mig, la qual no ses posinda fer per fretura diners. Perquè serie bo que los obrers qui ara son parllassen del dit fet ab lo dit Barenguer Crespí e se sforçassen de demanar e haver les dites vint y cinch

liures e que fossen convertides en comensament de la dita vedriera del mig solament en lo triangle de dalt per dar ballesa al altar maior e al cap de la sglesia.

(Reg. 5) Barcelona, c. 1418.

Una dona anomenada Sardana expressa el desig de destinar 20 florins d'or d'Aragó per a la confecció de la vidriera central de l'absis de l'església de Santa Maria del Pi.

(APSMP, Llibre negre, f. 128.)

Item fan memòria los dits obrers que la dona na Sardana, vídua, en gran necessitat acorrech als dits obrers en ajuda de continuar la obra del cluquer vint florins d'or d'Aragó sots aytal condició que volia la dita dona aquells ésser convertits e mesos en ajuda de la messió de la primera vadriera, ço és del mig o altre quis farà en lo cap de la dita iglesia perquè los obres qui ara són, o d'aquí anant seran, sien menbrants que en cars que si fassa alguna vadriera que y vullen convertir los dits vint florins per cumplir la voluntat de la dita dona dels béns o diners de la dita obraria.

(Reg. 6) Barcelona, 23 de desembre de 1497.

Anotació sobre la restauració de la gran rosassa de l'església de Santa Maria del Pi amb un cost de 95 lliures i 5 sous.

(APSMP, Llibre negre, f. 51.)

Dissabte a vint y tres de dehembre del any mil quatra-cents noranta y set, stants obrers lo magnífich mossèn Pere dez Torrent, ciutedà de Barchinona, Joan Palomeres, notari, Jaume Dalmau, oller, Anthoni Bonet, ortolà, obrers de la dita sglesia de la Verge Maria del Pi de la ciutat de Barcelona, a lohor de nostre Senyor Déu e de la Verge Maria gloriosa mare sua, fou acabada e adobada la O de la present iglesia molt profitosament e ab molt stalvi de dita obra ab ponts caladissos molt maravello-sament. De que costa tot lo dit adop noranta cinch liures cinch solidos.

(Reg. 7) Barcelona, 23 de juny de 1508.

L'inventari de la sagristia major de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona recull l'existència d'una vidriera llevadissa amb imatges en la seva finestra.

(APSMP, Llibre negre, f. 369, 657 i 661 bis.)

Inventari de la Sacrestia e de totes les coses de la sglesia del Pi.

En nom de nostre Senyor Déu Jesucrist e de la gloriosa Verge Maria mare sua sots invocació de la qual la sglesia de la parroquia del Pi és construïda e edificada e de Tots los Sancts de paradís, a vint y tres del mes de juny del any de la nativitat de nostre Senyor mil cinch cents y vuit, fou principiat de fer lo present inventari de totes les robes, argent, joyells e totes altres coses les quals són reservadas axí dins en la casa de la Sacristia de la dita sglesia com encara fora la dita Sacristia per los magnífichs e honorables mossèn Galceran de Corrego, donzel e mossèn Ramon Barenguer Cestlergue, notari, Climent Carbonell, fuster e Matheu Sanç, revenedor, ciutedans de Barcelona, obrers l'any present e damunt scrit de la dita parròquia en la forma quis segueix.

En la casa de la Sacrestia

[...]

Sacrestia maior

[...]

Item una vedriera que serveix a la finestra de la Sacristia maior ab ymatges, la qual és llevadissa.

(Reg. 8) Barcelona, 22 de gener de 1537.

El pintor de vidrieres Jaume Fontanet firma àpoca per la feina feta a l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona. El total, del qual cobra part, és de 100 lliures. Tot és per a la vidriera de la història dels tres Reis.

(AHPB, 262/62, Antoni Benet Joan, Manual, 1536-1537: 22-I-1537.)

Apocha firmata per honorabilem Jacobum Fontanet pictorem civem Barchinone facta honorabili Gabrieli Joanni Coll, militi, et discreto Joanni Dot, notario, Anthonio Oliver, zaoterio, et Jacobo Quarto, agricultori, civibus Barchinone, operariis anno presenti ecclesie Beate Marie de Pinu civitatis Barchinone de centum libris Barchinonensibus habitur modo infrascripto pro quibus seu quarum precio fecit predicta ecclesia Beate Marie de Pinu quandam vidrieram dictam La Historia dels Tres reys modus vero solutionis dictarum centum librarum talis fuit quoniam ex ipsis recepit per manus operariorum anni preteriti dicte ecclesie quinquaginta libras Innumerando/. Restantes vero quinquaginta libras ad complementum dictorum centum librarum recepit numerando per manus dictorum operariorum anni presentis. Et ideo renunciando etc.

Testes Anthonius Marques, textor velorum sirikis, et Franciscus Marti, notarius, cives, et Joannes Marti Godmix, scriptor, habitator Barchinone.

(Reg. 9) Barcelona, 24 de novembre de 1581.

Acords per a la reparació de sis vidrieres i de la rosassa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona. El contracte s'estableix entre els obrers de la parroquial i Elisabet Fontaneta i Pau Forcada. El preu de la reparació és de 100 lliures.

(AHPB, 383/55, Pablo Mallol, llig. 10, Llibre comú, 16, 1580-1581: 24-XI-1581.)

Die veneris XXIII mensis novembris anno a nativitate domini MDLXXXI.

De y sobre lo adob fahedor de aquelles sis vidrieres y la ho de la parroquial sglesia de Nostra Senyora del Pi de la present ciutat per i entre lo Illustrre Sr don Miquel Palau, mossèn Jaume Pellicer, notari, Pere Preionyosa, fuster, y Steve Auguspi, pagès, obres l'any present de dita parrochial sglesia de una part y la senyora Elisabet Fontaneta, muller que es estada de mestre Jaume Fontanet, quodam, pintor ciutedà de Barcelona, y Pau Forcada, pintor criat seu, de part altra, és estada feta y fermada la present capitulació y concòrdia en lo modo que-s segueix.

Primerament, los dits Elisabet Fontaneta y Pau Forcada convenen y en bona fe prometen als dits honorables obres que adobaran les dites sis vidrieres y la o, tornant a aquelles allí a ont falta del compte staven abans no-s trencases ab los matexos vidres recuyts que abans tenien axí de colors com altrament lo qual adop y fabrica faran abans a la festa de Pascua de resureció prop venidora ab tal que los dits Srs de obres los ajen de donar

la gata asentada y més los ajén de donar, es vegues de ferro seran necessaries per a dites vidrieres que no seran de molt cost. Promettent donar la dita obra perfeccionada y acabada a tota utilitat de la dita sglésia la qual ans no-ls sie pagat lo preu baix contingut volen que aquella sia judicada per persones expertes si estara al compte que deu acceptant empero que ells no sa hajén de entrametre de les capes o filats de ferro de dites vidrieres ans que axò vinga a càrrech de dita parrochial sglésia y dels dits obrers. Per preu del qual adop los hajén de donar cent lliures moneda Barcelona, pagadores de aquesta manera so és que adobada que sia la vidriera dels reys, dits señors de obres los ajén de donar vint lliures y acabades que sien de adobar les restants sinch vidrieres y la o y judicada la dita faena si estarpa al compte que deu en continent los haién de donar trenta lliures y acabada la dita obra sis mesos après immediatament següents los donaran sinquanta lliures a compliment de totes les dites cent lliures.

Església del monestir de Santa Caterina

SÍLVIA CAÑELLAS, CARMÉ DOMÍNGUEZ I MARTA SEGARRÉS

L'església del monestir de Santa Caterina va ser també inclosa en el volum 4 del CVMA de Catalunya. En aquell moment es va adjuntar, en nota (nota 23 bis, p. 25), el text de 1581 del taller Fontanet. Afegim aquí la documentació referida a les dates anteriors conservada a l'AHPB. Cal dir que l'Arxiu de la Universitat de Barcelona conserva els volums del *Lumen Domus* (actualment consultables per Internet), on es recull un bon conjunt documental sobre el monestir i es poden seguir les desventures esdevingudes a les seves vidrieres. D'altra banda, i com s'ha vist en aquest mateix volum, es conserven encara petits fragments de vidres de les vidrieres del monestir.

(Reg. 1) Barcelona, 7 de novembre de 1492.

Anotació sobre les vidrieres realitzades a l'església del monestir de Santa Caterina per Antoni Aymar, mestre de vidrieres procedent de Perpinyà.

(AHPB, 241/32, Galceran Balaguer, 34, Manual, 1492.)

Instrumentum capitulorum certe concordie factum et firmatum per et inter Reverendum priorem et conventum Monasterii fratrum predicatorum Barchinone ex una parte et Anthonium Aymar magistrum faciendi vadrieras habitatorem ville Perpiniani oriundum civitatis de Cadres, regni Francie parte ex altera.

Sunt in cedula.

Testes in cedula.

(Reg. 2) Barcelona, 6 d'abril de 1493.

Pagaments per un valor total de 45 lliures fets a Antoni Aymar per la realització de les vidrieres de l'església del monestir dels frares predicadors de Barcelona.

(AHPB, 241/33, Galceran Balaguer, 35, Manual, 1493.)

Die sabbati VI mensis Aprilis anno a nativitate domini Millesimo CCCCLXXXIII. Ego Antonius Aymar, magister de vedrieres civis Barchinone, confiteor et recognosco vobis Reverendo fratri Dominico Leonis, magistro in Sacra Theologia, priori et conventui Monasterii fratrum predicatorum conventus Barchinone, quod per manus venerabilis fratris Galcerandi Perello procuratoris dicti Monasterii solvistis et tradidistis michi numerando realiter et de facto inter diversas vices sive solu-

Item, los dits honorables obres convenen y en bona fe prometen als dits Elisabet Fontaneta y Pau Forcada, que donaran y pagaran les dites cent lliures per les pagues y solucions dalt mencionades en res manco a cost y despeses de dita obra li donaran o faran donar la dita gata asentada y les dites vergues y filats de ferro sens alguna dilatió espera atendre e complir-ne obliguen tots y sengles béns de la dita obra.

Et ideo nos, dicte partes, etc.

Item, firme dicti domini Michaelis dez Paloau et Petri Prinyonosa, predicto qui firmam dictis die et anno, sunt Mathias Pastor et Gaspar Scala, scriptores Barchinone.

Item, firme dicti Jacobi Pellicei, Estephani Anacspi et Pauli Forcada, predict—qui fir—die vigesima sexta mensis et anni predicto—et Petrus Sacanells sutor civis Barchinone.

Item, firme dicta Elisabetis Fontaneta qui firm—die vigesima octava mensis et anni predicto, sunt magnificus Gabriel Despujolo, domicellus, et Gaspar Scala, scriptor Barchinone.

ciones omnes illas viginti duas llibras et decem solidos monete Barchinone que sunt medietas illarum XXXXV llibrarum pro quibus seu quarum precio ego feci certa opera in vitriarye ecclesia dicti Monasterii iuxta tenorem quorundam capitulorum et concordie inter vos et me firmatorum apud notarium infrascriptum. Et ideo renunciando etc. Facio apocham. Testes Petrus Mas, notarius civis et Jacobus Granyo scriptor Barchinone.

(Reg. 3) Barcelona, 27 d'abril de 1493.

Antoni Aymar, mestre de vidrieres, testimonia que ha cobrat part del pagament que se li devia per la realització de les vidrieres de l'església del monestir de Santa Caterina de Barcelona.

(AHPB, 241/33, Galceran Balaguer, 35, Manual, 1493.)

Die sabbati XXVII mensis aprilis anno a nativitate domini MCCCCLXXXIII...

Ego Anthonius Aymar, magister faciendi vedrieres per nunch habitator Barchinone et eciam habitator ville Perpiniani oriundus civitatis de Costres regni Francie, in solutum et satisfactione consimilis quantitatis quam vos honorabilis domina Eleonor uxor magnifici Francisci de Stalrich et de Sentinit civis Barchinone michi tradidistis numerando cedo vobis jura michi pertinentia in illis viginti duabus llibris et decem solidos michi debitis et restantibus ad solvendum per Reverendum priorem et conventum monasterii fratrum predicatorum civitatis Barchinone ex illis quadraginta quinque llibris que sunt precium nonnullarum operum per me factarum in vitriariis dicti monasterii iuxta quandam convencionem inter dictum Monasterium et conventum ex una et me firmatam apud notarium infrascriptum.

tum septima die mensis novembris proxime lapsi. Quibus iuribus etc. petere etc. Execuciones etc. apocas etc. Constituens etc. dicens etc insuper promitens facere, habere etc. Et pro his obligo bona etc Juro etc.

Testes Petrus Mas notarius, civis, Anthonius Ferran et Petrus Seragossa, scriptores Barchinone.

(Reg. 4) Barcelona, 1556.

Acords amb el pintor Nicolau de Credensa per a la reparació de les vidrieres de l'església del monestir de Santa Caterina de Barcelona. Les 112 lliures del preu inclouen la reconstrucció de tres bastiments de ferro per a tres vidrieres de la capella de l'altar major (H, NI i SI) i la reparació de la part vidrada, plom i estany de les mateixes vidrieres entrant-hi tot el material i el treball. La feina havia de ser feta segons una mostra o un patró que estava en possessió del reverend provincial. Es detalla que s'havien de tancar els forats que hi havia en aquell moment i els que es poguessin produir durant aquell any. Un cop acabada la feina havia de ser judicada per dues persones expertes, triada cada una per una part.

(AHPB, Miquel Cellers, major, 54, Manual de contractes, 1555-1556. Signatura 312/21: 24-IV-1556.)

Die veneris XXIII predictorum mensis et anni.

En nom de Nostre Senyor deu sie amen.

Per y entre lo reverent provincial prior y convent del monastir dels frares prehidadors de la present ciutat de Barcelona de una part e Jaume de Credensa, pintor, ciutadà de \la dita ciutat/ Barcelona de la part altre sobre les coses deius scrites son stats fets y firmats pactats y jurats los capítols pactes y avinences següents:

Primerament lo dit Jaume de Credensa convé y promet sots les penes y juraments deius scrites que ell a ses propies despeses axí de ferro, fil de aram, mans, obres, com de altres coses necessàries per la fabrica deius scrita del die present en un any primer comptador farà y fabricarà tres bastiments de ferro per a les tres vidrieres de la capella del altar maior co és per a la vidriera de mig y per a les dues colateralas de aquella en quiscun dels quals bastiments hi haurà dotze barres de ferro co és quatre barres de ferro de alt a baix de llargària de cinquanta palms poc més o menys y les vuyt altres barres de ferro de llargària del través y amplària de quiscuna de dites vidrieres les quals barres seran de la gruxa que són les barres del bastiment de la vidriera de la Salutació de la capella dels Àngels de dit monastir. Los quals bastiments seran texits de fil de aram spes y aquells donarà bons y acabats y posats ab tots son compliment en quiscuna de dites tres vidrieres de la capella del altar maior de dit monastir co és

en la de mig y collateralas de aquella la qual obra serà conforme a una mostra o patró trassat té dit reverent provincial.

Item, lo dit Jaume de Credensa, convé y promet sots les dites penes y jurament que ell a ses pròpies despeses y gastos axí de plom, vidre y stany referà y adobarà bér y convenientment dins lo dit temps de un any del die present en un any comptadors, totes les vidrieres de la capella del altar maior de dit monastir en lo mester co es tapar los forats y foses de aquelles de vidres plom y stany axí los forats que vuy són com los que dins dit any se per cars sen faran de manera que a la fi de dit any resten dites vidrieres bones y senceres ab son mester com se pertany.

Item, los dits reverents provincial y convent de dit monastir convenen y prometen al dit Jaume de Credensa que en total smena paga y satisfacció axí de la obra y fabrica de dites tres bastiments bons y acabats y posats en quiscuna de dites vidrieres com encara per la refectió, reparo y adob de aquelles adobades y dexades al fi de dit temps conferes ab tot lo menester com se pertany y dit es donaran y pagaran realment y de fet en les pagues empero y terminis deiuscrits a dit Jaume de Credensa cent y deu liures Barceloneses co és cinquanta liures en continent haurà comensat la dita obra y trenta liures per tot lo mes de maig del any prop vinent de mil sinc-cents cinquanta-y-set y les restants trenta liures donaran y pagaran per tot lo mes de maig apré següent del any mil seinc-cents cinquanta-y-vuyt.

Item, és pactat y avingut entre dites parts y los dits provincial y convent són contents que lo bastiment vell de ferro de la vidriera de mig sie de dit Jaume de Credensa per ajuda de dita obra.

Item, és convingut entre dites parts que a la fi de dit any y abans de acabar de pagar dites obres aquelles hagen de esser adjudicades y mirades per dues persones elegidores per quiscuna de les dites parts.

Testes fuerunt reverendo—Petri Martir Coma, magistri in sacra pagina, Jacobus Juliol, Jacobi Valls, Bartholomei Gofer, Melchiores Genis, cominici Gali Guillermi Montanya Benedicti Serra, Jacobi Coma, Francisci Gombau, Martini Valleriano, Joannis Ortolà, Petri Garriga, Thome Alaix, Onofri Navarro, Michaelis Tamarro, Francisci Monino, Joannis Alarco, Jacobi Covell, Anthoni Garau, Joannis Ernandes, Michaelis Bianchi, joannis Almenda, Petri Marçal, Martini Axoa, Michaelis Penyoranda, omnium fratrum conventualium et congregatorum ad sonum campane de mandato dicti reverendi provincialis in capitulo dicti monasterii ut moris est et firme dicti Jacobi de Credensa sunt Michael Joannes Cellers et Matheus Falcó scriptores Barchinone.

[Al marge:] *Fiat ad penam quinque librarum obligat ad dicti principalis et conventus bona dicti monasterii et dictus Jacobus de Credensa bona propria.*

Església del monestir de Sant Cugat del Vallès

CARME DOMÍNGUEZ I MARTA SEGARRÉS

L'estudi de la gran rosassa del monestir de Sant Cugat del Vallès va ser inclòs en el volum 4 del CVMA de Catalunya. En la introducció, Joan Ainaud i Assumpta Escudero aporten la transcripció de dos documents datats entre 1343 i 1344 relatius al contracte i a una època per a la confecció de la vidriera per a la dita rosassa (notes 44 i 45, p. 28). A més, esmenten la localització per part del doctor Josep Baucells d'un altre document datat deu anys abans, en què es posa de manifest que un mestre de vidrieres anomenat Bernat de Marata ja havia treballat en les vidrieres del monestir. Reproduïm ara aquest document, transcrit parcialment per Baucells, en la seva totalitat.

(Reg. 1) 20 de juny de 1333.

El bisbe Ponç de Gualba, a instàncies del monjo Bartomeu Ripoll, que s'ocupava de l'obreria del monestir en absència del monjo Arnau Ramon de Biure, fa una relació de diverses despeses esmerçades en l'adequació del monestir en la qual figura l'execució de vidrieres per part del mestre de vidrieres Bernat de Marata.

(ADB, Registres comuns, 5, f. 149v.)

Universis et singulis presentes litteras inspecturis, nos Pontius Dei gratia Barchinone Episcopus ad instanciam religiosi ffratris Bartholomei de Riupullo, monachi infrascripti, firmare volumus

manifestum ipsum ffratrem Bartholomeum monachum et procuratorem generalem religiosi viri ffratris Raymundi de Biure, monachi ac operarii monasterii Sancti Cucuphatis Vallensis, nunc absentis a dicto monasterio, illas tegulatas et cohoptoria ecclesie videlicet reffectorii et claustrorum capituli dormitorii et aliorum domorum comunium dicti monasterii et etiam vitrarias quas et que nomine procuratorio predicto fructibus, redditibus [...] nunc fecisse, aptari, coperiri et reparari infra sibi terminum assignatum integre et complete ut ex relacione Bernardi Maserata magistri vitrariarum et predictorum aliorum operum qui ea fecimus et ea fecit et reparavit ut asservit nobis constat.

Datus Barchinone XII kalendas junii anno quo supra.

[Millessimo CCC XXX tercio]

3. ADDENDA DOCUMENTAL AL VOLUM CVMA 5.1: *ELS VITRALLS DE LA CATEDRAL DE LA SEU D'URGELL I DE SANTA MARIA DE CERVERA*

Església del monestir de Sant Salvador de Breda

SÍLVIA CAÑELLAS I MARTA SEGARRÉS

De la feina efectuada per Pere Lamidei a l'església del monestir de Breda, se'n va publicar el contracte al CVMA de Catalunya 5.1. Localitzada darrerament una àpoca de part del pagament, es transcriu aquí aquest nou document que ens confirma la realització de l'obra.

(Reg. 1) 5 de gener de 1534.

Àpoca de Pere Lamidei pel cobrament de part d'allò degut per les dues vidrieres que fa per a l'església del monestir de Breda.

(AHPB, 341/20, M. J. Riera, Manual, 1533.)

Die lune V mensis Januarii anno a nativitate domini MDXXXIII.

Apocha firmata per Petrum Lamidei, pictore et magistrum vitriariorum sive de vedrieras habitatorem Barchinone, Reverendo domino fratri Michaeli Samsø abbati et conventui Monasterii Sancti Salvatoris ad Breda, Ordinis Sancti Benedicti diocesis Gerundensis de octuaginta quinque llibris monete Bar-

cinone habitis modo precio infrascripto pro precio et laboribus duarum vitriariorum sive vidrieras quas ipse fecit per ecclesia dicti monasterii. Modus solutionis dictarum octuaginta llibras fuit iste: quoniam ex illis recipit numerando quinquaginta sex llibras terdecim solidos et quatuor denarios [cremat] vero viginti octo llibras sex solidos et octo denarios ad complementum dictarum octoginta quinque llibrarum pro ipsis abb [cremat] et conventu fratri Rafhaeli [?] Samsø [?] numerarius monasterii [cremat i foradat] Petrus Lamidei dici et scribi fecit die presenti in tabula cambii honorabilis Jacme Cortes, camporis monetarum civis Barchinone. Et ideo renunciando etc.

Testes venerabilis Arnaldus de Munt presbiter vicarius ecclesie de Gasarandis, diocesis Gerundensis, et Salvator Serra, sutor civis Barchinone.

Palau Reial Menor (palau de Requesens)

SÍLVIA CAÑELLAS I MARTA SEGARRÉS

En el volum 5.1 del CVMA de Catalunya es parlava de les vidrieres de la capella del Palau Reial Menor amb els aclariments dels canvis de propietaris. Es deia que l'any 1447 s'havia tornat a consagrar l'església i que el 1552 (Reg. 4, p. 342-343) Jaume Fontanet n'havia fet les vidrieres. El document que transcrivim aquí anticipa en tres anys l'actuació de l'esmentat pintor de vidrieres en la mateixa construcció.

(Reg. 1) Barcelona, 25 d'octubre 1549.

Àpoca de Jaume Fontanet per part del preu per les vidrieres que ha fet per al palau de Requesens.

(AHPB, 326/19, Francesc Sunyer, 25-X-1549.)

Apocha firmata per Jacobum Fontanet pictorem civem Barchinone Illustri domino Ludovico de Requesens preceptori maiori ordine seu milicie Santi Jacobi de Spaña Regni capelle Barchino-

ne populalto de centum libris monete Barchinone et sunt prorata maioris pecunie quantitatis sibi debiti racione restarum vidrieres per ipsum Fontanet factarum in ecclesia exfncta in palacio dictis Illustris de Requesens. Modo solutionis estatalis quod ipsas centum libras sibi dixit et scripsit pro dicto Illustri de Requesens honorabilis Christoporus Arnate, mercatori civis Barchinone, in tabula cambii, Joannis Bolet camboris monetarum.

Ideo renunciando etc. Iuro etc.

Testes Thomas Vallets et Michael Dot, scriptores Barchinone.

Castell del Rei de Lleida

CARME DOMÍNGUEZ I MARTA SEGARRÉS

En el volum 5.1 del CVMA de Catalunya s'inclou un apartat dedicat al Castell del Rei lleidatà, conegut també com la Suda, i s'al·ludeix al document de l'any 1316 pel qual es constata la intervenció del mestre de vidrieres Berenguer de Palau en les vidrieres de la capella d'aquest palau reial, artífex que fou cridat un any més tard per a fer les vidrieres de la capella del Reial de València. Transcrivim ara aquest important document i aprofitem per a incloure-hi altres documents referents a les vidrieres de les finestres de la capella del castell.

(Reg. 1) Lleida, 1 d'octubre de 1316.

El rei Jaume II insta el batlle de Lleida a pagar el mestre de vidrieres Berenguer de Palau per la confecció de les vidrieres de la capella del Castell del Rei de Lleida i ordena que se li faciliti la roba adient per tal que l'obra no es vegi endarrerida.

(ACA, Cancelleria Jaume II, *Solucionum*, 18, Registres, núm. 277, f. 292v.)

Jacme, et cetera. Fideli nostro Bernardo Clavelli, baiulo Ilerde, salutem et cetera. Cum nos per vos provideri volimus magistro Berengario de Palau qui de mandato nostro nunc debet

facere vitriarias in capella nostra castris Ilerde, tam in expensis persone sue quam in aliis missionibus quas pro faciendis ipsis vitriariis ipsi facere emendo seu procurando res ad construendas ipsas vitriarias necessarias, velimus etiam ut ei detis vestes competentes. Idcirco vobis dicimus et mandamus quatenus non obstantibus quibuscumque assignacionibus provideatis dicto magistro Berengario in expensis et missionibus supradictis detisque sibi vestes iamdictas aliter faciendo quod de defectum expensarum seu missionum predictarum opus suum non habeat retardar.

Datum Ilerde kalendas octobris, anno Domini M^oCCC^oXVI^o.

Franciscus de Bastida mandato regio quam [...] vestes facto per Bernardum m[...].

(Reg. 2) Lleida, 1 de desembre de 1328.

El rei Alfons el Benigne encarrega unes teles pintades per a les finestres de la capella del Castell del Rei i fa constar la voluntat que es cobreixin tal com ho estaven abans.

(ACA, Cancelleria Reial, 493, f. 9.)

Alfonsus, et cetera. Dilecto consiliario suo Ferrario de Lilleto, baiulo Cathalonie generali, salutem, et cetera. Mandabus vobis quatenus de pecunie dicte baiulie, penes vos existens, faciatis aptari fenestras capelle nostri castris civitatis Ilerde et poni in eadem pannos depictos, ut erant ante, et ut vobis videbitur faciendum.

Datum Ilerde, kalendas decembris anno Domini MCCCXXVIII.

Bertrando de Vallo, mandato domini regis.

(Reg. 3) Lleida, 13 de març de 1334.

L'infant Pere, futur Pere el Cerimoniós, ordena el pagament de 58 sous, 4 diners i 1 òbol jaquesos al mestre de cases sarraï i ciutadà de Lleida Çalema Moreno per les feines de reconstrucció i d'adequació de les finestres i els vidres de la capella del Castell del Rei.

(ACA, Cancelleria, Registres, 580, f. 211v.)

Infans Petrus, et cetera, fideli nostro Petro de Castre, baiulo Ilerde, salutem et cetera.

Cum Çalema Moreno, sarracenus civitatis eiusdem, quamdam quantitatem pecunie, ascendentem summam quinquaginta octo solidorum, quatuor denariorum et obolum iacensium expenderit, de suo proprio, in opere seu aptaciones quarumdam fenestrarum seu speculariorum capelle castris civitatis predictae, nosque de pecunia officii vestri predicti, dictam quantitatem pecunie per vos eidem Çaleme velimus tribui et exolvi, idcirco, vobis dicimus et mandamus quatenus, de pecunia vestri officii predicti, que est vel erit penes vos, predictam pecunie quantitatem eidem Çaleme, vel cui voluerit loco sui, protinus exsolvatis. Et facta solutione, presentem ab eo recuperetis litteram cum appocha de soluto, mandantes, per presentem baiulo Cathalonie generali vel cuicumque alii a vobis compositum audituro, quod vobis, exhibente eidem tempore vestri

raciocinii, presentem cum appocha supradicta, a vobis in compoto recipiat quantitatem pecunie supradictam.

Data Ilerde, III° idus marci, anno Domini millesimo CCC^oXXX^o tercio.

Eximinius Garsie, ex provisione in consilio facta.

(Reg. 4) Lleida, 4 de maig de 1334.

El futur rei Pere el Cerimoniós ordena al batlle de Lleida, com a autoritat sobre la comunitat sarraïna, que pagui amb diners de la propera quèstia deguda al rei allò que se li havia hagut de pagar al mestre de cases Çalema Moreno mesos abans per diverses feines fetes a la capella del Castell del Rei de Lleida, entre les quals consten les efectuades a les finestres i els vidres.

(ACA, Cancelleria, Registres, 580, f. 224r-v.)

Infans Petrus, et cetera, adelantatis et aliame sarracenorū civitatis Ilerde, gratiam suam.

Cum nos, cum quadam littera nostra que fuit data Ilerde, idus aprilis, anno infrascripto, mandaverimus arrendatoribus pedagii, lezde et aliorum reddituum domini regis civitatis predictae quod de peccunia pedagii, lezde et aliorum reddituum predictorum, que est vel esset penes eos, solverent Çaleme Moreno, sarraceno dicte civitatis, vel cui voluerit loco sui centum quinque solidos, septem denarios et obulum iacensium, quos ipse, de suo proprio, expendit in aptacionem quarumdam fenestrarum et speculariorum capelle castris civitatis ipsius ac in empzione cuiusdam tintinabuli quod pulsatur ad sacrificium in capella predicta ac, etiam, in reparaciones quarumdam portarum et tabularum ac aliarum rerum minutarum castris ipsius, de quibus denariis, dicti Çaleme, per dictos arrendatores non extitit in aliquo satisfactum, ut per resignacionem dicte littere, que in nostra cancellaria pro cautela curie laniata fuit, nobis constitit, et quia idem arrendatores, de dicta peccunia pedagii, lezde et aliorum reddituum predictorum ex provisione regia, debent et tenentur manumissorie nobilis Ermengaudi, quondam, comitis Urgelli plenarie respondere, idcirco, vobis dicimus et mandamus quatenus, de peccunia questie, quam, proxime, domino regi solvere teneremini et debetis, solvatis dicto Çaleme, vel cui voluerit loco sui, centum quinque solidos, septem denarios et obulum supradictos. Et facta solutione, presentem ab eo recuperetis litteram cum appocha de soluto, mandantes per eandem baiulo Cathalonie generali vel cuicumque a vobis exigenti, pro parte dicti domini regis, questiam supradictam, quod vobis exhibentibus eidem presentem cum appocha supradicta, a vobis recipiat in compoto centum quinque solidos, septem denarios et obulum supradictos. Et, nichilominus, per presentes, mandamus baiulo Ilerde vel eius locumtenenti quod, si dictos centum quinque solidos, septem denarios et obulum dicto Çaleme solvere recusaveritis, ad eos exsolvendos sibi, ut premititur, vos, cohercione debita, forciat et compellat.

Data Ilerde, quarto nonas madii, anno Domini millesimo CCC^oXXX^o quarto.

Dominicus Jordani, ex petitione provisiva.

Les vidrieres de l'església de Santa Maria, de la Paeria i de la Taula de Canvi de Cervera. Textos documentals

JOSEF M. LLOBET I PORTELLA

Sempre que hem localitzat dos o més documents referents al mateix acte, hem transcrit el més complet i hem indicat la resta mitjançant una nota a peu de pàgina. Les normes que hem seguit en la transcripció són les habituals: resolució de les abreviatures, introducció dels signes de puntuació i d'accentuació i regularització de l'ús de les majúscules. Les lletres afegides van entre claudàtors. Quan ha calgut fer algun aclariment, hem posat una breu anotació entre claudàtors dintre el text o una nota a peu de pàgina.

(Reg. 1) Cervera, 3 d'abril de 1389.

Berenguer de Castelltort, mercader de Barcelona, en el seu testament, disposa, entre altres coses, que, després de la seva mort, sigui feta una bellíssima vidriera a la capella de Sant Jaume de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FH, Testament de Berenguer de Castelltort.)

In nomine domini nostri Iesu Christi et gloriosissimae virginis Mariae, eius matris, totiusque celestis curiae. Amen.

[...] *ego Berengarius de Castelltort, mercator et civis Barchinonae, in meo pleno sensu et memoria integra ac sana mente meum facio et ordino testamentum ac dispositionem omnium et singulorum bonorum meorum ne inordinata valeant aliquatenus reperiri.*

[...]

Item de aliis bonis meis dimitto capellae Beati Iacobi Apostoli quod constructa et edificata est in ecclesia parochiali Beatae Mariae Cervariae ad opus scilicet cohoperiendi ipsam capellam seu tornandi et reformandi cohoperitam ipsius capellae quod tota se pluit et quod abtetur et similiter pro baxiando dictam capellam et postea pro pictando eandem capellam et quod fiat ibi signa mea et pro conficiendo ibi unum pulcrum reaetabulum de pinsell ubi pictentur et denotentur historiae beati Iacobi apostoli et beati Honorati et pro conficiendo ibidem unum carnerium et unam pulcram sepulturam et pulcras rexias ferreas et pulquerrimam vitrieriam, pro omnibus scilicet istis aptandis, ormandis et conficiendis, tres centas libras barchinonenses, quae, si ad haec facienda et peragenda bene et honorifice non sufficient, volo quod fiat ad ea complementum de aliis bonis meis.

[...]

Quod est actum in villa Cervariae predicta tertia die aprilis anno a nativitate Domini millessimo trecentesimo octuagesimo nono.

Sig+num Berengarii de Castelltort, testatoris predicti, qui hoc presens meum ultimum testamentum firmo et concedo testisque firmare rogo.

Testes huius testamenti sunt adhibiti, vocati et rogati ore proprio dicti testatoris discreti Petrus Amat, Iacobus Fiquer, Petrus Figuerosa, Iacobus de Santo Petro, Petrus Bugueressa, Ioannes de Gradu, presbiteri, et Iacobus Tayllada, minor die-rum, Cervariae.

(Reg. 2) Cervera, 1 de setembre de 1404.

Colí¹ de Maraya, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 100 florins, que són l'import d'una vidriera que feu a l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FN, Cervera, 20, Pau Teixidor, Manual, 1403-1404, f. 135v.)

Nicholaus, alias Colí, de Maraya, magister de vedrieres, habitator civitatis Barchinone, confiteor et recognosco vobis venerabilibus et discretis Bernardo d'Ivorra et Mo[n]serrato Geraldí, prebiteris, prioribus anno proxime lapso confratrie Sancti Nicholai prebiterorum ville Cervarie, Berengario de Plegamans et Petro Textoris, prebiteris ville eiusdem, prioribus anno presenti dicte confratrie, quod solvistis michi plenaria ad meam voluntatem omnes illos centum florenos auri Aragonie, valentes communi extimatione mille centum solidos, videlicet vos dictus Bernardus d'Ivorra et Monserratus XXX et vos dictus Berengarius et Petrus LXX, qui quidem centum floreni michi solvi debebant ratione cuiusdam vidrierie quam feci in dicta ecclesia Beate Marie Cervarie, etc., unde renuntiando, [etc.].

Actum Cervariae prima die septembris.

Testes Bernardus de Torramorell, dominus loci de Lengua Exuta, Petrus Figuerosa et Ffranciscus de Berga.

(Reg. 3) Cervera, 20 d'octubre de 1405.

El Consell de la Vila de Cervera dona ple poder als obrers de l'església de Santa Maria d'aquesta població per tal de fer fer vidrieres a les finestres de l'església esmentada.

(AHCC, FM, Consells, 1405, f. 83.)

No res menys, com en lo dit consell fos stat proposat que com algunes spilleres o finestres sien en la sglésia parroquial de nostra dona Santa Maria de la dita vila obertes e fos gram bellesa e ornament de la dita sglésia, en decoratió de la qual la dita universitat e singulars de aquella se deuen mirar e gloriari, que hi fossen fetes vidrieres, com hi hayen per gràcia de Déu diners dels quals les dites vidrieres poran ésser fetes e pagades, lo dit consell donà plen e exprés poder als honrats en Bernart de Vilagrassa, maior de dies, e Ramon Dan, obrés de la dita sglésia, de fer fer les dites vidrieres a les dites finestres e spilleres e de tractar e convenir-se del preu de aquell o aquells mestres que les faran, prometent lo dit consell haver per ferm e agradable tot ço e quant per aquells Bernart de Vilagrassa e Ramon Dan e cascun d'ells en e sobre les dites vidrieres e per rahó d'aquelles serà fet e administrat.

(Reg. 4) Cervera, 3 de novembre de 1412.

Colí de Maraya, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 27 lliures i 10 sous, que són l'import d'una vidriera que feu a l'església de Santa Maria de Cervera, la qual conté les tres històries següents: la captura, la flagel·lació i la crucifixió de Jesucrist.

(AHCC, FN, Cervera, 12, Jaume Sabater, Varis, *Liber apocharum*, 1400-1412, f. 196.)

1. En altres documents esmentat amb la grafia *Nicolau*.

Noverint universi quod ego magister Colinus de Maraya, oriundus ville de Maraya, dioecesis Trestensis sive de Troya, magister de vedrieres, cum presenti instrumento confiteor et recognosco vobis venerabilibus Berengario Alteylló, maiori dierum, et Ffrancisco Oler, apothecario, licet absenti, habitatoribus ville Cervarie operariisque operis ecclesie parochialis Beate Marie dicte ville Cervarie electis per honorabilem consilium dicte ville Cervarie, quod exsolvistis et tradidistis mihi et ego a vobis habui et recepi in bona pecunia realiter numerando per manus vestri dicti Berengarii Alteylló viginti septem libras et decem solidos Barchinone pro quibus sive pretio quarum feci quandam vedriera supra altare maius dicte ecclesie, in qua vedriera est depicta captio que facta fuit domini nostri Ihesu Christi per pessimos iudeus et est depicta flagellatio que facta fuit domino nostro Ihesu Christo in columpna et est similiter depicta in dicta vedriera imago domini nostri Ihesu Christi posita in cruce et etiam sunt depicte in ipsa vedriera ymago dulcissima virginis Marie, matris domini nostri Ihesu Christi, et ymago beati Iohannis evangeliste. De quibus viginti septem libris et decem solidis ad meam voluntatem bene vestri paccatus sum et contentus. Ideo renuntio exceptioni pecunie predictae per me non numerate, non habite et non recepte et doli mali et actioni in factum. In cuius rei testimonium faciendo inde vobis de predicta scilicet quantitate bonum et perpetuum finem et pactum de ulterius non petendo et de non agendo legitima stipulatione vallatum in posse notarii subscripti. Quod est actum Cervarie tertia die novembris anno a nativitate Domini M^o CCCC^o duodecimo. Sig+num magistri Colini de Maraya predicti qui hec firmo et concedo.

*Testes huius rei sunt discretus Matheus Lobets, notarius, et Galcerandus Salat, habitatores Cervarie.*²

(Reg. 5) Cervera, 17 d'abril de 1413.

Colí de Maraya, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 550 sous, que són l'import d'una vidriera que feu a l'església de Santa Maria de Cervera, la qual conté les tres històries següents: la presentació de Jesús al temple, l'entrada a Jerusalem i el sant sopar.

(AHCC, FN, Cervera, 12, Jaume Sabater, Varis, *Liber apocharum*, 1400-1412, f. 196v.)

Noverint universi quod ego magister Colinus de Maraya, ville de Maraya, dioecesis Trestensis sive de Troya, magister de vedrieres, cum presenti instrumento confiteor et recognosco vobis venerabilibus Berengario Alteylló, maiori dierum, presenti, et Ffrancisco Oler, apothecario, licet absenti, dicte ville habitatoribus ac operariis operis ecclesie parochialis Beate Marie dicte ville electis et assignatis per honorabilem consilium dicte ville Cervarie, quod exsolvistis et tradidistis mihi et ego a vobis habui et recepi per manus vestri dicti Berengarii Alteylló quingentos quinquaginta solidos Barchinone pro quibus sive pretio quorum ego feci in dicta ecclesia quandam vedrieram supra altare maius dicte ecclesie, in qua vedriera sunt istorie sequentes scilicet istoria quom virgo Maria, mater domini nostri Ihesu Christi, presentavit in templo sancto Simioni suum dulcissimum filium domini nostri Ihesu Christum et istoria dicta ramis palmarum et istoria quom dominus nostri Ihesus Christus in die iouis cene

2. Una versió abreujada d'aquest document a AHCC, FN, Cervera, 23, Antoni d'Òdena, Manual, 1412-1413, f. 24.

fecit cenam cum discipulis suis. De quibus quingentis quinquaginta solidis ad meam voluntatem bene vestri paccatus sum. Ideo renuntio exceptioni pecunie predictae per vos mihi non tradite et non solute et per me non numerate, non habite et non recepte et doli mali et actioni in factum facio inde vobis et dicto operi super predictis quingentis quinquaginta solidis bonum et perpetuum finem et pactum de ulterius non petendo et de non agendo legitima stipulatione vallatum in posse notarii subscripti. Quod est actum Cervarie decima septima die aprilis anno a nativitate Domini M^o CCCC^o tertio decimo. Sig+num magistri Colini predicti qui hec firmo et concedo.

*Testes huius rei sunt Andreas Tolrà et Iacobus de Vallo Cervarie.*³

(Reg. 6) Cervera, 7 d'agost de 1413.

Pere Gener, ferrer, reconeix haver rebut 9 lliures, 2 sous i 10 diners, que són l'import dels guarniments de ferro que feu per a quatre vidrieres de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FN, Cervera, 12, Jaume Sabater, Varis, *Liber apocharum*, 1400-1412, f. 196v.)

Noverint universi quod ego Petrus Ianuarii, faber, habitator ville Cervarie, cum presenti instrumento confiteor et recognosco vobis venerabilibus Berengario Alteylló, maiori dierum, et Ffrancisco Oler, habitatoribus dicte ville Cervarie, operariis operis ecclesie parochialis Beate Marie dicte ville assignatis per honorabilem consilium dicte ville, quod exsolvistis et tradidistis mihi et ego a vobis habui et recepi per manus vestri dicti Berengarii Alteylló novem libras, duos solidos et decem denarios mone-te Barchinone pro quibus seu [pretio] quarum feci in dicta ecclesia guarnimenta ferrea ad quatuor vidrieres que sunt in dicta ecclesia, scilicet tres supra altare maius dicte ecclesie et una supra capella dels orgues. Ideo renuntio exceptioni pecunie predictae per me non numerate, non habite et non recepte et doli mali et actioni in factum. In cuius rei testimonium iubeo vobis fieri hoc presens instrumentum. Quod est actum Cervarie septima die augusti anno a nativitate Domini M^o CCCC^o tertio decimo. Sig+num Petri Ianuarii predicti qui hec firmo et concedo.

Testes huius rei sunt Ffranciscus Martí, mercator, et Petrus Galego, iuponerius, Cervarie.

(Reg. 7) Cervera, 29 de març de 1414.

Colí de Maraya, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 550 sous, que són l'import d'una vidriera que feu a l'església de Santa Maria de Cervera, la qual conté les tres històries següents: el descens a l'infern, la resurrecció i l'aparició a santa Maria Magdalena.

(AHCC, FN, Cervera, 12, Jaume Sabater, Varis, *Liber apocharum*, 1400-1412, f. 198v.)

Noverint universi quod ego magister Colinus de Maraya, dioecesis Trestensis sive de Troya, magister de vedrieres, cum presenti instrumento confiteor et recognosco vobis venerabilibus Berengario Alteylló, maiori dierum, et Ffrancisco Oler, dicte ville Cervarie, operariis operis ecclesie parochialis Beate Marie

3. Una versió abreujada d'aquest document a AHCC, FN, Cervera, 23, Antoni d'Òdena, Manual, 1412-1413, f. 38.

dicte ville Cervarie assignatis per honorabilem consilium dicte ville, quod exsolvistis et tradidistis mihi et ego a vobis habui et recepi in bona pecunia realiter numerando per manus vestri dicti Berengarii Alteylló, presentis, et mihi solvistis quingentos quinquaginta solidos Barchinone pro quibus sive pretio quorum feci in dicta ecclesia quandam vidriariam sive vedriera supra altare maius dicte ecclesie, in qua vidriaria seu vedriera sunt istorie sequentes scilicet quom dominus nostri Ihesus Christus descendit ad inferos et quom resurrexit et quom apparuit beate Marie Magdalenes. De quibus quingentis quinquaginta solidis ad meam voluntatem bene vestri paccatus sum. Ideo renuntio exceptioni dicte pecunie per me non numerate, non habite et non recepte et doli mali et actioni in factum. Quod est actum Cervarie vicesima nona die martii anno a nativitate Domini M^o CCCC^o quarto decimo. Sig+num magistri Colini predicti qui hec firmo et concedo.

Testes huius rei sunt Andreas Tolrà et Monseratus Corneyllana Cervarie.

(Reg. 8) Cervera, 20 d'abril de 1414.

Pere Gener, ferrer, reconeix haver rebut 122 sous, que són l'import dels guarniments de ferro que feu per a dues vidrieres de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FN, Cervera, 12, Jaume Sabater, Varis, *Liber apothecarium*, 1400-1412, f. 199.)

Noverint universi quod ego Petrus Ianuarii, faber, habitator Cervarie, cum presenti instrumento confiteor et recognosco vobis venerabilibus Berengario Alteylló, maiori dierum, et Ffrancisco Oler, apothecario, Cervarie, operariis [operis] ecclesie parochialis Beate Marie dicte ville electis per honorabilem consilium dicte ville, quod exsolvistis et tradidistis mihi et ego a vobis habui et recepi per manus vestri dicti Berengarii Alteylló centum viginti duos [solidos] Barchinone pro quibus feci duo garnimenta fferrea a duabus vidrieris sive vidrieres que sunt supra altare maius dicte ecclesie parochialis Beate Marie dicte ville, in una quarum dictarum duarum vidrieres est instoria quom dominus nostri Ihesus Christus resurrexit et descendit ad inferos et apparuit beate Marie Magdalene et in alia vidriera est instoria quom dominus nostri Ihesus Christus misit sanctum spiritus super suis apostolis. De quibus centum viginti duobus solidis ad meam voluntatem bene vestri paccatus sum et contentus. Ideo renuntio exceptioni pecunie predictae per vos mihi non tradite et per me non numerate, non habite et non recepte et doli. Quod est actum Cervarie vicesima die aprilis anno a nativitate Domini millesimo CCCC^o XIII°. Sig+num Petri Ianuarii, fabri, predicti qui hec firmo et concedo.

Testes huius rei sunt Petrus Perul, lapicida, et Petrus Vila, Cervarie.

(Reg. 9) Cervera, 28 de novembre de 1414.

Colí de Maraya, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 27 lliures i 10 sous, que són l'import d'una vidriera que feu a l'església de Santa Maria de Cervera, la qual conté les tres històries següents: la Pentecosta, l'ascensió i l'aparició a sant Tomàs.

(AHCC, FN, Cervera, 12, Jaume Sabater, Varis, *Liber apothecarium*, 1400-1412, f. 199.)

Noverint universi quod ego magister Colinus de Maraya, dioecesis Trestensis sive de Troya, magister de vedrieres, cum presenti instrumento confiteor et recognosco vobis venerabilibus Berengario Alteylló, maiori dierum, et Ffrancisco Oler, dicte ville Cervarie, operariis operis ecclesie parochialis Beate Marie dicte ville Cervarie, quod exsolvistis et tradidistis mihi et ego a vobis habui et recepi per manus vestri dicti Berengarii Alteylló in bona pecunia realiter numerando viginti septem libras et decem solidos Barchinone pro quibus seu pretio quarum et quorum feci in dicta ecclesia supra altare maius dicte ecclesie in parte dicte ecclesie que est versus capellam Sancti Spiritus dicte ville quandam vidriera sive vedriera, in qua vidriera sunt istorie sequentes scilicet cum spiritus sanctus descendit supra apostolis et cum ascendit ad celos et cum apparuit beato Thome apostolo. De quibus viginti septem libris, decem solidis, ad meam voluntatem bene vestri paccatus sum. Ideo renuntio exceptioni dicte pecunie per me non numerate, non habite et non recepte et doli mali et actioni in factum. Quod est actum Cervarie vicesima octava die novembris anno a nativitate Domini M^o CCCC^o quarto decimo. Sig+num magistri Colini de Maraya predicti qui hec firmo et concedo.

Testes huius rei sunt Guillemus d'Altafuylla et Petrus Roig, mercator, Cervarie.

(Reg. 10) Cervera, 7 de gener de 1415.

Colí de Maraya, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 9 lliures, que són l'import dels treballs de posar els guarniments en dues vidrieres de l'església de Santa Maria de Cervera i de les pintures que feu als orgues d'aquesta església.

(AHCC, FN, Cervera, 12, Jaume Sabater, Varis, *Liber apothecarium*, 1400-1412, f. 199v.)

Noverint universi quod ego magister Nicolaus de Maraya, magister de vedrieres, ville de Maraya, dioecesis Trestensis sive de Troya, cum presenti instrumento confiteor et recognosco vobis venerabilibus Berengario Alteylló, maiori dierum, et Ffrancisco Oler, apothecario, ville Cervarie, operariis operis ecclesie parochialis Beate Marie dicte ville Cervarie electis et assignatis per honorabilem consilium dicte ville Cervarie, quod exsolvistis et tradidistis mihi et ego a vobis habui et recepi numerando per manus vestri dicti venerabilis Berengarii Alteylló novem libras monete Barchinone terni pro salario mihi pertinenti in laboribus seu aliquibus diebus quibus laboravi in posar los guarniments, los quals possi en dues vedrieres que són al cap del altar maior dicte ecclesie, et pro faciendo les pintures dels òrguens dicte ecclesie. De quibus novem libris ad meam voluntatem bene vestri paccatus sum. Ideo renuntio exceptioni dicte pecunie per me non numerate, non habite et non recepte et doli mali et actioni in factum. Quod est actum Cervarie septima die ianuarii anno a nativitate Domini millesimo CCCC^o quinto decimo. Sig+num magistri Nicolai de Maraya predicti qui hec firmo et concedo.

Testes huius rei sunt venerabiles Petrus de Bergua et Iacobus de Baguà Cervarie.⁴

(Reg. 11) Cervera, 7 de febrer de 1416.

Colí de Maraya, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 550 sous, que són l'import de la vidriera rodona i el seu

4. Una versió abreujada d'aquest document a AHCC, FN, Cervera, 19, Joan Gener, Manual, 1414-1417, f. 22.

filat que feu sobre el portal septentrional de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FN, Cervera, 12, Jaume Sabater, Varis, *Liber apothecarum*, 1400-1412, f. 199v.)

Noverint universi quod ego magister Nicolaus de Maraya, magister de vedrieres, ville de Maraya, dioecesis Trestensis sive de Troya, cum presenti instrumento confiteor et recognosco vobis venerabilibus Berengario Alteylló, maiori dierum, et Ffrancisco Oler, apothecario, ville Cervarie, operariis operis ecclesie parochialis Beate Marie dicte ville Cervarie assignatis et electis per honorabilem consilium dicte ville Cervarie, quod exsolvistis et tradidistis mihi et ego a vobis habui et recepi in bona pecunia per manus vestri dicti Berengarii Alteylló quingentos quinquaginta solidos monete Barchinone pro salario mihi pertinenti pro faciundo quandam vidrieram sive vidriera quam feci et qua est supra portale dicte ecclesie que garde vers la cort del batle e la carniceria dicte ville et pro faciundo et operando lo filat de la capa de la dita vidriera. Ideo renuntio exceptioni pecunie predictae per me non numerate, non habite et non recepte et doli mali et in factum actioni. Quod est actum Cervarie septima die februarii anno a nativitate Domini millesimo CCCC° sexto decimo. Sig+num magistri Nicolai de Maraya predicti qui hec firmo et concedo.

*Testes huius rei sunt Bernatus Selva, sutor, et Ffranciscus de Matabous, textor, Cervarie.*⁵

(Reg. 12) Cervera, 27 de febrer de 1419.

Colí de Maraya, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 50 florins, que són l'import d'una vidriera situada prop d'una altra anomenada «dels preveres», que feu a l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FN, Cervera, 25, Mateu de Cornellana, Manual, 1418-1419, f. 101.)

Die lune XXVII febroarii anno predicto.

Ego Colí de Maraya, magister de vedrieres, confiteor vobis venerabilibus Petro de Roqueta, iuniori, et Petro Ermengou, operariis operis Beate Marie ville Cervarie, quod dedistis michi quinquaginta florenos auri de Aragonia recti ponderis, quos michi promissos fuere pro paciariis anni proxime preteriti ratione de la vedriera prop aquella dels preveres, unde renuntians, etc.

Actum Cervarie ut supra.

Testes Iacobus de Muntbrió et Nicholaus de Sent Amanç, barbitonsor.

(Reg. 13) Cervera, 20 d'abril de 1419.

Colí de Maraya, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 55 sous, que són l'import del filat que feu a la vidriera de l'Assumpció de la Verge Maria de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FN, Cervera, 25, Mateu de Cornellana, Manual, 1418-1419, f. 103v.)

Die iovis XX aprilis anno predicto.

Ego Colí de Maraya, magister de vedrieres ville Cervarie, confiteor vobis venerabilibus Petro de Roqueta, iunioris, et Petro Ermengo[u], operariis operis Beate Marie dicte ville, quod dedistis michi quinquaginta quinque solidos Barchinone, qui michi debebatis ratione faciendi la capa de la vedriera apel·lada de la assumpció de la verge Maria, unde renuntians, etc.

Actum Cervarie ut supra.

Testes discretus Paulus Textoris, notarius, et Bernardus de Meyà, Cervarie.

(Reg. 14) Cervera, 22 de setembre de 1419.

Nicolau de Sant Amanç, barber de Cervera, i Margarida, esposa seva, nomenen procurador llur Colí de Maraya, mestre de vidrieres.

(AHCC, FN, Cervera, 24, Pere Noguers, Llibre, 1418-1420, f. 44v.)

Die veneris XXII septembris anno XVIII°.

In Dei nomine. Noverint universi quod nos Nicholaus de Sent Amanç, barbitonsor ville Cervarie, et Margarita, eius uxor, gratis et ex certa scientia nostra constituimus et ordinamus procuratorem nostrum certum et specialiter ac etiam ad subscripta generaliter vos magistrum Colí de Maranya, magistrum vitriariorum, habitorem dicte ville Cervarie licet absentem tanquam presentem, videlicet ad firmandum pro me dicta Margarita et meo nomine in venditione illorum octuaginta solidorum monete Barchinone de terno censualium, anualium, rendalium et perpetualium per dictum Nicholaum de Sent Amanç, maritum meum, facte Arnaldo Boquet, textori lodicum, civitatis Barchinone, et Blanquete, eius uxori, pretio octuaginta librarum prefate monete, ac etiam pro me et meo nomine si volueritis eosdem octuaginta solidos censuales, anuales, rendales et perpetuales franchos et quitios ab omnibus empariis, marchis, questiis, taylliis comunibus, debitis et servitutibus regalibus, realibus et vicinalibus et ab aliis etiam quibuscumque impedimentis, eisdem emptoribus simul et etiam in solidum cum dicto viro meo dicto pretio vendendum et assicurandum sub modis et formis in dicto venditionis instrumento contentis aut quibus cum eisdem per nos convenitis. [Segueixen diverses clàusules d'estil]. Actum est hoc Cervarie die XXIII [sic] mensis septembris anno a nativitate Domini M° CCCC° XVIII°. Sig++na Nicholay de Sent Amanç et Margarite, eius uxoris, predictorum qui hec laudamus, concedimus, firmamus et iuramus.

Testes huius rei sunt Anthonius Delà, candalerius, et Petrus de Canellis, curritor colli, Cervarie.

(Reg. 15) Cervera, 7 de juny de 1420.

Colí de Maraya, mestre de vidrieres, nomena procurador seu Lluís Borrassà, pintor de Barcelona.

(AHCC, FN, Cervera, 28, Jaume Gualter, Llibre, 1416-1420, f. 58.)

Noverint universi quod ego Nicholaus de Maralya, magister vitriariorum, regni Ffrancie pro nunch civis civitate Barchinone, gratis et ex certa scientia citra revocationem aliorum procuratorum per me hactenus constitutorum constituo et ordino procuratorem meum certum et specialem vos Ludovicum

5. Una versió abreujada d'aquest document a AHCC, FN, Cervera, 19, Joan Gener, Manual, 1414-1417, f. 40.

Borraça, pictorem dicte civitate, absentem tanquam presentem, videlicet ad petendum, exigendum et recipiendum, recuperandum et habendum pro me et nomine meo omnes et singulas peccunie quantitates, libros, raupas et res ac bona quecumque in quacumque specie consistentes que michi debentur et a modo debebuntur seu a me detinentur ac detinebuntur ubique per quascumque universitates, corpora et collegia ac etiam per quasvis singulares personas tam ex causa mutui depositi seu comande quam cum ditis camporum, scripturis terciorum, censualium mortuorum et violariorum quam etiam aliis quibusvis rationibus, iuribus, titulis sive causis salariumque et salaria vestra cotidiana, missiones, sumptus, dampna et interesse, petendum, h[ab]endum et recipiendum. [Segueixen diverses clàusules d'estil]. Quod est actum Cervarie septima die mensis iunii anno a nativitate Domini millesimo CCCC^o vicesimo. Sig+num Nicholaii de Maralya predicti qui hec laudo, concedo et ffirmo.

Testes huius rei sunt Marchus Muntansé et Bernardus de Torallya, ville Cervarie habitatores.

(Reg. 16) Cervera, 26 de juny de 1420.

Colí de Maraya, mestre de vidrieres, Nicolau de Sant Amanç i Margarida, esposa seva, reconeixen deure l'import de 12 mitgeres de forment a Guillem Esbert.

(AHCC, FN, Cervera, 20, Pau Teixidor, Manual, 1419-1421, f. 102.)

Die mercurii vicesima sexta predicti mensis iunii anno premissa a nativitate Domini millesimo quadringentesimo vicesimo.

Nos Nicholaus de Maraya, alias Colí, magister vitrierarum, habitator ville Cervarie, Nicholaus de Sant Amanç et Margarita, eius uxor, ville eiusdem, confitemur et recognoscimus vobis venerabili Guillemo Sbert, minori dierum, mercatori ville eiusdem, quod debemus vobis centum septuaginta quatuor solidos monete terni ratione et pro pretio duodecim migeriarum frumenti, quas a vobis emimus ad rectam mensuram mercati iam dicte ville ad rationem et seu forum quatuordecim solidorum et sex denariorum pro qualibet migeria, etc., unde renuntiamus, etc., quilibet nostrum in solidum promittimus vobis quod ipsos centum septuaginta quatuor solidos exsolvemus vobis vel vestris, etc., hinch et per totum mensem augustis proxime instantem intus dictam villam Cervarie et domum vestri, etc., franche et quitie, etc., sub pena tertii acquirenda honorabili baiulo iam dicte ville Cervarie vel alii seu aliis officialium, etc., coram quo seu quibus, etc., et dare vobis vel vestris vel nuntio seu procuratori vestro pro qualibet die qua proinde intus vel extra dictam villam Cervarie, etc., laboraveritis quinque solidos et totidem notariis quibusvis et solve omnes missiones, etc., super quibus, etc., ulterius nos predicti Nicholaus de Maraya, alias Colí, et Nicholaus de Sant Amanç promittimus virtute iuramenti et homagii que proinde facimus et prestamus et sub pena quinque solidorum pro qualibet die quod, nisi infra quinque dies post quam inde verbo, nuntio, litteratorie scriptis seu alias fuerimus requisiti solverimus dictum debitum, etc., ultima die dicti termini intrabimus et tenebimus ex tunc continue hostagium personale intus illam seu illas domum vel domos intus dictam villam Cervarie sitam vel sitas quam seu quas, etc., quamque seu quas semel et pluries mutare et variare possitis, etc., et pro hiis, etc., renuntiamus, etc., quilibet nos-

trum in solidum, etc., obligamus, etc., iuramus, etc., renuntiamus, etc. Et signanter ego dicta Margarita de iuribus et beneficiis nostris certiorata, etc.

Actum Cervarie dictis die et anno.

Testes Iohannes Nicholai, iurisperitus, et Petrus Ianfridi, argenterius, ville Cervarie, firmarum videlicet iuramentorum ac prestationis iuramenti et homagii per dictos Nicholaum de Maraya et Nicholaum de Sant Amanç, prestatorum in posse venerabilis Raymundi Fferrarii, subvicarii et subbaiuli dicte ville, dicta die mercurii XXVI° dicti mensis iunii.

Idem superius nominati firmarunt apocham de predictis duodecim migeriis frumenti.

Die sabbati vicesima nona mensis martii anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo vicesimo primo dictum debiti instrumentum fuit cancellatum Cervarie de voluntate dicti Guillemi Sbert hiis presentis, presentibus et vocatis et rogatis honorabile Galcerando de Corregone, domino castri de Ondara, Petro de Rabinat, Cervarie, Petro de Bonjoch, loci de Monte Leone.

(Reg. 17) Cervera, 19 d'agost de 1423.

Colí de Maraya, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 33 lliures, 9 sous i 10 diners, que són una part de l'import de les sis vidrieres que feu a la «cliroylla» de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FD, caps 1, còpia. El document original actualment està extraviat. La còpia conservada fou feta per Faust de Dalmases fa uns setanta anys. Hem corregit algunes errades evidents.)

Sit omnibus notum quod ego Colí de Maraya, magister de vedrieres, gratis et ex certa scientia confiteor et recognosco vobis venerabilibus Iacobo de Montbrió et Petro Palau, mercatoribus, operariis operis ecclesie Beate Marie ville Cervarie, quod de illis sexaginta libris barchinonensibus pro quibus seu quarum pretio ego feci seu fabricavi sex vedrieres in dicta ecclesia, videlicet en la cliroylla sobre les capelles, prout de dictis sex vedrieres et de dictis sexaginta libris que sunt pretium earumdem constat clare per capitula inter me et operarios dicte ecclesie facta et firmata in posse discreti Petri Mayllol, quondam notarii eiusdem ville, die et anno in eis contentis, solvistis mihi inter diversas solutiones per manus vestras dicti Iacobi de Muntbrió in bona pecunia realiter numerando triginta tres libras, novem solidos et decem denarios barchinonenses terni, unde renuntiando exceptioni non numerate et non solute pecunie et doli mali ffacio vobis et dicto operi de predictis triginta tribus libris, novem solidis et decem denariis presentem apoche instrumentum, salvo mihi iure in residua quantitate usque ad complementum dictarum sexaginta librarum ratione predicta. Actum est hoc Cervarie decima nona mensis augusti anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo vicesimo tertio. Sig+num Colí de Maraya predicti, qui hec concedo et firmo.

Testes huius rei sunt Ffranciscus Cases et Petrus Raymundus de Salavert, scriptores Cervarie.

Sig+num mei Mathei de Corneyllana, ville Cervarie, regia auctoritate notarii publici per totam terram et dominationem illustrissimi domini regis Aragonum, qui premissis interfui hecque scribi feci et clausi.

(Reg. 18) Cervera, 19 d'agost de 1423.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de 33 lliures, 9 sous i 10 diners, que són una part de l'import de les sis vidrieres de la «cluela», als mestres Colí de Maraya i Nicolau de Sant Amanç.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1422-1443, f. 8v.)

Doni a maestre Colí e a maestre Nicolau de Sent Amanç per fer les obres de les vedrieres, abatut onze lliures, deset sous, que en Guillem Esbert e Monserat de Cornelyana, obrers l'any passat, li donaren, per tot, trenta-tres lliures, VIII sous, X [diners], e són per les VI vedrieres de la cluela a sobre les capeles. A n'è àpocha presa per lo discret en Mateu de Cornylana, notari, a XVIII d'agost del any M CCCC XXIII.

[Al marge dret:] XXXIII lliures, VIII sous, X [diners].

(Reg. 19) Cervera, 16 de desembre de 1424.

El Consell de la Vila de Cervera, atesa la súplica presentada per mestre Colí, acorda que els obrers de l'església de Santa Maria d'aquesta població li facin fer prestament les vidrieres i examinin les altres coses que exposa a l'escrit.

(AHCC, FM, Consells, 1424, f. 151v.)

Ítem fou donada altra supplicació per part de mestre Colí del tenor següent: Supplica mestre Colí [espai en blanc].

Sobre açò lo consell remès lo fet de les vedrieres als obrés de Santa Maria que facen fer aquelles prestament e no facen vagar lo dit mestre e les altres coses en la supplicació contengudes sien remeses als dits obrés.

(Reg. 20) Cervera, 23 de gener de 1426.

El Consell de la Vila de Cervera, atès que mestre Colí de Maraya necessita vidre per fer tres vidrieres a l'església de Santa Maria d'aquesta població, acorda que, si el mestre no té diners de l'obra de l'església esmentada, els obrers els hi bestreguin.

(AHCC, FM, Consells, 1426, f. 28v.)

En lo qual conseyll fonch proposat per mestre Nicholau de Sent Amanç, cirúrgich, que com temps ha i sien stades donades III vedrieres a ffer a mestre Colí de Maruya, mestre de vadrieres, e aquella dir mestre Colí vac per fractura de vedra, que suplique als dits honorables pahers e conseyll que hage diners del salari a ell promès, los quals migantzants lo dit mestre puscha comprar vidre e procehir en la dita obra.

Sobre açò lo dit conseyll volch e acordà que al dit mestre Colí sien servats los pactes e los capítols entre ell e los hobrés de la obra de madona Sancta Maria fet[s] e fermats e que lo dit mestre Colí don son compte e, si té diners ves ell de la obra, que compre lo vidre, si no-n té, que lo plegador dels moluments de la obra li bestraque segons als honorables pahers serà ben vist, donant però lo dit mestre Colí bones fermances, però que açò que li serà bestret sie de la obra e no dels dits [sic] de la vila.

(Reg. 21) Cervera, 16 de desembre de 1429.

El Consell de la Vila de Cervera acorda que es comprovi que no es deu res a mestre Colí.

(AHCC, FM, Consells, 1429, f. 110v.)

Sobre lo ffet de les vedrieres de mestre Colí lo dit consell volch e acordà que, atès que-s diu lo dit mestre Colí és ja pagat e no li és res degut, que sia vist per los racional e adjunt e obrés de Sancta Maria passats e presents e, si res li serà degut, los dits racional e adjunt e obrés que ho repporten en lo present consell per ço que per aquell hi sia provehit.

(Reg. 22) Cervera, 21 de febrer de 1433.

El Consell de la Vila de Cervera acorda que siguin adobades les vidrieres de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FM, Consells, 1433, f. 12.)

Ítem fou proposat en lo dit consell per los vicaris de la sglésia major dient com les vedrieres de la sglésia major són una cosa notable e bella e costen molt e ara totes se affollen e-s trenquen, majorment com fa vent. Per què preguent lo present consell li plàcie provehir que les dites vedrieres sien adobades e no-s prenden axí ni-s gasten.

Sobre açò lo dit consell volch e acordà que les vedrieres se adoben e que los honorables pahers ab los obrers ensemps parlen ab en Pere de Vallebrera que vulle consentir alcuna cosa dels emoluments de la obra que servesin a la reparació d'aquelles vedrieres e, si açò no volrà fer, que per via de acaptes per la vila que les dites vedrieres sien adobades. Axí matex que sien regoneguts los capítols de mestre Colí e si fore ell tengut a reparar e adobar aquelles.

(Reg. 23) Cervera, 31 de desembre de 1488.

Gili⁶ Fontanet, mestre de vidrieres, contracta la construcció d'una vidriera rodona sobre el portal major de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FD, caps 38.)

[Al marge esquerre:] *Die XXXI^a et ultima decembris anni M^o CCCC LXXXVIII°.*

Capitulació feta entre los honorables pahers de la vila de Cervera e obrés de la església parrochial de la dita vila, de una part, e mestre Gili Fontanet, mestre de fer vidrieres, de la ciutat de Barchinona, sobre les vidrieres fahedores en lo O que és sobre lo portal maior de dita església.

[Al marge esquerre:] *De la O.*

En nom de nostre senyor Déu e de la gloriosa verge Maria sia. Amén.

Capítols fets, inhits, concordats, fermats e jurats entre los honorables n'Anthoni Comalada, ma[i]or de dies, burgès, Johan Ponç, notari, Berenguer Gaçó, notari, e Ffrancesc Ortigues, botiguer, pahers, mossèn Diego de Avellaneda, donzell, Ffrancí Tarroga, Miquel Bonjoch e Johan Barruffet, obrés, l'ayn present e davall scrit de la vila de Cervera e església parrochial de aquella, de la una part, e lo honorable mestre Gili Fontanet, de la ciutat de Barchinona, mestre de fer vidrieres, de la part altra, en e sobre la vedriera e ho vedrieres fahedona e ho fahedores en la O gran construhida sobre lo portal maior de la dita parrochial església a dechoració e ornament de aquella e del venerable clero e singulàs de dita vila.

6. En altres documents és esmentat amb la grafia *Gil*.

Primerament és convengut, pactat e concordat hoch e en pacte expressament deduhit entre les dites parts que lo dit mestre Gili Fontanet hage e sie tengut e obligat fer en la dita O e en los spays coberts de aquella principalment dehuyt peces de vidrieres, lo camper de les quals sie de vidre blanch, bo, clar, net e crestel·lí, en quiscuna de les quals peces hage e sie tengut posar, metre e engastar dos stels grans de diverses colors, segons la forma donada per lo dit mestre als dits honorables pahers e obrés, e en lo àmbit e portapises de dites peces hage e sie tengut dit mestre Fontanet posar e enguastar vidres de diverses colors, segons en dita mostra de peces és traçat e figurat, en forma e manera que sie ab tota perfectió deguda, segons que per ell és offert.

En après és convengut e pactat e en pacte expressament deduhit entre les dites parts que lo dit mestre Gili Fontanet hage e sie tengut a tot son cost, risch, perill e forma metre, posar e engastar en tots los llochs pertinents de la dita O totes les dites peces e altres pertinents en aquella ab totes les coses pertanyents, ço és, stanyades, axí com és necessari, a tota utilitat e proffit de la dita obra de vedrieres e decoracions e embelliments de aquelles.

Ítem en après és convengut, pactat e concordat entre les dites parts que lo dit mestre Fontanet per salvetat, tuhició e seguretat de dites vedriera e vedrieres, a tot son cost, messiò e despesa, hage e sie tengut fer, texir e formar una bella capa e ho camisa de fil de llautó bo e nou ampla e bastant, segons la rodundària e grandesa de dita O, ab son bell cercol de ferro per tot lo derredor e ab tantes barres e vergues de bon fferro e nou quantes mester serà per a obs del bastiment de la dita cota o camisa de llautó e tuhició e seguretat de dites vidrieres e O e que dita cota sie texida e obrada ensemps ab lo dit bastiment en forma e manera que sien ferma, tuhició e seguretat de dites vidrieres.

És emperò pactat, convengut e deduhit en pacte entre los dits honorables pahers e obrés, de una part, e lo dit mestre Ffontanet, de la part altra, que per metre dites vedrieres, cota e bastiment de aquelles e altres coses necessàries los dits honorables pahers e obrés hagen e sien tenguts a pròpies messions e despeses de la dita vila e obreria ffer e ho fer fer bastida e ho bastides bona, ferma e decent, bones, fermes e decents, en forma e manera que lo dit mestre e companyia sua si mester n-i haurà sien guardats de tot perill e mal e per pugar dites vidrieres, camisa e o cota de aquelles ensemps ab lo bastiment los dits honorables pahers e obrés hagen e sien tenguts a messions e despeses de dita vila e obreria donar al dit mestre Fontanet cordes, corrioles e totes altres coses que al dit fet seran decents, necessàries e oportunes.

De qui avant és convengut e pactat entre les dites parts e per lo dit mestre Fontanet acceptat e jurat que ell hage e sie tengut donar obra ab acabament que de ci a la festa de la pascha de resurrecció prop vinet dites vidrieres, cota e o camisa de aquelles ab les obres e perfeccions dessus dites sien fetes e posades en la dita O de la dita església a tot son cost, messiò e despesa, segons damunt és dit, excepto de la bastida, e açò sots pena de cinquanta lliures, la qual de bon grat se inpose.

E los dits honorables pahers e obrés per lo preu apreciat de les coses dessus dites, ço és, de vedrieres e camisa o cota de aquelles, convengueren e prometeren, axí com en lo present capítol convenen e prometen, dar e pagar al dit mestre Fontanet o a qui ell volrà trenta lliures barchinoneses, pagadores e donadores per los terminis e forma subsegüents, ço és, a saber: Quinze lliures de dita moneda com lo dit mestre Fontanet haurà principiada la dessus dita obra de vidrieres, les quals dites quinze lliures li metran e deposaran en bon lloch tut e segur dins la ciutat de Barchinona. Sots emperò tal pacte e condició que tota hora e

quant lo dit mestre Fontanet rebrà les dites XV lliures, per tuhició e seguretat de la dita obra e del pactat sobre aquella, ell hage e sie tengut donar ydònea fermança que ab ell e sens ell en tot cars que ell no complís lo promès de fer dites vidrieres sien tenguts e obligats ensemps e in solidum restituhir, tornar e pagar als dits senyors de pahers e obrés la dita quantitat de XV lliures, ab restitució de messions e despeses, dans e dampnatges, ab obligació de tots sos béns, una et in solidum, ab tota renunciació de dret e de fet. Les restants XV lliures de la solució del dit preu convengut li convenen e prometen pagar los dits honorables pahers e obrés al dit mestre Fontanet tota ora e quant la dita obra haurà son degut acabament, sens niguna dilació, excusació, greuge ni dampnatge d'ell ni dels seus, sens empara, marca, depòsit ni deguna contradicció, sots pena del terç al honorable balle de la vila de Cervera o aquell altre judge eclesiàstich e seccular, davant los quals los volrà convenir, ab renunciació de propi for e submissió de aquell e ab salari de procurador V sous, ab restitució de totes messions e despeses e ab obligació de tots los béns, rendes e emoluments de la dita vila e obreria y encara ab tota renunciació de dret e de fet, etc.

Volents les dessus dites parts que dels presents capítols e de quiscú d'ells, si demanat serà, sien fetes carta e cartes una e moltes e tantes quantes ne seran demanades ab totes sengles clàusules e cauteles, renunciacions e stipulacions necessàries, substància no mudada.

Et ideo nos dicte partes laudantes et aprobantes, ratificantes, etc.

Testes huius rey sunt honorabiles Damianus Ponç, barbuntor, Iohannes Puigredon, teulerius, et Gaspar Ffarrer, faber, ville Cervarie habitatores. Ffirme vero et iuramenti honorabilis Anthonii Comalada, qui iuravit et firmavit dicta die, sunt venerabilis Iohannes Andreas Çatorra, prebiter, magister in artibus, et dictus Damianus Ponç, dicte ville habitatores.

(Reg. 24) Cervera, 16 de febrer de 1489.

El Consell de la Comunitat de Preveres de l'església de Santa Maria de Cervera acorda ajudar econòmicament als paers de la població en les despeses causades per la construcció d'una vidriera rodona sobre el portal major de l'església esmentada.

(AHCC, FCP, Consells, 1460-1509, f. 51.v.)

Diluns a XVI de febrer fonc congregat consell e encara demanada promenia e en dit conseyll per los honorables procuradors fonc prepossat com lo divenres passat, segons sabien, per los honorables pahers de la vila, a les vespres, congregat tot lo clero o la maior part, fonc prepossat per dits senyors de pahers que, attenant que per ells e per altres evidentment ere vist lo servey de nostre senyor Déu nos podie fer axí repossadament com se pertany, causant-ho en bona part dues coses, ço és, lo desorde del campaner en tocar les matines desordonadament [...], l'altra, la ho del cap de la església per no ésser clossa ni haver vidriera, ans per aquella entre tant vent que destrobex les luminàries, retaules e encara lo dapnatge que fa a les persones, specialment a nosaltres qui cotidie havem ésser e entrevenir als officiis divinals, los quals crebem per dits respectes no podem fer tant repossadament com fariem dits officiis, e lo dan que done als retaules e luminàries e la decoració que serie de la església e cassa de Déu, que ells, per provehir a dites coses, havien fet venir hun mestre de relotges [...]. Ítem més en lo fet de la ho havien fet venir hun

mestre de vidrieres de Barchinona, ab lo quall havien capitulat e concordat, li donan de fer dita vidriera de la ho e la camissa de fora, segons se pertany, XXX lliures, de les quals li havien tramesses ara per en Francí Tarroga XV lliures, segons havien concordat, les quals havien agudes a manlevar de la luminària verda ab carta de comanda, e que dit mestre ha promès migany coresma haver messa dita vidriera, e que ells eren aquí per pregar a dit clero que, vist les cosses ésser tanta decoració del temple de Déu e bé e repòs dels servidors de aquell e la gran despessa que dita vila hi fa e ésser tant admesa de tants càrrechs e despesses que huy tenen al davant, segons nosaltres mateixs sabem, que-ns fos plasent de ajudar-hi en alguna cosa, que serie endreça de dita vila e a nosaltres no nourie molt, que per aquest any tant solament que axí com mengam la lliura de la carn de la ovella a rahó de VII dinés la mengam a la mengem a rahó de VIII dinés, per aquest any tan solament, per los esguarts sobre dits, ab totes aquelles salvetats que vuyllam per no en res derogar la sentència arbitrall, la quall és entre dit clero e dita vila. E que açò nos hauran a suma gràcia. E, com saben, per dit honorable clero fonch remès a conseyll e a promenia e que hi deslberassen e del que serie deslberat per la maior part de dit conseyll que per los procuradors los fos feta resposta. E per ço, honorables senyors, nosaltres havem aplegat lo present conseyll e promenia que conseyllen e deslberen que és de fer e del que per vosaltres serà deslberat per nosaltres los serà feta resposta.

E per la maior part de dit honorable conseyll e promenia [...] ffonch deslberat que, atnent los bons respectes desús dits ésser tanta decoració de la sglésia de Déu e de tota la comunitat, tant en lo relotge per anar areglats en nostres officiis, quant en la vidriera per conservació de nostres persones e que millor ab repòs pugam fer los officiis, specialment a matines, que com fa vent ni podem tenir lum, ne bonament ne ab repòs podem salmegar ni fer lo officií divinal, que per aquests respectes, a conseyll dels advocats, ab totes aquelles salvetats que sien necessàries fer per indemnitat nostra, que per aquest any tan solament sie consentit mengar dita lliura de carn de ovella a huyt dinés.

(Reg. 25) Barcelona, 18 de febrer de 1489.

Gili Fontanet, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 15 lliures, que són la primera meitat de l'import de la vidriera rodona que ha de fer sobre el portal major de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FN, Cervera, 57, Pere Ponç, Manual, 1487-1489, f. 49v.)

Die XVIII^a mensis ffebroarii anni M CCCC LXXX noni in civitate Barchinone.

Honorabilis Egidius Fontanet, magister de vidrieres, habitator civitatis Barchinone, gratis, etc., firmavit apocham honorabilibus Anthonio Comalada, Iohanni Ponç, Berengario Gaçó et Ffrancisco Ortigues, paciariis dicto anno, Ffrancisco Tarroga, argentario, Michaeli Bonioch et Iohanni de Rius, operariis ecclesie Beate Marie ville Cervarie, de quindecim libris barchinonensibus, quas [recepit] ab eisdem per manus dicti Ffrancisci Tarroga in solutum medietatis precii quod ipse magister Fontanet habet de fer les vedrieres, capa e guorniment de la O maior de la dita església maior de Cervera in bona pecunia realiter et de facto numerando. Et ideo renuntiando, etc. Actum, etc.

Testes honorabiles Petrus Rocha, faber, Barchinone, et Dominicus Arreche, lapicida biscabí, habitator dicte civitatis.

(Reg. 26) Cervera, 27 de juliol de 1489.

Els funcionaris municipals deixen constància del material deixat a mestre Joan Barruffet per a poder fer la bastida per tal de posar la vidriera rodona sobre el portal major de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FM, Records i crides, 1486-1495, f. 1.)

A XXVII de julioll, any mil CCCC LXXXVIII°, se'n portà mestre Johan Barruffet de la sala de la paberia fusta per fer la bastida de la O per metre la vedriera e és la qui-s segex:

Primo dos costés larchs.

Ítem tres quayrats larchs quadrats.

Ítem set lates.

Ítem XI trenelles.

Ítem lo libant gros.

Ítem dos costés curts e un cayrat curt.

(Reg. 27) Cervera, 12 d'agost de 1489.

Francesc Tarroja, un dels obrers de l'església de Santa Maria de Cervera, reconeix haver rebut 10 sous, que són la quantitat que va bestreure a sis persones que van fer la bastida per tal de posar la vidriera rodona sobre el portal major de l'església esmentada.

(AHCC, FM, Èpoques comunes, 1489-1490, f. 11.)

Sit omnibus notum quod ego Ffranciscus Tarroga, argentarius, ville Cervarie, operariusque anno inffra scripto ecclesie maioris Beate Marie dicte ville una cum aliis, confiteor et recognosco vobis honorabilibus paciariis dicte ville quod per manus honorabilis Iohannis de Rius, clavarii dicto anno dicte ville, dedistis et solvistis michi decem solidos michi per dictam villam debitos ex eo quare ipsos solvi e bistraxi personis sequentibus pro faciendo la bastida per metre los vidres en la O de la dita església maior de Cervera, videlicet magistro Iohanni Barruffet, magistro Petro de Sent Martí, lapicidis, et Bartholomeo Mestre, menobrerio, et Petro Eres, Sebestiano, cognato de mossèn Jaume Ripoll, prever, e a hun gavaix que pose a casa d'en Jaume Botell, videlicet cuilipet [sic] predictorum viginti denarios, prout est continuatum in libro racionalie in cartis LIIII. Et ideo renuntiando, etc.

Actum Cervarie XII^a die augusti anni Mⁱ CCCC LXXX noni.

Testes Anthoni Solanelles e Anthoni Oliveres, Cervarie habitatores.

(Reg. 28) Cervera, 14 de setembre de 1489.

Gili Fontanet, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 15 lliures, que són la primera meitat de l'import de la vidriera rodona que ha fet sobre el portal major de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FM, Èpoques comunes, 1489-1490, f. 15v.)

Sit omnibus notum quod ego Gilius Fontanet, magister de vedrieres, civis civitatis Barchinone, confiteor vobis honorabilibus Anthonio Comalada, Iohanni Ponç, Berengario Gaçó et Ffrancisco Ortiges, paciariis ville Cervarie anno presenti et sub scripto, quod per manus honorabilis Iohannis de Rius, clavarii

dicte ville anno currenti, dedistis et solvistis michi quindecim libras barchinonenses ex illis XXX^a libris quas dare et solvere tenebatis racione precii facti pro vidriera quam possui in O maiori ecclesie maioris dicte ville Cervarie, iuxta capitula inhi- ta, facta, firmata et iurata inter me et vos, quas quidem quin- decim libras solvistis michi in principio opere dicte vidriere et pro ipso Iohanne de Rius, clavario, michi solvit honorabilis Ffranciscus Torroga, argenterius, dicte ville, in civitati Barchi- none, comprehensa tamen in presenti quandam aliam apocham per me firmatam in civitati Barchinone de dictis quindecim libris directam honorabilibus paciariis et operariis dicte ecclesie maioris ut non videatur due apoche de una ipsa quantitati. Et ideo renuntiando, etc.

Actum Cervarie die XIII^a septembris anno M^o CCCC^o LXXXVIII°.

Testes venerabilis et discretus Iohannes Bonell, presbiter, et Manuell Cardona, fusterius, Cervarie.

(Reg. 29) Cervera, 14 de setembre de 1489.

Gili Fontanet, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 15 lliures, que són la segona meitat de l'import de la vidriera rodona que ha fet sobre el portal major de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FM, Àpoques comunes, 1489-1490, f. 15v.)

Sit omnibus notum quod ego Gilius Fontanet, magister vi- driarum, civis civitatis Barchinone, confi[t]eor vobis honorabi- libus Anthonio Comalada, Iohanni Ponç, Berengario Gaçó et Ffrancisco Ortiges, paciariis ville Cervarie anno presenti et sub scripto, quod per manus honorabilis Iohannis de Rius, clavarii dicte ville anno currenti, dedistis et solvistis michi quindecim libras barchinonenses restantes michi ad solvendum ex illis tri- ginta libris michi debitibus per dictam villam Cervarie racione vidriere de la O maior ecclesie maioris dicte ville Cervarie quam fabricavi et posui, iuxta seriem et tenorem quorundam capitulorum inhiatorum, factorum et iuratorum inter me, ex una, et vos dicti domini paciarii, ex altera, [espai en blanc] anni currenti et sub scripti et in posse notarii paciarie. Et ideo renuntiando, etc.

Actum ut supra.

(Reg. 30) Cervera, 17 de setembre de 1489.

Gili Fontanet, mestre de vidrieres, contracta l'adob de les vidrieres situades sobre l'altar major de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FD, caps 38.)

[Al marge esquerre:] *Est alia capitulacio perfecta. Ihesus.*

Los noms de nostre senyor Déu humillment invocats.

Capítolls inhiats e concordats entre los honorables n'Anthoni Comalada, Johan Ponç, Berenguer Gaçó e Ffrancesch Ortiges, pahers de la vila de Cervera l'any present e dejús scrit, lo vene- rable e discret mossèn Ffrancesch Armengou, prevere, lo magni- fich mossèn Diego de Avellaneda, donzell, Ffranci Torroga, Jo- han Barruffet e Miquell Bonjoch, obrés de la sglésia maior de la dita vila, de una part, e mestre Gili Fontanet, mestre de vidri- eres, de la ciutat de Barchinona, de la part altra, sobre la repe- ració e adob de les vidrieres qui són sobre lo cap de altar de la

dita sglésia maior, sobre lo qual adob e reperació són stats fets e fermats los capitolls sigens:

Ítem és concordat entre les dites parts que lo dit mestre Fon- tanet hage e sie tengut metre de part de dins, dins la sglésia, les vedrieres, fusells e ligades de aquelles [e] encara metre una barra de part de fora de ferre d'alt a bax en quiscuna de les dites vidri- eres per maior fermetat de la dita obra de les barres de ferre que y són ya e, si no n-i havie, que [lo que] li'n hage a donar de les dites barres d'alt a bax sie a conexença dels dits pahers e obrés que vuy són.

Ítem és concordat entre les dites parts que lo dit mestre Fon- tanet hage per fer totes les desús dites coses e obres trenta-una lliura barchinoneses, pagadores en aquesta manera, ço és, deu lliures començada la dita obra e deu lliures quom hage fetes quatre vidrieres e les restans onze lliures acabada la dita obra.

E més avant li donen al dit mestre Fontanet en sobvençió de la dita obra dues peces de bastiment de vedrieres vells axí com se stan, ço és, hun bastiment de la O qui és sobre la capella de Sent Miquell e un altre que són dues peces que serviren a la vedriera sobre los òrgens.

Ítem és concordat entre les dites parts que lo dit mestre Fon- tanet hage e sie tengut fer tota la dita obra de dites vedrieres a tot son cost, messió e despesa ab tota perfectió e bon compliment, segons la dita obra merex e requer, a conexença dels dits senyors de pahers e obrés qui vuy són.

Ítem es stat concordat entre les dites parts que los dits senyors de pahers e obrés hagen a fer fer una gata de fusta a despeses de la dita obra dins la qual ell pusque anar e star per fer dita obra e metre dites vidrieres e fer aquella a conexença del dit mestre Fontanet e dar-li libant, trenelles e talles per obs de la dita obra.

Die XVII septembris anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo nono predicta capitula fuerint firmata et iurata per predictos nominatos, dempto honorabile Iohanne Ponç, paciario, absente ab hac villa, in villa Cervarie et in aula paciarie, presentibus testibus honorabilibus Vincentio de Sanahuga et Anthonio Comalada, burgense, Cervarie habi- tatoribus.

(Reg. 31) Cervera, 23 de setembre de 1489.

Pere Cercós, mestre de cases, reconeix haver rebut 8 sous que són l'import, entre altres coses, de la realització de les regates fetes per a posar la vidriera sobre el portal major de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FM, Àpoques comunes, 1489-1490, f. 16v.)

Sit omnibus notum quod ego Petrus Cercós, magister dom- orum, ville Cervarie, confiteor vobis honorabilibus Anthonio Comalada, Iohanni Ponç, Berengario Gaçó et Ffrancisco Orti- ges, paciariis anno presenti ville Cervarie, quod per manus ho- norabilis Iohannis de Rius, clavarii eiusdem ville anni curren- tis, dedistis et solvistis michi octo solidos barchinonenses michi debitos per dictam villam Cervarie racione aliquorum laborum per me impensorum, videlicet in recurrendo et adabtando tabu- latos domus paciarie et in fabricando les regates de la O ecclesie maioris, que omnia predicta summa capiunt dictos octo solidos. Et ideo renuntiando, etc.

Actum Cervarie die XXIII septembris anno a nativitate Domini millesimo CCCC^o LXXX nono.

Testes honorabiles Iohannes de Cornellana, mercator, et Gabriell Tolrà, virgarius, Cervarie.

(Reg. 32) Cervera, 1 d'octubre de 1489.

Joan Barrufet, mestre de cases, reconeix haver rebut 10 sous, que són l'import de la realització de diversos treballs relacionats amb la col·locació de la vidriera rodona sobre el portal major de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FM, Èpoques comunes, 1489-1490, f. 18.)

Sit omnibus notum quod ego Iohannes Barruffet, magister domorum, maior dierum, ville Cervarie, confiteor vobis honorabilibus Anthonio Comalada, Iohanni Ponç, Berengario Gaçó et Ffrancisco Ortiges, paciariis ville Cervarie anno currenti, quod per manus honorabilis Iohannis de Rius, clavarii dicto anno eiusdem ville, dedistis et solvistis michi decem solidos barchinonenses per dictam villam michi debitos per tres dies quibus ego et Iohannes Barruffet, filius meus, vacavimus in fabricando en les regates de la O et pro levando la bastida de la dita O et per talpar los forats dicte bastide. Et ideo renuntiando, etc.

Actum Cervarie die prima octobris anno M^o CCCC^o LXXXVIII°.

Testes honorabilis Anthonius Iohannis de Vilaplana, domicellus, et Petrus Maioret, textor, Cervarie.

(Reg. 33) Cervera, 8 de novembre de 1489.

Gili Fontanet, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 10 lliures, que són la primera part de l'import de l'adob d'algunes vidrieres de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FM, Èpoques comunes, 1489-1490, f. 22.)

Sit omnibus notum quod ego Gilius Fontanet, magister vidriarum, civis civitatis Barchinone, confiteor vobis honorabilibus Anthonio Comalada, Iohanni Ponç, Berengario Gaçó et Ffrancisco Ortiges, paciariis anno presenti ville Cervarie, quod per manus honorabilis Iohannis de Rius, clavarii eiusdem ville anni currentis, dedistis et solvistis michi decem libras barchinonenses ex maiori quantitati michi debitas ex illis XXXI libris barchinonensibus quas michi dare et solvere teneamini pro reperatione et adobcione quarundam vidriarum ecclesie maioris, iuxta capitulorum inthitorum, factorum et firmatorum inter vos et honorabiles operarios dicte ecclesie maioris, ex una, et me, ex alia parte, salvo tamen michi ius in restantibus XXI libris ad complementum predictae quantitatis. Et ideo renuntiano, etc.

Actum Cervarie die VIII° mensis novembris anno M^o CCCC^o LXXXVIII°.

Testes Iohannes Bonjoch, clericus, et Iohannes Ripoll, sutor, Cervarie habitatores.

(Reg. 34) Cervera, 9 de novembre de 1489.

Tomàs Garriga, corder, reconeix haver rebut 60 sous, que són l'import d'un llibant de cànem que va fer per a l'adob d'algunes vidrieres de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FM, Èpoques comunes, 1489-1490, f. 22.)

Sit omnibus notum quod ego Thomas Garriga, corderius, ville Cervarie, confiteor vobis honorabilibus Anthonio Comalada, Iohanni Ponç, Berengario Gaçó et Ffrancisco Ortiges, paciariis anno presenti dicte ville Cervarie, quod per manus honorabilis Iohannis de Rius, clavarii eiusdem ville, dedistis et solvistis

michi sexaginta solidos barchinonenses michi per dictam villam debitos racione unius libant canapis quod feci ad opus vidriarum ecclesie maioris et set ad reperationem eiusdem, facta gracia de quatuor dinariis, prout hec continuata sunt in libro racionalie in cartis [espai en blanc]. Et ideo renuntiando, etc.

Actum Cervarie VIII° mensis novembris anno M^o CCCC^o LXXXVIII°.

Testes Bernardus Puigsabroé et Petrus Valbona, paratores pannorum lane, Cervarie.

(Reg. 35) Cervera, 9 de desembre de 1489.

Gili Fontanet, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 10 lliures, que són la segona part de l'import de l'adob d'algunes vidrieres de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FM, Èpoques comunes, 1489-1490, f. 27)

Sit omnibus notum quod ego Gilius Fontanet, magister vidriarum, civis civitatis Barchinone, confiteor vobis honorabilibus Anthonio Comalada, Iohanni Ponç, Berengario Gaçó et Ffrancisco Ortiges, paciariis ville Cervarie, quod per manus honorabilis Iohannis de Rius, clavarii dicte ville anno currenti, dedistis et solvistis michi decem libras barchinonenses ex maiori quantitati michi debitas ex illis XXXI libris quas michi dare et solvere tenemini pro reperatione et adobcione quarundam vidriarum ecclesie maioris, iuxta capitulorum inthitorum, factorum et firmatorum inter vos dictos honorabiles paciarios et operarios, parte ex una, et me, ex alia parte, et sunt pro secunda solucione dicti precii, salvo michi ius in restantibus undecim libris. Et ideo renuntiando, etc.

Actum Cervarie die VIII° mensis decembris anno M^o CCCC^o LXXXVIII°.

Testes Bernardus Solà et Miquaell Comalada, Carvarie habitatores.

(Reg. 36) Cervera, 23 de desembre de 1489.

Gili Fontanet, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 11 lliures, que són l'última part de l'import de l'adob d'algunes vidrieres de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FM, Èpoques comunes, 1489-1490, f. 29.)

Sit omnibus notum quod ego Gilius Fontanet, magister vidriarum, civitatis Barchinone, confiteor vobis honorabilibus Anthonio Comalada, Iohanni Ponç, Berengario Gaçó et Ffrancisco Ortiges, paciariis anno presenti ville Cervarie, quod per manus honorabilis Iohannis de Rius, clavarii dicte ville Cervarie anno presenti, dedistis et solvistis michi omnes illas undecim libras barchinonenses restantes michi ad solvendum ex illis XXXI libris barchinonensibus per dictam villam michi debitis racione adobcionis et reperationis per me facte de quibusdam vidrieris constructis in ecclesia maiori dicte ville, iuxta capitula inhita, facta et firmata inter me, ex una, et vos honorabiles paciarios ac operarios dicte ecclesie maioris, ex altera, prout hec omnia continuata sunt in libro racionalie in cartis LXXVII. Et ideo renuntiando, etc.

Actum Cervarie die XXIII decembris anno M^o CCCC^o LXXX nono.

Testes Bartholomeus Veciana, hostalerius, et Petrus Cercós, magister domorum, Cervarie habitatores.

(Reg. 37) Cervera, 24 de desembre de 1489.

Joan Barrufet, mestre de cases, reconeix haver rebut 48 sous, que són l'import dels treballs de fer sis forats a la volta de l'església de Santa Maria de Cervera per tal de poder adobar les vidrieres.

(AHCC, FM, Èpoques comunes, 1489-1490, f. 29.)

Sit omnibus notum quod ego Iohannes Barruffet, magister domorum, ville Cervarie, confiteor vobis honorabilibus Antonio Comalada, Iohanni Ponç, Berengario Gaçó et Francisco Ortiges, paciariis anno presenti ville, quod per manus honorabilis Iohannis de Rius, clavarii dicte ville Cervarie dicto anno, quod dedistis et solvistis michi quadraginta octo solidos barchinonenses michi debitos per dictam villam per perforando sive foradar sex foramina sive sis forats in volta ecclesie maioris proponendo la gata e talles in adobtando sive reparando les vedrieres dicte ecclesie maioris ad forum seu racionem octo solidorum pro qualibet foramine. Et ideo renuntiando, etc.

Actum Cervarie die XXIII die decembris anno M^o CCCC^o LXXXVIII°.

Testes Petrus Cercós, magister domorum, et Miquaell Comalada, preco, Cervarie.

(Reg. 38) Cervera, 24 de desembre de 1489.

Joan Barrufet, mestre de cases, reconeix haver rebut 8 sous, que són l'import de la fabricació d'una gata que va servir per a adobar les vidrieres de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FM, Èpoques comunes, 1489-1490, f. 30.)

Sit omnibus notum quod ego Iohannes Barruffet, magister domorum, ville Cervarie, confiteor vobis honorabilibus Antonio Comalada, Iohanni Ponç, Berengario Gagó [sic] et Francisco Ortiges, paciariis anno presenti ville Cervarie, quod per manus honorabilis Iohannis de Rius, clavarii dicte ville dicto anno, dedistis et solvistis michi octo solidos barchinonenses michi debitos per dictam villam racione fabricacionis per me facte in factura cuiusdam gate dicte la gata que deservit in reparacione et adobcione vidriariarum sive les vedrieres ecclesie maioris dicte ville. Et ideo renuntiando, etc.

Actum Cervarie die XXIII decembris anno M^o CCCC^o LXXXVIII°.

Testes honorabilis Anthonius Comalada, minor dierum, et Gabriell Tolrà, virgarius, Cervarie habitatores.

(Reg. 39) Cervera, 28 de gener de 1490.

Gili Fontanet, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 6 lliures, que són l'import de l'adob fet a la vidriera de Sant Nicolau de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FM, Èpoques comunes, 1489-1490, f. 32v.)

Sit omnibus notum quod quod ego Egidius Fontanet, magister de vidrieres, civis Barchinone, confiteor et recognosco vobis honorabilibus Manueli Boix, Iohanni Moxó, Bernardo Boix, paciariis ville Cervarie una cum honorabile Anthonio Domingo, conpaciario nostro ab hiis absente, quod per manus honorabilis Salvatoris Guiu, draperii, clavarii peccuniarum dicte ville, dedistis et solvistis michi sex libras michi per dictam villam debitas adeo quare, iuxta formam capitulorum inter vos

dictos honorabiles paciarios et honorabiles operarios operis ecclesie Beate Marie dicte ville, ex una, et me dictum Fontanet, ex altera partibus, inthorum, firmatorum et iuratorum, adoptavi et reparavi vitriariam sive la vidriera vulgariter dictam de Sent Nicholau, constructam in parietibus dicte ecclesie maioris ville Cervarie. Et ideo renuntiando, etc.

Actum Cervarie XXVIII^a die ianuarii anni M^o CCCC^o LXXXIX.

Testes honorabilis Iohannes de Rius et Bartholomeus Veciana, Cervarie habitatores.⁷

(Reg. 40) Cervera, 24 de febrer de 1490.

El Consell de la Vila de Cervera, respecte a les 6 lliures que han estat pagades per l'adob de la vidriera de Sant Nicolau, acorda que els emoluments assignats a l'obra de l'església de Santa Maria es destinin a les feines realitzades a l'església esmentada.

(AHCC, FM, Consells, 1490, f. 13v.)

Sobre lo fet de les sis lliures que la vila ha pagades per la vedriera de Sent Nicholau si lo dret del bex [sic] servirà a les dites sis lliures, sobre açò lo dit honorable consell volch, acordà e deliberà que los emulumens de la obra de la sglésia maior, axí del pex com altres, que servesquen a les obres necessàries de dita sglésia maior e no en altres usos, segons als senyors de obrés serà ben vist fahedor, e les sis lliures que han pagades los dits senyors de pahers a la dita vedriera que sien pres[es] a compte als senyors de pahers [e] que los dits senyors de obrés no hagen salari nengú de plegar lo dret del pex.

(Reg. 41) Cervera, 27 de maig de 1490.

Joan Barrufet, mestre de cases, reconeix haver rebut 10 sous, que són l'import dels treballs relacionats amb l'adob de la vidriera de Sant Nicolau de l'església de Santa Maria de Cervera i la col·locació de la vidriera rodona sobre el portal major de l'església esmentada.

(AHCC, FM, Èpoques comunes, 1489-1490, f. 38.)

Sit omnibus notum quod ego Iohannes Barruffet, maior dierum, magister domorum, confiteor et recognosco vobis honorabilibus Manueli Boix, Iohanni Moixó, Bernardo Boix et Anthonio Domingo, paciariis ville Cervarie, quod per manus honorabilis Salvatoris Guiu, draperii, clavarii peccuniarum dicte ville, dedistis et solvistis michi decem solidos per dictam villam michi debitos ex eo quare feci unum foramen sive hun forat in volta sive coperta ecclesie maioris dicte ville, que volta est supra fenestram vitriarie sive de la vidriera vulgariter dicta la vidriera de Sent Nicholau, adeo ut per dictum foramen descenderet restis in qua erat alligata la gata ut dicta gata mediante abtaretur sive fos adobada dicta vitriaria Sancti Nicholay et eciam quare adaptavit sive ha adobat quoddam foramen quod factum fuit in coperta ecclesie predictae supra O sive sobre la O constructam in dicta ecclesia maiori supra ianuale veteris operis dicte ecclesie. Et ideo renuntiando, etc.

Actum Cervarie XXVII^a die madii anni M^o CCCC^o nonagesimi.

7. L'anotació del pagament a AHCC, FM, Clavaria, 1490, f. 25v.

*Testes honorabilis Iohannes de Rius et Petrus Maioret, textor panni llini, Cervarie.*⁸

(Reg. 42) Cervera, 6 de juny de 1491.

El Consell de la Vila de Cervera acorda fer una crida amb l'anunci de penes per a aquelles persones que malmetin les vidrieres de l'església de Santa Maria i disposa que les susdites vidrieres siguin adobades.

(AHCC, FM, Consells, 1491, f. 29. Actualment aquest llibre està extraviat, per la qual cosa no disposem del text de l'acta de la sessió. Transcrivim, però, un resum de l'acord que redactà, fa uns cinquanta anys, Agustí Duran.)

És proposat al consell que les vidrieres «poch ha fetes» en l'església han d'ésser guardades del dany que sofreixen pels qui tiren amb arcs i altres coses.

S'acordà fer crida penant els danys que s'hi fessin i que si guin adobades.

(Reg. 43) Cervera, 20 de gener de 1500.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament d'11 sous i 6 diners, que són l'import dels treballs de netejar les vidrieres de l'església esmentada i d'una soga comprada per a aquesta finalitat.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1495-1500, f. 19v.)

Primerament a XX de janer del dit any paguam al honorable en Johan Barruffet, mestre de cases, mayor de dies, e Johan Garrigua per fer belles les vidrieres de la dita vila VII sous.

Ítem més dit dia compram una sogua de cànem molt larga serví a fer belles les vidrie[re]s [a] casa d'en Francesch Buguar, comanam-la a mossèn Bonioch, IIII sous, VI [diners].

(Reg. 44) Cervera, 1506.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de diverses despeses relacionades, entre altres coses, amb les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 3.)

Ítem més pagàrem a-n Agostí Mulet e a-n Urgel per adobar la volta del relotgue e per tanquar la porta de la segrestia e la vedriera, per tot, XII sous. A-n'í albarà al quern.

[...]

Ítem més doní a n'Anthoni Domingo per dos cerquols de fferre texits de ffil de aram per obs de les vedrie[re]s XXI sous.

Ítem més per dos plats de vidre e per lo pintar per vedrieres sis sous.

Ítem més per posar dits serquols e plats a mestre Gavà dos sous.

(Reg. 45) Cervera, 1508.

Els obrers de l'església de Santa Maria deixen constància del pagament de 16 sous, que són l'import, entre altres coses, de netejar les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 10.)

Ítem he pagat a-n Jaume Urgell e Agustí Mulet, calderer, de netegar les vedrie[re]s e adobar les corrioles e altres menuderies XVI sous.

(Reg. 46) Cervera, 27 de desembre de 1510.

Els paers de la vila de Cervera consignen tots els diners procedents de la «joia», descomptades totes les despeses, a l'obra de les vidrieres de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FM, Records i crides, 1508-1513, f. 66v.)

Die XXVII^a mensis decembris anno a nativitate Domini millessimo quingentissimo undecimo magnifici et honorabiles Esteffanus de Navés, Gabriel Gotsens, Petrus Ponç, Anthonius Texidor, paciarii, consignarent tot lo que reste revera[n] de les peccúnies de la yoya, reduydes totes les despeses, a la obra de les vidrieres de la església mayor de la vila de Cervera e que no puguen servir ne convertir en altres ussos, etc., cedens iura, etc.

Testes sunt discretus Iohannes Codina, notarius, et Iohannes Pèriz, virgarius, ville Cervarie.

(Reg. 47) Cervera, 29 d'octubre de 1531.

El Consell de la Vila de Cervera acorda, entre altres coses, que els diners que tenen els obrers de l'església de Santa Maria siguin destinats a obrar les vidrieres.

(AHCC, FM, Consells, 1531, f. 60v.)

[Al marge esquerre:] *Obrés.*

E més ffonch prepossat per los senyors de paers sobre los obrés passats que donen comptes de l'administració per ells ffeta de la obra e per lo obrar de les vidrieres de la església mayor.

Sobre la preposició ffeta per los senyors de paers sobre los obrés passats de la església mayor donen compte e rahó del administrat per ells, lo magnífich y honorable consell deliberà e acordà e cometé als senyors de paers que tots los obrés passats sien compel-lits e fforsats en donar compte e rahó del administrat per ells e los obrés presents sien fforsats a mostrar lo libre de la obra e lo rebut per ell e que sie compel-lit e fforsat de donar lo que té perquè servesque per a la obra e, si no volrà donar alò del any passat y del present ne puguen [fer?] les obres necessàries, que sie remogut.

(Reg. 48) Cervera, 1531.

Els obrers de l'església de Santa Maria deixen constància del pagament d'un sou que és l'import del davallament d'algunes vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 32.)

Ítem més donàrem a mestre Ortigues, mestre de cases, per devallar les vedrieres un sou.

(Reg. 49) Cervera, 19 d'agost de 1534.

Domènec Metge, pintor i mestre de vidrieres, contracta la fabricació d'una vidriera per a la finestra de la Paeria de Cervera.

8. L'anotació del pagament a AHCC, FM, Clavaria, 1490, f. 49.

(AHCC, FM, Records i crides, 1534-1536, f. 21 v. Falta una petita part del foli.)

Die XVIII° mensis augusti anno a nativitate Domini millesimo D XXXIII°.

Concòrdia feta, fermada y jurada per e entre los magnífichs y honorables mossèn Dalmau Çacirera e Ffranci Guardiola, pahers en lo corrent any una ensemps ab los honorables en Joan Fuster e Thomàs Moxó, absents de la present vila, de una part, e mestre Domingo Metge, pintor, mestre de vedrie[re]s, del regne de Ffrança, de la vila de Rumes, del bisbat de Lombes, de la part altra, en e sobre la vedriera fahedora de la finestra de la paheria de la present vila, a hont se tenen los consells. E primerament és stat pactat e concordat entre dites parts que lo dit mestre Domingo Metge promet fer la dita vedriera e regat o filat de dita vedriera, emperò que la vila li haie de donar lo ferre de les barres e altre e que en dita vedriera haie de ésser pintat lo senyal de la vila e a l'entorn ab a[l]tres[?] pintures e als cantons unes puntes de diamant. E per la sobre d[ita] vedriera prometen los senyors de pahers que li donaran e pagaran tota ho[ra] e quant serà feta dita vedriera quatre liures e los dits se[nyors] de pahers prometten que, si la vedriera stà e parrà al consell ord[inari] que dita vedriera haurà haver sguart, que lo consell pugue determe[nar] en donar més havant del sobre dit preu. E les sobre dites cosses prometen la una part a l'altra atendre e complir sots lo juram[ent] dejús scrit e pena de trenta lliures, la qual graciosament se impo[sen], la qual pena, etc., e per ço atendre e complir obliguen los senyors de pahers los béns de la universitat e lo dit mestre Metge los b[é]ns seus propriis, etc., jurant, etc., renunciant, etc., obligant, etc.

Testes sunt Ffranciscus Urgell, prebiter, et Iacobus Giscaffrè, mercator, ville Cervarie.

(Reg. 50) Cervera, 19 d'agost de 1534.

Domènec Metge, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 6 lliures, que són l'import d'una vidriera que mostra el senyal de la vila i que està situada sobre l'altar major de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FM, Àpoques comunes, 1534, s. f.)

Sit omnibus notum quod ego magister Dominicus Metge, magister de vedrieres, regni Francie, confiteor et recognosco vobis magnificis et honorabilibus paciariis ville Cervarie quod per manus honorabilis Bartholomei Armengou, clavarii dicte ville, dedistis et solvistis michi realiter et de facto in bona peccunia numerata omnes illas sex libras monete Barchinonae michi debitas racione de la vedriera del mig del altar maior ecclesie maioris cum signo cuiusdam cervi, prout lacius continetur in libro racionalis in cartulis [espai en blanc]. Et ideo renuntian-do, etc.

Actum Cervarie XVIII° mensis augusti anno predicto.

Testes sunt venerabiles Baltezar Sança et Ffranciscus Saba-ter, prebiteri, ville Cervarie.⁹

(Reg. 51) Cervera, 20 d'agost de 1534.

Domènec Metge, pintor i mestre de vidrieres, reconeix

haver rebut 12 lliures, que són l'última part de l'import d'algunes vidrieres de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FN, Cervera, 67, Joan Montaner, Manual, 1534, f. 75 i esborranys a les bosses de les cobertes.)

Die XX mensis augusti anno a nativitate Domini millesimo D XXXIII°.

Sit omnibus notum quod ego magister Dominicus Metge, pictor, magister de vedrieres, regni Ffrancie, ville de Rumes, diocesis de Lombes, gratis, etc., confiteor et recognosco vobis honorabili Raphaeli Muntaner, mercatori, ville Cervarie, alteri ex opperariis ecclesie maioris ville Cervarie, quod modo sub scripto dedistis et solvistis omnes illas duodecim libras ad complementum illarum decem octo librarum pro precio operum de les vedrieres ecclesie maioris, prout constat in quadam capitulacione in posse notarii infra scripti, et dictas sex libras magnifici et honorabiles paciarii vobis dederunt pro vedriera altaris maioris la del senyal del cervo. Modus vero solucionis dictarum duodecim librarum talis fuit quoniam ipsas dedistis et solvistis michi realiter et de facto in bona peccunia numerata in notarii et testium infra scriptorum presencia hoch modo videlicet novem libras pro oppera dicte ecclesie pro una vedriera et tres libras per administratores luminarie virginis Marie pro vidriera Sancti Michaelis. Et ideo renuntian-do, etc.

Testes sunt Ioannes Coromines et Andreas Garriga, parato-res lane, ville Cervarie.

(Reg. 52) Cervera, 7 d'octubre de 1534.

El Consell de la Vila de Cervera acorda facultar els paers perquè facin adobar l'escut de la vidriera de la paeria i satisfer l'import d'aquesta vidriera.

(AHCC, FM, Consells, 1534, f. 52 v.)

[Al marge esquerre:] *Vedriera.*

Més ffonch preposat per los magnífichs y honorables senyors de pahers com per los vedriés és stada feta la vedriera que per ells los ere donada a fer e possada aquella, de la qual los fonch promès quatre lliures, e si parrie al honorable consell que-lls fos feta smena.

Sobre la vedriera, lo honorable consell desliberà e cometé e donà facultat y plen poder als senyors de pahers que fassen adobar lo scut del cervo als dits vedriés e, essent adobat aquell, si a dits senyors de pahers parrà, que-ls sie feta smena, si no, que-lls sie pagat lo preu los és stat promès per dita vedriera, e que no sien pagats que no sie adobada.

(Reg. 53) Cervera, 23 de novembre de 1534.

El clavari municipal de Cervera deixa constància del pagament de 4 lliures, que són l'import de la vidriera de la Paeria.

(AHCC, FM, Clavaria, 1534, f. 32 v.)

Ítem e paguat a mestre Pere Metge, mestre de vidrieres, quatre lliures per rabó de la vidriera a ffeta en la cassa de la paheria ensemps ab Domingo Metge, cossin germà seu, segons és continuat en libre de racional en cartes CC XXXII, car àpocha ne a ffermada a XXIII de noembre del any XXXIII°.

9. L'anotació del pagament a AHCC, FM, Clavaria, 1534, f. 36.

(Reg. 54) Cervera, 23 de novembre de 1534.

Pere Metge, mestre de vidrieres, reconeix haver rebut 4 lliures, que són l'import de la vidriera de la Paeria de Cervera.

(AHCC, FM, Àpoques comunes, 1534, s. f.)

Sit omnibus notum quod ego Petrus Metge, magister de vedrieres, regni Ffrancie, gratis, etc, confiteor et recognosco vobis magnificis et honorabilibus paciariis dicte ville Cervarie quod per manus honorabilis Bartholomei Armengou, clavarii dicte ville in currenti anno, dedistis et solvistis michi realiter et de facto in bona pecunia numerata omnes illas quatuor libras monete Barchinone michi debitas per la vedriera aule domus paciariae dicte ville, prout lacius continetur in libro racionalis in cartulis [espai en blanc]. Et ideo renuntiando, etc.

Actum Cervarie die XXIII mensis novembris anno a natiuitate Domini millesimo D XXXIII.

Testes sunt Martinus Domingo et Vincens Raffi, nuncii, ville Cervarie habitatores.

(Reg. 55) Cervera, 1534.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de la meitat de l'import de l'adob de les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 35.)

Més donarem al mestre de les vedrieres per adobar dites vedrieres IIII lliures, X sous. És ver costaren VIII lliures. De aquestas, pagarem los dits obrers IIII lliures, X sous. Las [altras] IIII lliures, X sous, donà mossèn Urgell. A-y àpoqua en poder de mossèn Montaner.

(Reg. 56) Cervera, 1537.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament d'un sou que és l'import d'un drap col·locat al forat d'una vidriera.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 46.)

Més donarem un sou per un drap que ferem posar al forat de la vidriera lo any corrent 1537.

(Reg. 57) Cervera, 24 de març de 1539.

El Consell de la Vila de Cervera acorda pactar amb un mestre de vidrieres l'adob d'algunes vidrieres de l'església de Santa Maria i bestreure'n l'import.

(AHCC, FM, Consells, 1539, f. 36.)

[Al marge esquerre:] *Vidrieres.*

E més ffonch preposat per los senyors de paers dient que y ha arribat un mestre de vidrieres, si us par que les vidrieres se deguen adobar de la església mayor, e que la vila y degués bestreure com ya en altre temps ja a ffet e que enaprés o cobre dita vila de dita obreria e emoluments de aquella, que lo magniffich consell y vulle proveyr.

Sobre lo obrir e adobar les vidrieres de la església mayor de la present vila, atès y a mestre abte e sufficient per a ffer dita obra e adops de vidrieres e la obra no té per al present dinés ni emoluments per a pagar dits mestres, lo magniffich y honorable consell deliberà e acordà e cometé als senyors de pabers que, ensemps ab los honorables obrés de la església mayor, donen dita obra de vidrieres al dit mestre e capitulen ab ell a tota utilitat de la obra e tot lo que costarà que sie pagat dels emoluments de la vila e après exhegesquen los deutes deguts a la obra e que donen comptes.

(Reg. 58) Cervera, 25 de maig de 1539.

El clavari municipal de Cervera deixa constància del pagament de 6 sous a Guillem Francès, mestre de vidrieres, que són l'import de l'adob que ha fet a les vidrieres de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FM, Clavaria, 1539, f. 23.)

Ítem doni per lo matex manament tres sous a mestre Guillem Ffrancès,¹⁰ mestre de vidrieres, per lo que los senyors de paers lo an detengut aci en Cervera per ffer-li adobar les vidrieres. Per so an manat lo present a 25 de maig 1539.

Ítem doni per lo matex manament tres sous a mestre Guillem Ffrancès, mestre de vidrieres, per lo que los senyors de paers lo an detengut aci en Cervera per ffer-li adobar les vidrieres e an manat ffer lo present a 25 de maig de 1539.

(Reg. 59) Cervera, 1539.

Els obrers de l'església de Santa Maria deixen constància del pagament a un mestre de vidrieres de 6 sous, que són l'import de l'adob que ha fet a les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 51v.)

Ítem donarem sis sous a un mestre de vidrieres per cert tems se detingué per voler adobar les vidrieres.

10. No creiem que aquest Guillem Francès sigui el vidrier francès anomenat Guillem Rubert que en aquell temps vivia a Cervera. Segons els documents transcrits, Guillem Francès arribà a Cervera l'any 1539 i només s'hi aturà el temps que necessità per a adobar les vidrieres de l'església de Santa Maria; en canvi, Guillem Rubert, «vidrier del regne de Fransa, del loch de Martell, del bisbat de Tours», es casà, l'any 1525, amb Margarida Albesa, de Cervera, i dos anys després entrà com a membre de la confraria certerina de Sant Joan i Sant Eloi. L'any 1536, esmentat com a «vidrier de la vila de Cervera», es maridà amb Francina Miralles, del lloc de Bellver, i atorgà testament l'any 1543, document que ens permet saber que vivia a Cervera, davant la casa d'en Tudela, i que tenia un fill. D'altra banda, una anotació feta l'any 1545 ens informa que els priors de la confraria certerina de Sant Nicolau eren tutors «del fill d'en Joan Robert, vidrier». Atès que al fogatge de 1553 consta un certerí anomenat Joan Rubert, és possible que l'anotació anterior sigui incorrecta i que aquest Joan fos un fill del difunt Guillem Rubert. AHCC, FN, Cervera, Varis, Capítols matrimonials, 1521-1641; FM, Llibre de la confraria de Sant Joan i Sant Eloi, f. 219; FCP, Llibre major de misses (primera part), f. 131, Llibre de priorat, 1538-1546, f. 101.

(Reg. 60) Cervera, 1546.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import de l'adob de les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 72.)

Ítem e donat a mestre Pere Meseguer, mestre de cases, per lo adob de les vedrieres I lliura, VIII sous, IIII [dinners].

(Reg. 61) Cervera, 1546.

Els priors de la confraria de Sant Nicolau de Cervera deixen constància del pagament de l'import de l'adob de la vidriera de Sant Nicolau de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FCP, Llibre de priorat, 1538-1546, f. 113v.)

Ítem donam per adobar o afollar le vidriera de Sant Nicolau que és sobre la capella de Boxos al mestre venturer hun ducat.¹¹

Ítem donam a-n Giner, cunyat de mossèn Lloret, y al mosso per passar la gata y ajudar al que ere menester tres sous y sis [dinners].

Ítem donam a mestre Guerau dos sous per tornar lo raxat a la vidriera.

(Reg. 62) Cervera, 1548.

El clavari municipal de Cervera deixa constància del pagament d'11 sous, que són l'import de l'adob de les vidrieres.

(AHCC, FM, Clavaria, 1548, f. 47.)

Per lo mateix manament dats e pagats a mestre Pere Alegret, pintor, onze sous per rahó de una càrregua de fulla per adobar les vidrieres y claus per fer les portes, segons més larguament és continuat en libre de racional en cartes CC XV.¹²

(Reg. 63) Cervera, 20 de febrer de 1549.

El Consell de la Comunitat de Preveres de Cervera acorda fer adobar la vidriera de Sant Nicolau de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FCP, Consells, 1538-1560, f. 201v.)

Sobre [...] la vidriera de Sant Nicholau [...].

Més, senyors de molta reverència, ja veuben la villa ha fet adobar les vedrieres del altar maior. Si los parrà se dege adobar la que feren los mestres passats per estar de la manera veuhe[n] ab tanta vergonya, que no-s trobe axí tant sovint mestres de vedrieres.

Sobre dita propossició fonc determinat los venerables priós la fassen ben adobar.

(Reg. 64) Cervera, 26 de febrer de 1549.

El Consell de la Comunitat de Preveres de Cervera acorda que els priors de la confraria de Sant Nicolau paguin als

11. O sigui, 1 lliura i 4 sous.

12. A l'AHCC no s'ha conservat el llibre de Notaments del racional corresponent a l'any 1548.

mestres l'adob que han fet a la vidriera de Sant Nicolau de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FCP, Consells, 1538-1560, f. 202.)

Sobre lo adob de la vidriera feu la confraria de Sant Nicholau òlim.

A XXVI de febrer in choro après de vespres, abans de manar les misses, per lo venerable mossèn Sança fonc proposat: Senyors de molta reverència, ab vulluntat del consel ordinari, ajustats pròmens, fon determinat nosaltres donàssem adobar dita vidriera y axí, aven possat en execució dit consel, avem concordat ab los mestres tornar la pessa de Sant Nicholau per preu de trenta-sis sous, la obra és possada, a molts ha paregut dita pessa no serie ben possada y axí, aven possat en consel com dits mestres demanen la paga, dit consel vol fos judicada a comunes desspeses, lo[s] mestres quotidie clamant post nós que par és afront de la comunitat, que per ço supliquam a vostres reverències si los parrà tal infàmia se leven.

Sobre dita propossició fonc determinat per tots los qui eren presents in choro, una voce clamantes, dits priós pagen dits mestres sine aliqua exceptione, que en ninguna manera nos clamen dits mestres de la comunitat.

(Reg. 65) Cervera, 1549.

Els priors de la confraria de Sant Nicolau deixen constància de la bestreta que feu Francesc Vallebrera de 36 sous, que eren l'import de l'adob de la vidriera de Sant Nicolau.

(AHCC, FCP, Llibre de priorat, 1547-1569, f. 30v.)

Ítem posam en recort com ferem adobar la vedriera de Sanct Nicolau stà sobre la capella de Sancta Creu a XXVI de febrer per preu de trenta-sis sous bestragué lo venerable mossèn Ffrancesch Vallebrera, col-lector de les misses.

(Reg. 66) Cervera, 1549.

Els priors de la confraria de Sant Nicolau de Cervera deixen constància del pagament de 9 diners, que són l'import de tres barres de ferro que feu un ferrer per a la vidriera de Sant Nicolau.

(AHCC, FCP, Llibre de priorat, 1547-1569, f. 31v.)

Ítem donàrem al farrer davant Sanct Agostí per fer tres barres de ferro per a la vedriera de Sanct Nicolau nou dinés. Lo adobar de la vidriera predita pagà lo col-lector de les misses mossèn Ffrancesch Vallebrera.

(Reg. 67) Cervera, 1551.

Els priors de la confraria de Sant Nicolau de Cervera deixen constància del pagament de l'import d'uns ferros que feu un ferrer per a la vidriera de Sant Nicolau.

(AHCC, FCP, Llibre de priorat, 1547-1569, f. 56.)

Ítem donàrem a mestre Guillem, ferrer, per les barres de ferro va fer per la vidriera dos sous, sis diners.

[...]

Ítem donam a mestre Guillem, ferrer, per un ferro va fer a la vidriera de Sanct Nicolau dos sous, sis diners.

(Reg. 68) Cervera, 21 de gener de 1555.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import d'una tela per a tapar una vidriera.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 94v.)

Més a 21 de gener paguí a Pere Marol per 13 pams [de] tela montanya per tapar huna vedr[i]era VII sous, VI [dinners].

(Reg. 69) Cervera, 28 de maig de 1555.

El Consell de la Vila de Cervera acorda que, en cas que convingui, siguin adobades les vidrieres de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FM, Consells, 1555, f. 35v.)

[Al marge esquerre:] Vidri[er]es.

E més ffonch prepossat per los senyors de paers dient que hinch ha un vidrier e que les vidrieres estan molt dolentes e si-s netegaran e se adobaran, que lo magnífich y honorable consell y vulle determenar.

Sobre lo adobar e ffer netes les vidrieres, lo magnífich y honorable consell cometé als senyors de paers, ensemps ab los obrés de la església y mestre Pere Alegret e Ffrancesch Balaguer, Pere Johan Coloma, Berthomeu Guerau, pròmens, miren quina necessitat de adob tenen dites vidr[i]er]es e que se adoben en tot lo necessari, e tot lo que si despendrà los sie après a compte.

(Reg. 70) Cervera, 20 d'abril de 1560.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import, entre altres coses, de diverses despeses relacionades amb la neteja de les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 109.)

Ítem paguà a 20 de abril 1560 a mestre Oms, corder, per una sogua per a la gata per les vidrieres vint-i-nou sous.

Ítem a paguat a mestre Saurina per fer la gata per netegar les vidrieres y per dos barres per al monument, per tot, sinquantay-vuyt sous.

Ítem a paguat a mestre Saurina, manyà, per tota la farramenta de la gata y corriolles, per tot, vint sous.

(Reg. 71) Cervera, 1562.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import, entre altres coses, de diverses despeses relacionades amb l'adob de les vidrieres i la fabricació d'unes portes per a algunes d'aquestes vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 114.)

Ítem a-n Semion Saurina per adobar les vedrieres deüt sous.

[...]

Ítem a pagat a-n Semion Saurina per adobar al sòl de la vedriera del Cosifrisi vint sous.

[...]

Ítem a Semion Saurina per los torns de avansar los sens y per les portes de les vedrieres y per unes lates y per los journals ajudà al relojer, tot, III lliures, III sous.

[...]

Ítem a-n Monfayges per los sèrquols dels quros y per quatre quros de fero, per nou guolfos a les vedrieres, tres forellats, una ermella a la canbra del reloge, per tot, II lliures, IIII sous.

(Reg. 72) Cervera, 1563.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de 12 sous, que són l'import de netejar les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 117v.)

Ítem més al matex [Semion Saurina] per a neteygar les vedrieres a pasqua dotze sous.

(Reg. 73) Cervera, 1564.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import de l'adob d'una vidriera i de la neteja de les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 120.)

Ítem per adobar la vedriera sobre Sant Refel, per la tela, treze sous.

Ítem per la sera y trementi[n]a vu[i]t sous y a mestre Alegret per pintar vint sous; tot és I lliura, VIII sous.

Ítem per lo bastiment pagà a Saurina per a dita vedriera trenta-y-tres sous.

Ítem per los guolfos de la porta de la vedriera pagà a Monfayges deüt sous.

[...]

Ítem per lo salari de fer netes les vedrieres a Saurina XII sous.

(Reg. 74) Cervera, 1565.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import d'una porta de vidriera i la neteja de les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 124.)

Més a mestre Semehon Saurina, paher, per fer una porta a una vedriera I lliura, VIII sous.

[...]

Més doní a-n Andreu Saurina per lo netegar les vedrieres y fer un capsal a una campana vint sous.

(Reg. 75) Cervera, 1566.

Els obrers de l'església de Santa Maria deixen constància del pagament de l'import d'un encerat de vidriera i de la neteja de les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 126v.)

A la viuda Meroles per tela per un serat a una vedriera XVIII sous.

Per la sera del enserat I lliura, IIII sous.

Per lo bastiment del enserat XVIII sous.

[...]

A Saurina per fer netes les vedrieres dotze sous.

(Reg. 76) Cervera, 1567.

Els obrers de l'església de Santa Maria deixen constància del pagament de l'import, entre altres coses, de netejar les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 129.)

Més a n'Oliuvers per fer lo moni[m]ent y netegar les vidrie[r]es I lliura, VII sous.

(Reg. 77) Cervera, 1568.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de 12 sous, que són l'import de netejar les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 131v.)

Més pagà mestre Antoni Juan Saura per netegar les vidrie[r]es a mestre Andreu Saurina XII sous.

(Reg. 78) Cervera, 1569.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import, entre altres coses, de netejar i adobar les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 141.)

Més vint-y-dos sous a mestre Saurina per netegar les vidrie[r]es y per fer un capsal a una campana, per tot.

[...]

Més sis lliures doni a mestre Antoni Gilabert, mestre, de adobar les vidrie[r]es de la església.

(Reg. 79) Cervera, 27 de juliol de 1572.

El Consell de Vint-i-quatre de la vila de Cervera acorda que amb diners de la universitat s'acabi de pagar, entre altres coses, l'import de fabricar una vidriera i adobar les altres de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FM, Consells de Vint-i-quatre, 1561-1572, f. 207.)

[Al marge esquerre:] *Ajudar al preufet de les vidrieres.*

Més fonch proposat per lo magnífich micer Monserrat Arrissol com ell y los altres obrers ab ell lo corrent any an donat a preu fet una vidriera nova y adobar totes les altres que fan adobar y assò per la molta necessitat ere y comoditat de bon mestre y preu que és per tot LXX lliures y assò an fet ab confiansa la universitat los affavoririe y axí supplique o facen perquè no-s troben diners en la obra y, axí mateix, ajude la vila a fer lo cubertor de les fonts perquè és cosa que-s té de fer de molta necessitat.

Sobre assò lo dit magnífich consell deslberà y acordà que los senyors de pahers miren quants diners té la obra ab contants o dèbits y aquells facen aplegar ab diligència y lo que faltará la vila ho pague y face compliment al que costen dites vidrieres y cubertor de les fonts.

(Reg. 80) Cervera, 1572.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import de netejar les vidrieres i altres despeses relacionades amb les susdites vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 150.)

Ítem a mestre Saurina per unes bigues per al tarrat del campanar y fer netes les vidrieres trenta sous.

[...]

Ítem per fer un forn per al mestre de les vidrieres X sous.

Ítem per al dit mestre de les vidrieres tres liures.

[...]

Ítem al mestre de les vidrieres sinch liures.

[...]

Ítem a mestre Monfages per farramenta per dites vidrieres I lliura, IIII sous.

[...]

Ítem an pagat al mestre de les vedrieres ab albarà quatorse liures.

(Reg. 81) Cervera, 31 de gener de 1573.

El Consell de la Vila de Cervera acorda que el mestre de les vidrieres sigui pagat i, en cas que l'obra de l'església de Santa Maria no tingui diners, que els hi deixi la universitat. També decideix que, si hi ha alguna vidriera que no ha estat adobada, la reparació es faci ara.

(AHCC, FM, Consells, 1573, f. 18v.)

[Al marge esquerre:] *Vidrieres.*

Més fonch proposat per mossèn Miquel Papió com lo mestre de les vidrieres se quexe que no li paguen les pagues conforme la capitulació y la obra no pot per no tenir diners y passe perill no se'n vaye dexant endecisa la obra, per so donen algun orde en assò.

Sobre assò lo dit consell dezlberà y acordà que dit vidrier sie pagat y, si falten diners a la obra per a complir al capitulat ab dit vidrier, que la vila dexe a dita obra y la'n face debitora fins que sie vist en XXIII si la vila ho done de adjutori ho no y, si reste ninguna vidriera adobar, les facen adobar totes.

(Reg. 82) Cervera, 7 de febrer de 1573.

El Consell de Vint-i-quatre de la vila de Cervera acorda que els paers proporcionin diners de la universitat per a pagar despeses relacionades amb les vidrieres de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FM, Consells de Vint-i-quatre, 1573-1584, f. 4v.)

[Al marge esquerre:] *Donar a la obra.*

Més fonch proposat per dits senyors de pahers com en lo consell ordinari més prop tengut fon determenat que la univer-

sitat prestàs alguna quantitat a la obra per a [s]occórrer al que forçadament és tenguda dita obra al mestre de les vidrieres y de unes capes se fan, per so veyen si·ls apparrà que se soccórregue y sie donat per la universitat a la obra alguna cosa per a socórrer-la.

Sobre assò lo dit consell dezliberà y acordà que los senyors de pahers miren la necessitat concurrent y, en allò que los diners de la obra no bastaran, y suplesquen del diner de la carn per al present o altres diners de la universitat.

(Reg. 83) Cervera, 4 de març de 1573

El racional de la vila de Cervera deixa constància del pagament a Joan Justallau, mestre de vidrieres, de 7 lliures, que són l'import d'una part de l'adob de les vidrieres de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FM, Notaments del racional, 1571-1573, f. 153.)

[A la pàgina esquerra:] *Deu mestre Joan Justalau, mestre de vidrieres, per manament dels senós de paés rebé del clavari mossèn Thomàs Texidor set liures, de les quals ne a fermada èpocha en poder de mossèn Armengol, notari, a 4 de març 1573.*

[A la pàgina dreta:] *Ès degut a mestre Joan Justalau set liures a ell degudes en part y paga del adob de les vidrieres y, per no tenir dinés los obrés, an manat pagar dites set liures la universitat per determenasió de consell.¹³*

(Reg. 84) Cervera, 14 de març de 1573.

El racional de la vila de Cervera deixa constància del pagament a Joan Justallau, vidrier, de 30 lliures, que són l'import de l'última part del preufet de l'adob de les vidrieres de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FM, Notaments del racional, 1571-1573, f. 157.)

[A la pàgina esquerra:] *Deu mestre Juan Justalau, vidrier, per manament dels senyors de paés rebé del clavari mossèn Thomàs Texidor trenta liures, de les quals ne a fermada èpocha en poder de mossèn Armengol, notari, a 14 de març 1573.*

[A la pàgina dreta:] *Ès degut a mestre Juan Justalau, vidrier, trenta liures a ell degudes a compliment del preufet de aver adobades les vidrieres de la sglésia maior que, per no tenir dinés, los senyors de obrés del any corent an manat los senyors de paés y consell se paguen de dinés de la universitat.¹⁴*

(Reg. 85) Cervera, 1573.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància dels pagaments fets a Joan Justallau, mestre de vidrieres, i a un mestre de cases de diverses despeses relacionades amb les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 152.)

Primo ha paguat mossèn Miquell Papió ha mestre Juan Justallau, mestre de ffer y hadobar vidrie[re]s, per lo preuffet de

13. L'anotació del pagament a AHCC, FM, Clavaria, 1573, s. f.

14. L'anotació del pagament a AHCC, FM, Clavaria, 1573, s. f.

ditas vedrieras de lla església major paguà ha 20 de jener 12 lliures.

Més [ha] paguat dit Papió a dit mestre Justallau ha 8 de fabrer 6 lliures. Ja·n té albarà.

Més paguà dit mossèn Papió a dit Justallau ha 7 de mars com na té albarà 9 lliures, 8 sous.

[...]

Primo és degut ha Thomàs Texidor que paguà al mestre de llas vidrieras mestre Johan Gustalau, com apar per hun memorial de mà de mossèn Miquell Papió, 21 lliures.

Més ha paguat a mestre Anthoni Ffarer, mestre de casas, per lo preuffet de lla pedra serví al cap de lla vidriera de Sant Miquell VI lliures, X sous.

[...]

Més ha paguat a mestre Anthoni Ffarer per lo preuffet y hajudar a llas vedrieras 40 sous.

(Reg. 86) Cervera, 1576.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import d'adobar les vidrieres, netejar-les i adobar les portes de les vidrieres susdites.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 156 i paper solter.)

E més a mestre Anthoni Jases per adobar les vidrieres XII sous.

[...]

Més a Jaume Gariga per netegar les vidrieres I lliura, VII sous.

[...]

Més [ha] destribuyt mossèn Grau per adobar les portes de les vidrieres XII sous.

(Reg. 87) Cervera, 1577.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import, entre altres coses, de netejar les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 158 i paper solter.)

Més a mestre Jener y mestre Gariga per fer lo moniment y neteiar les vidrie[r]es I lliura, 12 sous.

(Reg. 88) Cervera, 1 d'abril de 1578.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import, entre altres coses, de netejar les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 160.)

Més a 1 de abril a mestre Jenot Saurina per fer lo moniment y neteiar les vedrieres I lliura, XII sous.

(Reg. 89) Cervera, 1579.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import, entre altres coses, de netejar les vidrieres, posar una cortina i adobar una de les vidrieres susdites.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 162v)

Més se donà a mestre Saurina per fer netes les vidrieres y fer lo moniment en la coresma, per tot, I lliura, XII sous.

[...]

Més per posar una cortina davant una vidriera lo digos sant I sou.

[...]

Més a mestre Oliveres per adobar una vidriera VIII sous.

(Reg. 90) Cervera, 1580.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import, entre altres coses, de netejar les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 165.)

Més a mestre Tomàs Fuster per fer lo moniment y netegar les vidrieres I lliura, XV sous, III [diners].

(Reg. 91) Cervera, 17 de novembre de 1581.

Pere Giralt, pintor i mestre de vidrieres, contracta l'adob de quatre vidrieres de l'església de Santa Maria i de la Paeria de Cervera.

(AHCC, FM, Actes i negocis, 1578-1584, f. 30.)

[Al marge esquerre:] *De les vedrieres.*

Die XVII mensis novembris 1581.

De y sobre les coses dejús scrites és estada per y entre lo magnífich micer Monserrat Arriassol, mossèn Pere Bonjoch y mossèn Anthoni Oriol, obrés lo corrent any de la sglésia maior de la present vila ensemps ab mossèn Joan Garriga, absent, de una part, y mestre Pere Giralt, pintor y mestre de vedrieres, habitant en la ciutat de Leyda, de part altra, feta, firmada y jurada la capitulació següent:

E primerament lo dit mestre Pere Giralt se obligue a ses costes y despeses de fer dos panys a la vedriera del cap del altar, ço és, a la del mig y del Crucífici, nous, per ço que lo vent l'a trencada, y adobar tres vedrieres del costat y circuhit de aquella, ço és, lo que dites tres vedrieres auran menester y serà necessari que estigue bé, y també farà y tornarà la vedriera de la paheria, y tot lo vidre que faltará ell se obligue en donar-lo, axí de unes com de altres, ço és, de les que ha de adobar, tot a ses despeses, com està dit, y tot açò farà dins un mes, comptador del dia present en avant, y per attendre y complir lo sobre dit ne obligue la persona y béns y ho firme y jure.

Ítem lo[s] dits obrés prometen donar y se obliguen pagar al dit mestre Pere Giralt per tot lo sobre dit setze lliures barceloneses y perquè no aye de vagar li bestrauhen ara de present tres lliures y per açò complir y atendre ne obliguen los béns de la obra y axí u firmen y juren.

Testes firme dictorum operariorum et dicti Giralt, qui firmarunt et iurarunt dicto die, sunt Petrus Vilar, de Llorach, cultor, et Ioannes Salvador, textor lini, ville Cervarie.

(Reg. 92) Cervera, 1581.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import, entre altres coses, de netejar les vidrieres i adobar-les.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 167.)

Més a mestre Gener per fer lo moniment y fer netes les vidrie[re]s I lliura, XIII sous, VIII [diners].

[...]

Més tinc donat per adobarles vidrie[r]es III lliures.

[...]

Primerament a distribuyt micer Monsarat Ariasol per una verga y gansos de ferro per a les vidrie[r]es X sous.

[...]

Mossèn Bongoc a pagat per adobar les vidrie[re]s X lliures.

(Reg. 93) Cervera, 6 de desembre de 1581.

El Consell de la Vila de Cervera acorda remetre al Consell de Vint-i-quatre la petició de diners feta pels obrers de l'església de Santa Maria, la qual ha estat motivada, entre altres coses, pel pagament de l'adob de les vidrieres.

(AHCC, FM, Consells, 1581, f. 33v.)

[Al marge esquerre:] *Obrés de la sglésia.*

Més fonch preposat per mestre Bonjoch y mestre Joan Garriga, obrés de la sglésia, que ells per les vedrieres y per un llibre s'és fet al cor an gastat molt[s] reals, que sien servits afavorir-los de alguna cosa rahonable.

*Sobre açò lo magnífich consell deliberà y acordà y ho cometé al Consell de Vint-i-quatre.*¹⁵

(Reg. 94) Cervera, 17 de desembre de 1581.

Pere Bonjoc, síndic ordinari de la vila de Cervera, reconeix haver rebut 10 lliures, que són la quantitat que va bestroure a Pere Giralt, pintor i mestre de vidrieres, com una part de l'import dels treballs realitzats a la vidriera de la Paeria i a les de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FM, Èpoques comunes, 1581, f. 71.)

Sit omnibus notum quod ego Petrus Bonjoc, syndicus ordinarius, confiteor et recognosco vobis dictis dominis patiaris quod per manus dicti clavarii dedistis et solvistis michi decem libras Barchinone quas pro dicta villa solvi et bistraxi a mestre Pere Giralt, pintor y mestre de vedrieres, per la vedriera ha feta per la paheria y per lo adjutori de les vedrieres a tornades de la sglésia major, ut aparet in libro rationalis in cartis [espai en blanc]. Et ideo renuntiando, etc.

Actum Cervarie die XVII decembris 1581.

*Testes virgarii.*¹⁶

(Reg. 95) Cervera, 1581.

Els priors de la confraria de Sant Nicolau deixen constància del pagament de l'import de l'adob de la vidriera de Sant Nicolau.

15. Aquesta petició fou tractada en un Consell de Vint-i-quatre celebrat el 23 d'abril de 1582, en el qual s'acordà deixar-la a la consideració dels paers. AHCC, FM, Consells de Vint-i-quatre, 1573-1584, f. 122.

16. L'anotació del pagament a AHCC, FM; Notaments del racional, 1580-1582, f. 68; Clavaria, 1581, s. f.

(AHCC, FCP, Llibre de priorat, 1570-1618, f. 145.)

Ítem havem paguat, seguons que fon manat per la venerable comunita[t], a mestre Giralt, mestre de les vidrieres, per adjutori per adobar la vidriera de Sant Nicolau damunt la capella de Santa Creu quoranta sous.

Ítem a mestre Miralles, manyà, per fer los ferros per a la dita vidriera vuyt sous.

(Reg. 96) Cervera, 1582.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import del ferro que serví per a l'adob de les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 170.)

Més 8 sous a mestre Ribera per faramenta per a les vedrieres.

(Reg. 97) Cervera, 28 de setembre de 1582.

El racional de la vila de Cervera deixa constància del pagament de l'import, entre altres coses, de netejar les vidrieres.

(AHCC, FM, Notaments del racional, 1580-1582, f. 123.)

[A la pàgina esquerra:] *Deu France[s]c Oliveres que los senyors de paés han manat dar al clavari mossèn Jaume Montornès trenta-dos sous, com apar per àpoqa ne a firmada en poder de mossèn Nadal a 28 de setembre 1582.*

[A la pàgina dreta:] *És degut a mestre France[s]c Oliveres trenta-dos sous, so és, vint sous done la vila a la confraria de Sant Josep per ajudory de fer lo monument y dose sous per netegar les vidrieres.*

(Reg. 98) Cervera, 1583.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import, entre altres coses, de netejar les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 173.)

Més a Magí Gerau per fer netes les vedrieres y per fer lo monument 32 sous.

(Reg. 99) Cervera, 1585.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import, entre altres coses, de netejar les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 179.)

E a pagat lo dit Bonjoch a Pere Fabregat per lo fer del moniment y netegar les vidrieres, segons se acostume de pagar la hobra, I lliura, XVII sous.

(Reg. 100) Cervera, 1587.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import d'unes portes per a les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 183.)

E a dit [Salvador Vinyals] paguí per les portes de les vedrieres VIII lliures, X sous.

E per lo sarrar dita fusta a 2 hòmens II lliures, XII sous.

E per les mans de dites portes, a-y albarà, II lliures, II sous.

E per claus per dites portes, a-y albarà, I lliura, VIII sous.

[...]

E a mestre Jaume Esteve 7 lliures, 8 sous, per los golfos a fets per les vedrieres.

(Reg. 101) Cervera, 1589.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import, entre altres coses, de netejar i adobar les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 192.)

E més a mestre Saurina per fer lo monument y [netejar les] vidrieres I lliura, XIII sous.

[...]

E a mossèn Mateu Roca per adobar les vedrieres VI sous.

(Reg. 102) Cervera, 10 de setembre de 1590.

Joan Jordà, mestre de vidrieres, contracta la neteja i l'adob de les set vidrieres situades sobre l'altar major de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FN, Varis, Capítols matrimonials i diversos, caps 1436-1709, paper solter.)

Die X mensis septembris anno a nativitate Domini M D LXXXX.

Capitulatió feta y fermada per y entre los magnífichs micer Hierònym Jorba, mossèn Miquel Papió, mossèn Jaume Mulet y mossèn Pere Graells, obrés lo any present de la ecclésia maior de la present vila, en dit nom, de una, y Joan Jordà, mestre de vidrieres, de la part altra, de e sobre la obra ha de fer en les vedrieres de dita ecclésia maior en lo modo següent:

E primerament los dits obrés donen a neteyar y adobar totes les set vedrieres que roden lo altar maior al dit Jordà, la una de les quals ha tota de desfer y tornar tota nova, ço és, la que stà al costat de la de la figura de Sant Miquel, y totes les altres sis posar-hi totes les peses y vidres hi faltan, refermer, strènyer y examplar allí a hont serà necessari, de tal manera que stiguén totes bé a punt y fermes y netes.

Ítem los dits obrés prometen donar al dit Jordà per lo preu de dita fahena vint liures y no res menys [y] de pagar-li los hòmens seran necessaris per ajudar-li a muntar y abayxar la gàbia.

Testes firme dictorum Papió, Mulet et Jordà sunt venerabilis Iacobus Saura, presbiter, et discretus Franciscus Jorba, clericus, Cervarie.

(Reg. 103) Cervera, 1590.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import, entre altres coses, de l'adob i la neteja de les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 197.)

Més al mestre de les vidrieres apar albarà X lliures.
Més per altre preufet adobar vidrieres a dit mestre IIII lliures.
Més per altre preufet a dit mestre altra vidriera III lliures.
 [...]
Més al vidrier per la vidriera, a compliment, II lliures, II sous.
 [...]
Més a dit Mall per netegar les vidrieres y ràurer la volta de la iglésia de les herbes [y] tocar als ultres I lliura, XIII sous.
 [...]
E a de aver mossèn Jaume Mulet y los obrers del any 1590 que an pagat al mestre de les vidrieres III lliures.
 [...]
Més al mestre de les vidrieres X lliures.

(Reg. 104) Cervera, 1591.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import de la neteja de les vidrieres i d'algunes despeses de llur adob.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 200.)

E a mestre Joan Saurina, prom de Sant Joseph, 10 sous per netejar les vedrieres.
 [...]
E a mestre Vernisa per 16 claus per les vidrieres V sous.

(Reg. 105) Cervera, 1593.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import de l'adob de les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre d'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 205.)

E a 23 abril a mestre Puig per la gàbia de fusta per pugar a les vedrieres 1 lliura, 10 sous.
 [...]
E a mossèn Roca 1 lliura, 18 sous, 2 [diners] per guix y aygua per adobar la ho de la església.
E a mestre Nogués per les mans de asentar lo cubertó a lla ho 2 lliures, 10 sous.
 [...]
Han de aver los contra escrits 22 sous a mestre Puig, fuster, per adobar la vedriera del mig ab sos ajudans.
 [...]
E a dit mestre [Joan Mestre] per fer clavilles de ferro per les vedrieres y barres y clavar-les y ganxos, per tot, 2 lliures, 5 sous.
 [...]
E 6 sous, 6 [diners], [per] fill de ferro per les vedrieres.

(Reg. 106) Cervera, 1604.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import de l'adob d'una vidriera.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 251.)

E a mestre Garsia per adobar una vidriera IIII sous.

(Reg. 107) Cervera, 26 de febrer de 1605.

El Consell de la Vila de Cervera acorda que les vidrieres de l'església de Santa Maria s'adobin dels diners que té l'obra.

(AHCC, FM, Consells, 1605, f. 28v.)

Més fonc proposat per los obrers de la yglésia maior que per lo adobar les vedrieres y mudar la vedriera stà detràs la pastera del Christo del retaule maior és arribat un mestre y ne stan aguardant un altre y, com los diners que té la obra no són sufficients per a fer dites obres de les vedrieres, que per ço sien servits dezliberar si se consertaran ab dit mestre y quina forma tindran en procurar los diners faltaran.

Sobre assò dit consell acordà y dezliberà que se adoben les vidrieres dels diners té la obra.

(Reg. 108) Cervera, 27 de febrer de 1605.

Carles Soquier i Joan Jordà, mestres de vidrieres, contracten l'adob de diverses vidrieres de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FM, Actes i negocis, 1605-1609, f. 12a.)

[Al marge esquerre:] *Capitulació de les vedrieres.*

De e sobre les coses daval scrites per y entre los magnífichs senyors Pere Mir, Michael Ballestar, Francesch Tarroya y Anthoni Farran, tots de la vila de Cervera, obrés lo any present de la sglésia maior de dita vila, de una part, y los honorables Carles Soquier y Joan Jordà, fransessos, habitants en Barcelona, mestres de vedrieres, de la part altra, són estats fets, pactats, fermats y jurats los capitols y pactes següents:

E primerament los dits honorables hobrés, fent açò ab voluntat y permís dels magnífichs senyors de pabers así presents, en virtut de desliberació de consell ordinari selebrat en la casa de la paheria a vint-y-dos [sic] dies del corrent, donen a reparar y fer de nou als dits mestres Carles Soquier y Joan Jordà les vedrieres de la sglésia maior de la dita vila de Cervera.

E primerament la vedriera segona està dins lo altar maior al costat de la del Christo, a mà dreta, ço és, que en aquella an de tornar de vidre nou recuyt y pintat, corresponent a la istòria que ja y és, de vidre nou y recuyt, y no res menys en dita vedriera emplomar y adobar tot allò que serà necessari per rahó de poder conformar y junctar bé y ab perfectió la obra nova ab la vella que stigue bé y ferm y gentil.

Ítem levar la vedriera que està en lo mig del dit altar y aquella tornar de nou, afegint-y tot allò que y falte de dit vidre nou bo, pintat y recuyt, conforme està dit, conformant la una hobra ab l'altra, y, feta, netejada y adobada, posar aquella en la finestra està sobre la capella del Nom de Jesús, que estigue ab tota perfectió y firmesa.

Ítem los dits mestres an de tornar la vedriera que està dins lo dit altar al costat de la del Christo, a mà squerra, y adobar y reparar aquella y posar en lo lloch a hont falte vidre del dit vidre nou pintat y recuyt, responent a la istòria que ja y és, qu'és la resurrecció, emplomant també aquella fins a hont serà necessari fins a fortifichació de la hobra.

Ítem altra vedriera al costat de la predita dins dit altar, que és de la Consepció, reparar aquella y tornar en lo loch a hont falten vidres, posar en aquella del dit vidre nou pintat y recuyt, corresponent a la istòria que y és, y que estigue ab tota perfectió.

Ítem altra vedriera que està sobre lo corredor al costat de Sant Raphael també adobar y reparar aquella y posar en lo loc a hont y falte vidre del vidre nou pintat y recuyt, corresponent a la matexa istòria que ja y és, y emplomar també aquella fins allí a hont sie necessari per a què la obra nova pugue ligar ab la vella y que també estigue a tota perfectió y polidesa.

Ítem an de tornar le vedriera està sobre de Santa Creu que y és pintat sant Nicholau, desfer tota aquella y tornar-la de nou, pintar y afegir-y lo vidre y falte nou y recuyt, corresponent a les istòries que allí y són, y emplomar bé aquella y netejar del tot aquella y totes les demés que an de tornar de netejar y emplomar.

Ítem obrir de nou una vedriera que està sobre lo corredor del Sant Misteri y en aquella fer y posar una vedriera nova blancha ab los entorns pintats de colors de vidre que estiguen ab la perfectió y polidesa y fermesa que s deu.

Les quals vidrieres los predits mestres an de fer levar y posar a tot[s] llurs gastos y despeses y los dits obrers los an de donar lo ferro, guix, fusta y serà mester per a dita obra y fusta per a les bastides y no altra cosa y també los dexaran la gata ab ses corrioles y cordes com és mester.

Per la qual obra los prometen donar ab dos pagues noranta-vuit lliures, ço és, la meytat posada una vedriera y l'altra meytat acabada dita obra y visurada que estigue com a de estar, la qual obra en de fer de así a quinze dies després de pasqua primer vinent. En lo qual preu volen sie comprès lo adob de la vedriera redona està sobre lo portal de la plàcia del pou, la qual an de netejar, adobar y emplomar de vidre nou y recuit que estigue ab tota perfectió y conforme.

Et nos dicte partes laudantes, etc.

Actum Cervarie die vigesima septima mensis februarii anno millesimo sexcentesimo quinto.

Testes sunt Matheus Puyades, rector, Anthonius Pons, presbiter, Petrus Rocha, Sebastianus Móra, Matia Mulet, Cervarie.

(Reg. 109) Cervera, 5 de maig de 1605.

El racional de la vila de Cervera deixa constància del pagament a Joan Jordà i Carles Soquier, mestres de vidrieres, de 19 lliures i 17 sous, que són l'import de les vidrieres de la Taula de Canvi.

(AHCC, FM, Notaments del racional, 1604-1607, f. 89 i 94.)

E a 5 de maig 1605 àpoca Joan Jordà y Carles Sarget, mestres de vedrieres, 19 lliures, 17 sous, per les vedrieres de la obra de la taula, a crèdit de Palmerola, carta 89.

(Reg. 110) Cervera, 7 de maig de 1605.

El Consell de la Comunitat de Preveres de Cervera acorda que es faci fer una vidriera a l'arxiu de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FCP, Consells, 1561-1609, f. 572.)

Dissapte als 7 de maig 1605 fonc proposat per lo venerable mossèn Andreu Borràs que si a ses mestés los parexie bé se fes una vidriera a l'arxiu, atès starie bé y les escriptures més guardades, la quall propositió, oïda per los tots, fonc determinat que los senyors oficials la fessen fe, y axí fou dita determinatió continuada per mi Monserrat Ratera, rationally, dia y any damunt contengut.

(Reg. 111) Cervera, 8 de maig de 1605.

Carles Soquier i Joan Jordà, mestres de vidrieres, firmen àpoca de 86 lliures, que són una part de l'import de l'adob de diverses vidrieres de l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FM, Actes i negocis, 1605-1609, f. 12d.)

[Al marge esquerre:] *Àpoca.*

Die octava maii.

Carles Soquer et Ioannes Jordà, mestres de les vedrieres, firmanrunt apocha operariis ecclesie ville Cervarie quod per manus honorabilis Petri Mir, burgensis et notarii dicte ville, receperunt, de octuaginta sex libris monete Barchinone in solutum illarum nonaginta octo librarum precii per lo preufet de les vedrieres, prout in capitulacione die vigesima septima februarii firmata, habitis realiter et de facto in bona pecu[n]ia numerando. Et ideo, etc.

*Testes Ioannes Soler, curritor, Ioannes Sala, magister domorum, Gaspar Altisent, pictor, Cervarie.*¹⁷

(Reg. 112) Cervera, 8 de maig de 1605.

Carles Soquier i Joan Jordà, mestres de vidrieres, contracten la fabricació d'una vidriera i el canvi de lloc d'una altra a l'església de Santa Maria de Cervera.

(AHCC, FM, Actes i negocis, 1605-1609, f. 12d.)

[Al marge esquerre:] *Vedriera.*

Dicto die.

Predicti prometeren als dits senyors de obrés que de así al dia de Nostra Senyora de agost pròxim venidora faran una vedriera nova de vidre nou pintat y recuit y en aquella pintaran una figura entera que ab trassa los serà donada y ab les colors los donaran y, feta, la posaran a ses costes a hont an posada la ve[d]riera blancha, y la blancha a ses costes posaran a la altra finestra done sobre la volta del portal de la plaça que és al costat de la vedriera tanchada de Sant Andreu, y los i donen los obrés per fer dita vedriera nova y mudar la feta set robes de fil de la obra. Et pro, etc., obligant bona, etc.

Testes predicti.

(Reg. 113) Cervera, 6 de desembre de 1605.

El Consell de la Vila de Cervera, atès que els obrers no tenen diners per haver estat fetes vidrieres noves i adobades les velles, acorda que les obres fetes a l'església de Santa Maria siguin pagades dels diners de la universitat.

(AHCC, FM, Consells, 1605, f. 54.)

[Al marge esquerre:] *Gastos de la obra de la yglésia.*

Més fonch proposat per los obrers de la yglésia maior com per haver fetes vedrieres y adobades les velles y fetes moltes obres en dita yglésia los falten diners per a pagar dos memorialis de gastos fets en la sacristia y en la consacració del altar maior, que per ço sien servits determinar se paguen de diners de la universitat puys dita obra no té per pagar dits gastos.

Sobre assò dit magnífich consell acordà y dezliberà que de diners de la universitat se paguen los gastos que los obrers han

17. L'anotació del pagament a AHCC, FM, Llibre de l'obra de Santa Maria, 1506-1660, f. 254.

fets en les obres de la yglésia y sacristia, attès que la obra de la yglésia no tenen diners per a satisfer dits gastos.

(Reg. 114) Cervera, 1605.

Els priors de la confraria de Sant Nicolau de Cervera deixen constància del pagament de l'import de la vidriera que Carles Soquier ha fet a l'arxiu de l'església de Santa Maria.

(AHCC, FCP, Llibre de priorat, 1570-1618, s. f.)

Ítem pagarem a Carles Soquier, vidrier, tres lliures, dotze sous, per la vidriera a feta en lo arxiu per orde de la comunitat.

(Reg. 115) Cervera, 1606.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import de diverses despeses relacionades amb les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 254.)

E més se ha pagat a mestre Novell per un dia y mix a estat ell y un fadri per tancar la vidriera darrere lo altar 16 sous.

E més ha Phalip Bosch per 9 mitgeres, 8 punyeres, [de] guix a rabó [de] 3 sous, 6 [diners], mitgera, 1 lliura, XII sous, VIII [diners].

E més 3 càntirs [d']aygua a un minyó VIII [diners].

[...]

E més se a pagat a-n Joan Mestre, manyà, per ferres ha feyts per les vedrieres 7 lliures, 10 sous.

[...]

E més a mestre Servals per fer dos pilars a lla vidriera gran III lliures, XII sous.

[...]

E an de aver 7 roves, 1 lliura, [de] fill, lo qual ab voluntat y consentiment dels senyors de pahers an donades y liurades a Carles Soquer y Joan Jordà, vidriés, per lo preu de una vidriera nova an de fer y passar allí hont ne an feta y posada una de nova y tota blancha y la dita blancha mudar y posar a lla part dels òrguens, segons la capitulació entre dits obrés y mestres firmada en poder del notari de la vila, dia y any en aquell contenguts, y, possada aquella, se'ls a de donar y pagar dotze lliures los resten devents dits obrés per lo preufeit de les vidrieres primer a ells donades a fer y ja asentades, segons en dita capitulació és de veurer, les quals dotze lliures donen en càrech a pagar als senyors obrés nous del present any 1606.

(Reg. 116) Cervera, 1607.

Els obrers de l'església de Santa Maria de Cervera deixen constància del pagament de l'import de diverses despeses relacionades amb les vidrieres.

(AHCC, FM, Llibre de l'obra de l'església de Santa Maria, 1506-1660, f. 260.)

E [a] 16 de jener pagades per la vidriera de Sant Cristòfol asentada en dita església, a-y albarà, 12 lliures.

E a dit 3 lliures a mossèn Benet Saurina, so és, dues liures per 13 baretes de fero per dita vidriera de Nostra Senora de Compesió y la vidriera blanqua, a-y albarà.

ERRATES ASSENYALADES PELS AUTORS DELS VOLUMS PUBLICATS

Un cop acabada la sèrie de publicacions del Corpus Vitrearum Medii Aevi de Catalunya, s'ha decidit incloure en les actes de la jornada de clausura de les publicacions medievals les errates que s'han localitzat en els volums publicats. Cal recordar que la tasca d'elaboració de cada un dels volums ha estat intensa i perllongada al llarg dels anys. Així doncs, no és d'estranyar que calguin modificacions i actualitzacions dels continguts.

<i>Localització</i>	<i>Text publicat</i>	<i>Correcció</i>
CVMA 1, p. 214	La imatge de la rosassa està cap per avall	
CVMA 1, p. 17, nota 15, línia 2	Die	Dia
CVMA 2, p. 26, nota 52	<i>Verrié 1947</i>	<i>Verrié 1944</i>
CVMA 3, p. 187, línia 8	1526	1531
CVMA 3, p. 188, línia 30	El 6 d'octubre	El 6 d'octubre de 1624
CVMA 3, p. 268, línia 6	i veiem	hi veiem
CVMA 3, p. 318, línia 23	primeria del x	primeria del segle xv
CVMA 3, p. 318, línia 33	Qaudrilobat	Quadrilobat
CVMA 3, p. 319, línia 2	Qadrilobat	Quadrilobat
CVMA 4, p. 23, línia 28	vitral de San Antoni abat	vitral de Sant Andreu
CVMA 5.1, títol	collegiata de Santa Maria de Cervera	església de Santa Maria de Cervera
CVMA 5.1, p. 9	sala d'armes	Sala d'Armes
CVMA 5.1, p. 10	Perpinyà, capella del Palau Reial	capella del Palau dels Reis de Mallorca
CVMA 5.1, p. 13, línies 5-6	d'art també vitraller	d'art, també vitralls,
CVMA 5.1, p. 37, línia 47	l'únic testimoni de vitralls	un testimoni únic dels vitralls
CVMA 5.1, p. 167, nota 5, línia 5	és prou indicativa de l'advocació de santa Magdalena, tot i que a través de la documentació no es concreti la situació de les capelles en relació amb la seva advocació.	ens sembla indicativa de l'advocació de santa Magdalena. En la documentació no es concreta en cap cas la situació de les capelles en relació amb la seva advocació.
CVMA 5.1, p. 168, línia 31	122754	122574
CVMA 5.1, p. 168, nota 12, línia 2	aporta encara més confusió	aporta encara més dubtes
CVMA 5.1, p. 169, nota 14	“(1225523, 1225524, 1225526 i 1225527)”	(122523, 122524, 122526 i 122527)
CVMA 5.1, p. 229, línia 1; també p. 282 i p. 285, reg. 5d	Llotja de Mercaders	Llotja de Mar
CVMA 5.1, p. 241, línia 40	Joan Mollerusa i Costa	Joan Mollerusa i Costa (†)
CVMA 5.1, p. 245, línia 6	columnes, es conserven	columnes que es conserven
CVMA 5.1, p. 261, línia 8	Llotja dels Mercaders	Casa Llotja de Mar
CVMA 5.1, p. 267, reg. 3c, línia 2	Antoni Tomé	Antoni Tomàs
CVMA 5.1, p. 270, reg. 9, línia 3	Manyàs	Manyans
CVMA 5.1, p. 279, nota 47	el Palau del Rei (1462-1464), la Casa de la Ciutat de Barcelona (1448-1449) i sobre Lleida (1441)	el Palau Reial Major de Barcelona (1464-1465), la Casa de la Ciutat de Barcelona (1448-1449 i 1465) i sobre la Seu Vella de Lleida (1441-1442)
CVMA 5.1, p. 280, línia 32	del Judici	del Juí
CVMA 5.1, p. 281, nota 58	Barcelona (seu, Casa de la Ciutat, Duana), a Mallorca i a València	Barcelona (Seu, Casa de la Ciutat, Duana, Banc, església de Sant Sebastià), a Mallorca, a Girona i a València
CVMA 5.1, p. 283-284, encapçalaments	Sayol	Saiol

<i>Localització</i>	<i>Text publicat</i>	<i>Correcció</i>
CVMA 5.1, p. 295, reg. 9f, línia 3	plom daurat aportat	plom aportat
CVMA 5.1, p. 306, reg. 21a, línia 3; també a reg. 21b, línia 4	Judici	Juí
CVMA 5.1, p. 310, reg. 36, línia 2	Amont	Aumont
CVMA 5.1, p. 312, nota 124	Coffictes	Conflictcs
CVMA 5.1, p. 313, línia 17	sí tingué	sí que tingué
CVMA 5.1, p. 313, línia 26	1406 quant	1406 relativa
CVMA 5.1, p. 313, línia 31	per adobar	per adobar-hi
CVMA 5.1, p. 313, nota 126	s'observen [...]. Sí hem	s'hi observen [...]. Sí que hem
CVMA 5.1, p. 312, línia 12	bé sí hem	bé sí que hem
CVMA 5.1, p. 315, línia 37	motiu decoratiu, com escauria	motiu decoratiu, com ara l'escut de la ciutat i que escauria
CVMA 5.1, p. 315, línia 38	a la façana principal de la Casa	a la part baixa de la façana principal de la Casa. Els grans finestrals alts d'aquesta façana no van disposar de vidrieres fins a temps recents, ja que es tractava de finestres obertes al pati.
CVMA 5.1, p. 325, reg. 1, línia 2	Sala de les Armes	Sala d'Armes
CVMA 5.1, p. 335, reg. 3a, línia 2, i reg. 3b, línia 3	Pelay	Pelai
CVMA 5.1, p. 352, línia 16	<i>d'orinet</i>	<i>d'orient</i>
CVMA 5.2, p. 17, línia 18	Lloret	—
CVMA 5.2, p. 159, nota 8; p. 175, nota 81; p. 226-227, 238-239, 258, 263, 268, 282	Odena	Òdena
CVMA 5.2, p. 161, línia 38	vidrieres de la Llotja	finestres rodones de la Llotja
CVMA 5.2, p. 172, línia 37	Appar	Apar
CVMA 5.2, p. 172, línia 12	És el cas de les vidrieres de l'absis de Santa Maria del Pi de Barcelona, on la figuració ha desaparegut definitivament i absoluta	És el cas del peu de la vidriera de Sant Antoni de la catedral de Barcelona, on la figuració ha desaparegut definitivament i absoluta
CVMA 5.2, p. 175, línia 12	Saladrigas	Saladriga
CVMA 5.2, p. 206		Eliminar bibliografia
CVMA 5.2, p. 224	Els mots indicats amb asterisc són arcaïsmes no conservats en el català actual	Els mots indicats amb asterisc són arcaïsmes o mots poc usuals en el sentit que se'ls dona en els nostres documents
CVMA 5.2, p. 231, entrada «calç»	Despremdiment	Despreniment
CVMA 5.2, p. 233, entrada «cartró»	Vidtrall	Vitrall
CVMA 5.2, p. 248, entrada «fahena»	Veü castellana per	Antigament,
CVMA 5.2, p. 266, entrada «ramatge»	Fullatge	Brancatge
CVMA 5.2, p. 292, entrada «Berenguer de Palau»	Madurell (1949),	(s'elimina aquesta referència)
CVMA 5.2, p. 324, entrada «Nicolau de Maraya»	Nicolau de Maraya	Nicolau de Maraya (també Colni, Colin o Nicolí)

APORTACIÓ

EL VITRALL MEDIEVAL RETROBAT DE LA CATEDRAL DE GIRONA

ANNA SANTOLARIA TURA I MIQUEL ÀNGEL FUMANAL

INTRODUCCIÓ

Al llarg dels segles, incomptables tresors de l'art i l'arquitectura s'han perdut en el temps. Però no és cada dia que un d'aquests tresors és retrobat i que allò que un dia va quedar oblidat pot ser retornat a la llum. El 17 d'octubre de 2019 es va acabar de muntar la bastida que havia de donar accés al retaule d'Antoni Coll, situat a la capella del Corpus Christi de la catedral de Girona, antigament anomenada *capella de Sant Francesc i Sant Martí* (figura 1). S'havien de fer els treballs de conservació curativa i preventiva aprovats en la primera fase de restauració del retaule. La intervenció es dirigia des del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC) i comprenia no solament la intervenció de la part frontal del retaule, sinó també la neteja i la consolidació de la part posterior, gairebé inaccessible pel fet d'estar a tocar del mur posterior de la capella.

Les restauradores Laia Roca i Idoia Tantull eren les responsables del projecte, les mateixes que l'any 2016, durant la intervenció al retaule de la capella annexa, van trobar tres fragments de vidre medieval que van portar a la publicació d'un article a la *Revista de Girona*.¹ Els fragments trobats darrere del retaule de Santa Caterina consistien en una peça de vidre de color verdós amb un perlejat de grisalla opaca, tres fragments d'una peça de vidre verd amb un enreixat opac de grisalla i una peça de vidre vermell intens pintada amb una capa opaca de grisalla del tot homogènia.

Aquesta primera troballa va portar a teoritzar sobre

1. Sílvia CAÑELLAS, Anna SANTOLARIA i Joan PIÑA, «Una troballa singular. Inventari dels fragments de vitralls de la catedral de Girona», *Revista de Girona* [Girona], núm. 302, *Els museus d'ara* (maig-juny 2017), p. 50-53.

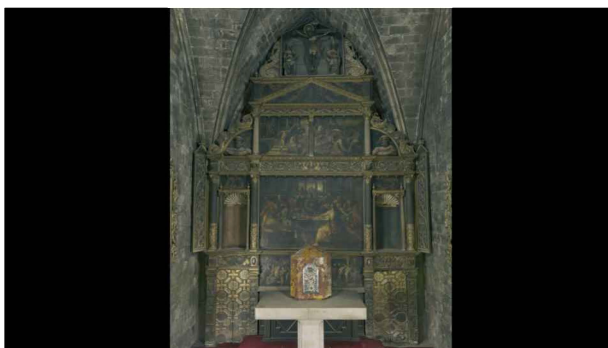

FIGURA 1. Retaule del Corpus Christi a la capella de Sant Francesc i Sant Martí. © CRBMC Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya. (Fotografia: Ramon Maroto)

els vitralls de les capelles del deambulatori de la catedral de Girona, uns vitralls que, entre 1312 i 1348, haurien pogut tancar les primeres obertures de la nova capçalera, però dels quals no ens ha quedat cap rastre. La importància d'aquests fragments de vidre era majúscula, tot i que l'escassetat d'evidències estilístiques en feia molt difícil la datació o la identificació del seu estil pictòric.

LA GRAN TROBALLA

Quan Laia Roca va accedir a la part posterior del retaule, va trobar-hi un vitrall congelat en el temps. Havia restat allà, sobre la ferramenta medieval, subjectat per uns passadors metàl·lics disperss que algú, a final del segle XIV, havia aprofitat per instal·lar els plafons a la capella. La peça, coberta de pols i amb un mur a la part posterior, no era fàcil d'interpretar. Era evident que es tractava d'una troballa de dimensions extraordinàries, un gran vitrall medieval que encara conservava la major part dels plafons. El vitrall es trobava en un estat de conservació admirable, si tenim en compte, és clar, l'abandó que havia suportat durant més de cinc segles. Dels deu plafons que originalment havien compost el vitrall, només un dels centrals havia desaparegut. Se'n conservaven set en molt bones condicions i dos més en un estat més fragmentari.

Afortunadament, els responsables del muntatge del retaule del segle XVI van decidir que no desmuntarien el vitrall, tot i que la seva intervenció pogués deixar-lo permanentment amagat. No sabem si va ser per deixadesa o per consideració al valor de la peça, però els muntadors van creure convenient conservar-lo *in situ* malgrat haver-lo de foradar per ancorar les subjeccions del retaule a la reixa metàl·lica que un dia havia protegit el vitrall de l'exterior (figura 2).

Abans que les restauradores poguessin començar a treballar a la part posterior del retaule, s'havia de prendre una decisió urgent. Era necessari salvaguardar la peça i allunyar-la d'aquell espai de treball tan reduït. S'havien de rescatar tots els fragments de vidre que es trobaven a l'ampit de la finestra, coberts per centímetres de pols, abans de poder treballar-hi. Així doncs, es va sol·licitar permís al Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC) i es va procedir a la documentació i el desmuntatge de la troballa. Els treballs es van dur a terme des del taller de vitralls gironí Can Pinyonaire per les conservadores i restauradores especialitzades en vitrall Anna Santolaria i Emily Price.

FIGURA 2. Part inferior de la peça *in situ*, que mostra el perill de ser trepitjada. ° Capítol Catedral de Girona. (Fotografia: Anna Santolaria, 2019)

Els treballs van durar cinc dies i es van iniciar a la part inferior del finestral. Es va començar recollint els gruixos de pols acumulats a l'ampit, així com els fragments del plafó 2*b*, que es trobaven en un alt risc de despreniment (figura 3). Tot el material recuperat a la part baixa del finestral va ser passat per un sedàs fi, i es va rescatar una gran quantitat de peces de vidre pintat que van ser identificades amb el nom *ampit* i classificades en embalatges individuals (figura 4).

FIGURA 3. Part superior de la peça *in situ*, en què es mostra l'enclavatge del retaule. ° Capítol Catedral de Girona. (Fotografia: Anna Santolaria, 2019)

FIGURA 4. Anna Santolaria recuperant peces de vidre entre els dipòsits de l'ampit del finestral. ° Capítol Catedral de Girona. (Fotografia: Emily Price, 2019)

Les dues porcions del plafó més fragmentari van ser fotografiades sobre una taula de llum, però els gruixos de pols impediien la lectura iconogràfica dels fragments. Es va procedir a fer una primera aspiració dels dipòsits acumulats i, a poc a poc, la pols va anar deixant passar la llum, que, plena de color, va començar a mostrar els elements representats que havien restat invisibles durant tot aquest temps. No cal esmentar l'emoció que aquest moment va provocar no solament a les restauradores, sinó a tots als coneixedors de la troballa. El primer vitrall mostrava els peus de dos cavalls, en uns colors intensos i amb unes decidides pinzellades de grisalla. El marge esquerre del plafó estava compost per quatre sanefes, i la més propera a l'escena estava feta de peces de color verdós, amb un perlejat de grisalla marró opaca. Totes les peces tenien característiques molt similars a un dels fragments trobats darrere del retaule de Santa Caterina.

El segon fragment desmuntat va ser el plafó 2*a*. Només en restava la meitat inferior, i l'espai buit sobre els fragments conservats permetia il·luminar *in situ* les peces superiors del plafó. Una de les peces que va poder ser observada abans del desmuntatge era un cap d'animal pintat sobre un vidre plaqué vermell, amb unes aigües que canviaven la intensitat del color. Un cop desmuntat el plafó i havent-lo observat sobre la taula de llum, es va poder identificar un cap com el d'un bou que, juntament amb un ramat d'ovelles i un gos, acompanyava dos pastors dels quals només restava mig cos.

Seguidament es va procedir a desmuntar els dos plafons inferiors del finestral. Estaven en un perfecte estat de conservació. Miraculosament, no mostraven cap pèrdua de material i van poder ser fàcilment desinstal·lats. Sobre la taula de llum, aquests plafons van mostrar una nativitat a la part dreta del finestral amb les escenes de l'anunciació i la visitació al plafó inferior esquerre. Cap de les peces mostrava groc de plata i l'estil més similar que es conservava a la catedral es trobava a la part més alta del presbiteri, allà on es conserven els vitralls més antics.

Quan es va procedir al desmuntatge del nivell 3,

aquell en el qual només un dels dos plafons havia sobreviscut, hi vam trobar una gran diferència d'estil. Eren plafons més grans, i les peces de vidre també tenien unes dimensions majors. Una gran part de les peces eren de vidre incolor amb una qualitat pictòrica impecable a la superfície. Es tractava d'un tipus de vitrall molt distant de l'observat als primers plafons: aquí, les línies de pinzell havien deixat pas als modelats, les ombres i la finor dels traços, ara sí, ajudats pels detalls aportats pel groc de plata. El plafó *3b* representava els peus de dues figures envoltades d'una naturalesa exuberant. Uns detalls vegetals fets amb grisalla i groc de plata sobre vidre incolor que contrastaven amb una multitud de flors pintades sobre vidres arrodonits de diferents colors. Les sanefes dels marges es limitaven a les tres primeres franges, i es descartava l'ús del vidre perlejat verd, que sí que havia acompanyat el primer i el segon nivell dels plafons.

El quart nivell també formava part d'aquest estil més proper a un gòtic tardà. Es tractava de la part superior dels sants titulars de la capella. A l'esquerra, sant Martí a cavall tallant-se la capa, ricament decorada, i a la dreta, sant Francesc, que juntament amb el plafó inferior, ens mostrava la seva estigmatització, testimoniada per un monjo en segon pla.

Més amunt, i ja en l'últim nivell, dos plafons amb amplex desiguals i acabats en arc apuntat coronaven el vitrall. Una altra vegada ens trobàvem amb uns plafons de peça més petita i color intens clarament fets per la mateixa mà que els situats a la part més baixa del finestral. En desmuntar-los, vam poder identificar una flagel·lació a la part esquerra i una crucifixió a la part dreta del finestral.

El plafó esquerre, més estret en mides que el que l'acompanyava, representava l'escena de la flagel·lació i no conservava cap peça del marge. De fet, l'escena hauria estat clarament retallada per ser ajustada a la forma de l'obertura on va ser instal·lat el plató. L'evidència més clara d'aquest reajustament era la figura a la part esquerra del plafó, que havia estat tallada deliberadament amb la forma de l'arc apuntat.

En canvi, el plafó dret amb l'escena de la crucifixió mostrava dues franges de sanefes. A la part esquerra, situades al centre del vitrall, les dues franges interiors de la sanefa completa, i a la part dreta, un marge curvilineu que desapareixia a mitja altura, en topant amb l'escena d'origen rectangular. Les peces del marge dret estan girades, amb la cara pintada cap a l'exterior, fet que indica que aquest fragment hauria pogut ser extret d'un altre plafó i afegit a aquest per omplir l'espai més ample de l'arc apuntat.

Aquest conjunt d'observacions ens suggeria que ens trobàvem davant de dos mestres vitrallers d'origen diversos (figura 5). D'una banda, un mestre al qual es va encarregar la realització de quatre plafons dedicats a sant Francesc i sant Martí. De l'altra, els vitralls de la

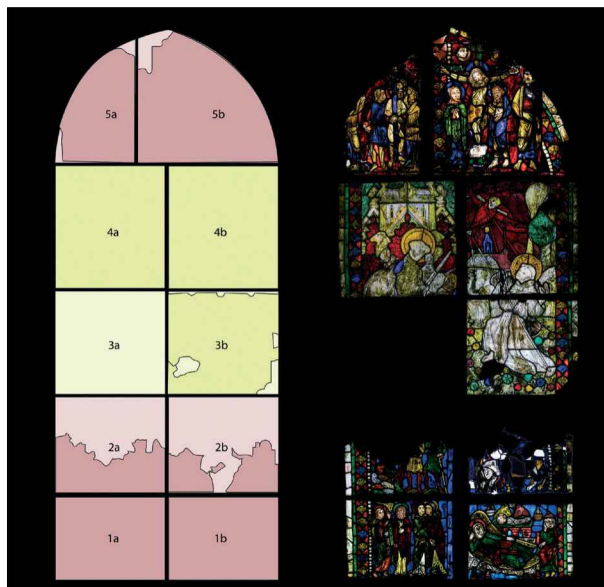

FIGURA 5. Vitrall complet i diagrama que mostren els dos mestres i la numeració dels plafons. * Capítol Catedral de Girona. (Fotografia: Gemma Martz. Diagrama: Anna Santolaria)

part inferior i superior del finestral semblaven clarament anteriors, i havien estat reaprofitats per a omplir la resta del finestral, possiblement ajustats pel mateix mestre que havia fet els plafons centrals. Com hem esmentat amb anterioritat, l'estil que més s'hi assimilava era el dels vitralls del presbiteri, els més antics conservats a la seu.

Per aquesta raó, vam suggerir als responsables de la catedral que ens podríem trobar davant d'unes peces d'un valor històric excepcional, però era necessari organitzar una reunió d'historiadors experts en art medieval i en la història de la catedral abans de poder fer pública la magnitud d'aquesta troballa. El resultat de la reunió del 19 de desembre va ser unànime: ens trobàvem davant d'un dels vitralls més antics conservats a Catalunya i davant d'uns mestres vitrallers desconeguts que tenien una tècnica i una qualitat d'ofici excel·lents.

DESCRIPCIÓ

Un cop separat tot el conjunt de la seva ubicació original, i havent-ne explicat el procés d'extracció, es pot fer una descripció completa de l'obra. Com ja s'ha comentat parcialment, el vitrall està format per deu plafons quadrangulars (un de perdut) estructurats dins d'una sola llanceta d'arc apuntat, dividit per la ferramenta en dues columnes verticals i amb unes mesures totals de 130 x 300 cm. Conté dos conjunts iconogràfics: d'una banda, i fets pel taller més antic, que anomenarem *taller romànic* pel fet d'estar vinculat a la seu romànica, sis plafons que mostren escenes de la vida de Jesús i Maria (*1a, 1b, 2a, 2b, 5a i 5b*), i de l'altra, quatre plafons d'es-

til posterior, que anomenarem *taller gòtic*, amb la representació dels titulars originals de la capella, sant Martí (3a, desaparegut, i 4a) i sant Francesc (3b i 4b).

El plafó 1a (64 × 48 cm) és l'únic amb doble escena (figura 6). A l'esquerra veiem el moment de l'anunciació, amb les figures dempeus de l'arcàngel Gabriel i la Verge Maria. L'arcàngel mostra les ales grogues i va abillat amb una túnica vermellosa i una capa verda. El cap i els cabells són fets amb peces de vidre lleugerament rosat i s'entreveu una mena de nimbe vermellós del mateix color que la túnica. Amb la mà dreta, Gabriel assenyalava cap al cel, i amb l'esquerra sosté un filacteri amb la inscripció «AVE MARIA GRA» (manca «TIA PLENA»). La Verge vesteix un mantell vermell sobre una túnica groga. Com l'àngel, el cap i la caputxa són de vidre lleugerament vermellós, però el nimbe, en aquest cas, és verd. Amb la mà dreta fa el clàssic gest ambigu de sorpresa i d'humilitat, i amb l'esquerra, a l'altura del ventre, sosté el que seria un fus (poc definit), ja que, segons una tradició oriental, la Verge va ser sorpresa per l'arcàngel mentre filava (en representacions posteriors, la Mare de Déu porta un llibre, o res). Tots els vermells i rosats d'aquestes escenes semblen procedir d'un mateix tipus de vidre plaqué, un vidre vermell amb grans variacions d'intensitat, amb les quals el mestre hauria jugat per aconseguir els colors desitjats.

A la meitat dreta del plafó 1a hi ha l'escena de la visitació, amb Isabel i Maria en actitud d'abraçar-se. En aquest cas, Maria va abillada com en l'escena anterior i Isabel duu una túnica blanca i un mantell verd. A diferència de l'anunciació, les mans i els rostres de les protagonistes s'han fet amb vidre groguenc, i els nimbes de les santes canvien de color: el de Maria passa del verd al groc i el d'Isabel és vermell. El fons d'ambdues escenes és comú, fet amb peces blaves. La composició es complementa amb un complex marc decoratiu vertical a la banda esquerra, que fa de *pendant* amb el de la banda dreta del plafó següent, 1b. Primer, una franja de vidre blanc, seguida d'una franja més estreta de vidre verd. Tot seguit, una sanefa de flors (semblants a la flor de lis, o als lliris) grogues i blaves sobre un fons reticulat i amb peces intermèdies de color vermell. I

finalment, un perlejat de vidre verd clar, dissimulat per l'ala dreta de Gabriel, no sense un cert artífici tècnic i compositiu.

El plafó 1b (65 × 47,5 cm) mostra la nativitat; la Verge es representa a l'esquerra, estirada sobre un llit, ocupant-ne en diagonal la major part. Està abillada igual que en l'escena de la visitació, amb una túnica verda i un mantell i un nimbe vermells. El braç esquerre reposa, mentre que amb el dret sembla sostenir-se el cap. El llit, de quatre potes esculpides (apareixen molt geometritzades a la part inferior), està luxosament ornamentat: primer, amb una mena de matràs amb riques sanefes vegetals grogues, i a sota, amb un llençol blanc del qual s'aprecien els plects. Als peus del llit de la Verge, sant Josep seu en una cadira, vestit amb les mateixes robes i colors que Maria. A la mà dreta hi recolza el cap, i amb l'esquerra sembla tocar els llençols del llit de la Verge. Al contrari que Maria, no exhibeix nimbe, però sí una mena de capell rosaci, semblant a un barret frigi.

Al centre de la meitat superior, presideix l'escena el Nen Jesús, completament embolicat amb roba blanca, decorada amb dues sanefes perlejades entrellaçades. Com en altres casos, el rostre no reflecteix la curta edat del nadó i, com és habitual, mostra un nimbe cruciforme, a mode d'identificació, alhora que premonició del seu martiri. El Nen descansa sobre un matràs verd reticulat, que al seu torn s'estén sobre una estructura d'obra semblant a un petit mur vermellós amb dues obertures de punt rodó. Just per sobre del nen, gairebé en contacte amb el seu cos, sorgeixen els caps enfrontats del bou i la mula, de colors groc i rosat, respectivament. Al centre compositiu de l'escena, just entremig dels caps dels animals, s'hi veu l'estrella, formada com una flor blanca o estel de vuit puntes. Completen el naixement dos llums penjants amb una sanefa perlejada, un entre el cap de la Verge i el bou, i l'altre, entre la mula i sant Josep. Com al plafó 1a, tot el fons és confegit amb peces de vidre blau i a la dreta s'hi observa una franja decorativa, amb el mateix ordre (invers) d'ornaments, però amb la franja de les flors retallada per l'eix central. No queda clar si era així en origen o si va ser retallada per encaixar el plafó en la seva nova ubicació.

Seguint el cicle iconogràfic, al plafó 2a (65 × 34 cm) es conserva la meitat inferior de l'anunci als pastors. Es distingeix el cos de dos pastors a la banda dreta, vestits, això sí, a la manera medieval: camisa llarga groga i verda, respectivament, i calces vermelles. El de més a la dreta sosté un bastó groc. A l'esquerra es representen diversos animals, amb una tria original de colors: blanc, groc, verd, marró i vermell. Es distingeixen sis xais, una cabra, un bou i un gos, dret, davant dels pastors, que probablement alerta de la presència de l'àngel, totalment desaparegut. L'extrem esquerre del plafó presenta una continuïtat decorativa exacta respecte del plafó 1a. Resulta més fragmentari encara el plafó 2b, del qual només s'han conservat fragments de la meitat

FIGURA 6. Plafons inferiors del finestral amb llum transmesa. (Fotografia: Gemma Martz)

inferior, on s'identifiquen amb claredat les parts de dos cavalls (o mules) blanc i groc, en el que pot ser l'escena de la fugida a Egipte o el viatge dels tres Reis. Això no obstant, no es detecta la presència de cap dels personatges normalment associats a aquestes escenes, que devien aparèixer només en la meitat superior del plafó. A la banda dreta, tot i la mala conservació, s'observa un marc decoratiu complet com els dels plafons 1*a* i 2*a*, i per tant, el doble d'ample que el plafó 1*b*, amb el qual hauria de tenir una teòrica continuïtat.

La resta de plafons «romànics» amb escenes marianes i cristològiques continuen a la cúspide del vitrall, als plafons 5*a* i 5*b* (figura 7). Aquests dos plafons són els únics que no són simètrics, ja que 5*b* és considerablement més gran que 5*a*, a banda d'haver estat retallats en biaix ambdós per a garantir l'encaix en l'ogiva. Al plafó 5*a* (65 × 34 cm) hi ha l'escena de la flagel·lació, amb Crist lligat per darrere la columna a la part central i un turmentador a cada costat, amb actitud de fuetjar. A l'extrem esquerre apareix un personatge fragmentari, de grans dimensions, vestit amb una túnica blava i cobert amb una capa groga. Aquest mateix personatge torna a aparèixer, també amb jerarquia proporcional i vestit de la mateixa manera, al costat esquerre del plafó 5*b*. Tal vegada es pot identificar amb Ponç Pilat (?). El plafó 5*b* (70 × 76 cm) està presidit per Crist crucificat, flanquejat per la Verge, en actitud de pregària, i sant Joan, que recolza el cap en la mà dreta i sosté un llibre (símbol de l'evangelista) amb l'esquerra. Els caps de tots tres personatges van ser substituïts amb posterioritat per un artífex diferent dels dos tallers principals que també fa aparició en el plafó 4*a*. A banda i banda del cap de la creu hi ha representats el sol i la lluna, i al mig la inscripció fragmentària de l'INRI: «IHS NAZA [...] / REX IUDEO [...]». A l'arrencament dret de l'ogiva s'observen les mateixes franges decoratives que als plafons 1*a* i 2*a*.

A les fileres 3 i 4 hi ha representats els sants patrons de la capella (figura 8). Al plafó 3*a* (sense dimensions) i al plafó 4*a* (65,5 × 65 cm) es representa sant Martí, tot i que la pèrdua quasi total del 3*a* fa que sigui gairebé impossible fer una descripció acurada de la compo-

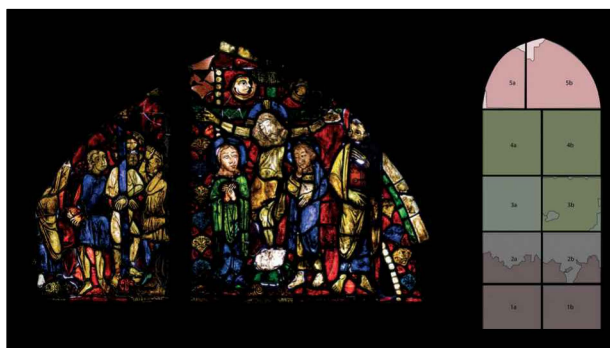

FIGURA 7. Plafons superiors del finestral amb llum transmesa. (Fotografia: Gemma Martz)

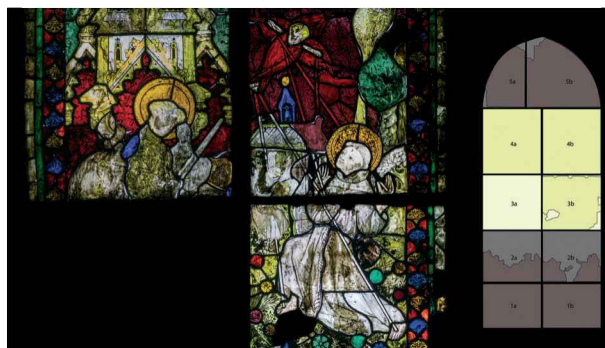

FIGURA 8. Plafons centrals del finestral amb llum transmesa. (Fotografia: Gemma Martz)

sició, que només es pot suposar. Per tot el que avui és visible, i segons la iconografia més tradicional, queda clar que l'element principal és sant Martí muntat dalt d'un cavall blanc, i que parteix amb l'espasa la seva capa en dos per donar-la a un pidolaire que pateix fred. A efectes de composició, el tall d'espasa devia ser poc eloqüent, i simplement se n'insinua el moviment amb l'espasa apuntant amunt, al mig de la capa. Tota l'escena està elaborada amb un clar sentit pictòric i hi predominen grans peces de vidre, per sobre de les petites. El cap del cavall emergeix a l'extrem inferior esquerre, ornat amb tota mena de sumptuositats daurades a les regnes i la crinera, com una mitja lluna metàl·lica que penja de la diadema del front. El sant està parcialment desfigurat, però es pot apreciar la riquesa de la capa, daurada, curulla de sanefes geomètriques. Part de l'esquena del sant va ser substituïda per un vidre blau, semblant al dels fons dels plafons romànics.

Ben a prop d'aquesta peça recol·locada es distingeix un caparró, disposat de cap per avall, corresponent a un fragment reaprofitat de vitrall del taller de Guillem Letumgard (1357-1358). Del cap de sant Martí, només se'n distingeixen els ulls i els cabells, rossos i ondulats. La testa està envoltada per un nimbe daurat complet, amb rajos a l'interior i perlejat al cercle exterior. A l'extrem inferior dret apareix el cap del mendicant, degut també a un taller diferent, que de moment no es pot identificar, i semblant al de les cares de la Verge, Jesús i sant Joan substituïdes al plafó 5*b*. Darrere de sant Martí es desenvolupa una complexa representació arquitectònica, amb una construcció quadrangular amb gablets crestats i florons al centre i als flancs, que cal interpretar com una porta de la ciutat emmurallada d'Amiens, on, segons l'hagiografia, succeí l'escena. Entre el sant i la porta emergeixen floracions de traç elegant, semblants al contorn de les fulles de roure, fetes amb un intens color vermell. A la banda esquerra hi ha el mateix marc decoratiu que als plafons 1*a* i 2*a*, però invertit, fet que indica que s'aprofità un fragment dret per a col·locar-lo a l'esquerra.

Als plafons 3*b* (66 × 56 cm) i 4*b* (66 × 66 cm) s'hi representa l'escena de l'estigmatització de sant Fran-

cesc al turó de la Verna. El sant és representat en grisalla a la meitat dreta, lleugerament agenollat, amb el dors inclinat i el cap i les mans erectes mirant cap al cel, vers el flanc superior esquerre del plafó. Allí apareix un serafí amb mans i braços en posició de creu i nimbe cruciforme, amb sis ales vermelloses i un cos que hauria de ser una imatge de Jesucrist, segons els relats hagiogràfics, tot i que en el vitrall no és distingible. De les ales de l'àngel sorgeixen raigs rectilinis dirigits en diverses diagonals vers el cos i les extremitats del sant, que rep els estigmes. La cara del sant està dibuixada amb una gran delicadesa i una expressió subtil per l'instant d'èxtasi que significa el sagrat moment. El cap de Francesc està envoltat per un nimbe amb calats lobulats a l'interior i perlejat al cercle exterior. Al costat inferior esquerre del plafó 3*b* hi ha representat un frare llegint que presència l'escena, i darrere d'ell una petita capella de grisalla, amb finestres calades i arestes de la coberta amb groc de plata. Del centre del carener emergeix una espadanya blava d'un sol ull, amb una campana. Per la part dreta sorgeixen arbres de diversos tipus i colors, amb ocells inclosos. La resta del fons és un *horror vacui* de decoracions vegetals vermelloses d'una gran qualitat. Arreu del terra (3*b*) hi ha flors variades de diverses formes i colors, que imiten un camp florit amb tons verds, grocs, blaus i vermells. Les bandes dretes dels plafons 3*b* i 4*b* prolonguen el marc decoratiu que ja hem vist als plafons 1*a*, 1*b*, 2*a*, 2*b* i 4*a*.

PRIMERES HIPÒTESIS

La complexitat del conjunt retrobat no evita que l'examen directe del vitrall per part del grup d'experts hagi obert la porta a diverses hipòtesis, sense que es puguin considerar definitives. De fet, s'espera que un proper estudi monogràfic, fet amb una profunditat total, pugui fer aportacions més concretes. Tanmateix es poden plantejar, avui, algunes consideracions. Per començar, que els dos artífexs del vitrall no tenen cap relació amb els tallers principals coneguts de l'absis de la catedral: la part «romànica» és anterior al denominat Mestre del Presbiteri (per molt que s'hi puguin establir algunes analogies compositives, totalment genèriques) i la gòtica és posterior a aquest i també al taller de Guillem Letumgard, ben documentat entre 1357 i 1358, i amb un estil particularment identificable que només és visible de forma anecdòtica en un fragment reutilitzat del plafó 4*a*, com ja hem dit en la descripció.

Com a fet plenament constatable, queda clar que el vitrall és obra de dos tallers separats per prop de cent cinquanta anys i que, per tant, és evident que es tracta d'una composició de plafons *a posteriori* de la construcció de la capella per part del canonge Guillem de Cornellà, pels volts de 1340. Quatre dels plafons, els dedicats a sant Martí i sant Francesc, foren fets pres-

sament per a aquella ubicació, però la resta de sis plafons hi foren reaprofitats. Aquesta àmplia diferència cronològica també es fa evident en la tècnica: el taller romànic treballa amb petites peces de vidre i una gran quantitat de plomada, mentre que el gòtic ho fa amb vidres grans, tractats pictòricament, i amb les línies de plom reduïdes a la mínima expressió.

Les primeres conjectures han situat els plafons més antics dins la primera meitat del segle XIII. Això no obstant, s'obren molts interrogants pel que fa a cronologia i estil. D'una banda, la confecció geometritzada dels rostres, la rigidesa de les composicions i la poca complexitat cromàtica suggereixen una cronologia molt alta, vers 1210-1220. Però, de l'altra, la manera com es representen els cabells dels personatges masculins, així com els traços de línies negres, sobretot als vestits, acosten la tècnica del dibuix a la segona meitat del segle XIII, en consonància, per exemple, amb el traç exhibit per Villard de Honnecourt al seu cèlebre àlbum.

Si, com sembla suggerir la lògica, els fragments «romànics» pertanyen a la mateixa catedral, vol dir que es tracta de parts d'un (o més d'un) vitrall pertanyent a la seu romànica, o, en tot cas, anteriors a l'inici de la capçalera gòtica l'any 1312. Si és així, de quina finestra (o finestres) provenien? Els estudis duts a terme no permeten escatir si l'absis principal de la seu romànica tenia una o tres finestres. Fos com fos, el cicle iconogràfic de la vida de Maria indica que el vitrall romànic estava col·locat en algun lloc privilegiat de la catedral, ja que santa Maria és justament la seva titular i qui presidia l'altar principal. Dit això, el vitrall conservat permet aventurar una aproximació de l'amplada que podia tenir una finestra absidal de la catedral romànica: uns 74 cm de llum, si es considera que les escenes eren úniques, amb marges decoratius als dos costats, o 130 cm si estava estructurat en dues columnes, com el veiem avui dia. Definir-ne l'alçada resulta molt més complicat, ja que depèn de quantes escenes tinguessin. Els plafons poden venir tant d'un vitrall com de dos (un de la vida de la Verge i un altre, de Crist), una qüestió que només es podria aclarir en cas de localitzar-ne altres fragments significatius.

La iconografia de sant Martí a Catalunya és ben antiga, ja que és una de les advocacions més habituals en la fundació d'esglésies del període romànic, i per aquesta raó han pervingut exemples primitius antics en suports pictòrics, com l'antependi de Puigbò, conservat al Museu Episcopal de Vic. En aquests, sant i cavall apareixen representats de perfil, i el tall de la capa és vehement, no insinuat, amb l'acció al centre, entre el sant i el desvalgut. Al Musée National du Moyen Âge de París es conserva l'únic exemple de vitrall medieval (segle XIII) amb l'escena de la partició de la capa, composta semblantment als frontals catalans; fins i tot, el mendicant està representat davant una porta de muralla, tal com emmarquen l'escena els textos hagiogràfics. Però, al vitrall

de Girona, sant i indigent es troben al centre del quadre, formant una unitat compositiva vertical. Aquesta mena d'ordenació dels personatges, alineats al centre de l'escena, manca d'un referent en la vitrallística catalana, ja que no es conserva cap exemple amb una iconografia semblant. Els exemples fora del Principat són, igualment, inexistents. En canvi, es poden trobar paral·lels interessants en la pintura catalana del gòtic internacional de la primera meitat del segle xv. Una comparació s'estableix amb la composició del retaule de Santa Úrsula, Sant Martí i Santa Caterina de Gonçal Peris (ca. 1404), conservat al Museu de Belles Arts de València.

D'altra banda, no tenim constància de l'existència de cap altre vitrall dedicat a sant Francesc a Catalunya, i encara menys amb l'escena de l'estigmatització. És possible, lògicament, que moltes esglésies, catedrals i convents n'haguessin tingut, ja que la devoció al sant va ser molt estesa, però no han pervingut. Igualment, els referents pictòrics propers són quasi inexistents, si exceptuem el compartiment dret de la predel·la del retaule de la Mare de Déu i Sant Jordi conservat al convent de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès, atribuït a Lluís Borrassà. Tanmateix és necessari fer un exercici d'observació de les obres conservades a Itàlia per a entendre els models compostius emprats en aquesta escena. De fet, podríem dir que no existeix una iconografia influent de la vida de sant Francesc, i en concret de l'estigmatització, fins que Giotto no emprengué les decoracions murals de la basílica d'Assís, a finals del segle XIII. Allí, Giotto planteja l'escena amb una espectacularitat absoluta, com succeeix al vitrall de Girona, en el qual el querubí transmet els estigmes al sant per mitjà de rajos de llum. Les restants obres conegudes amb aquesta escena es limiten a algunes taules dels segles XIII, XIV i XV i, de fet, fins més enllà de l'estigmatització pintada per Fra Angelico (1428-1429) del Metropolitan Museum of Art de Nova York, la idea dels rajos físics eixint de les extremitats del querubí es manté intacta més de cent anys després que Giotto ho plasmes a Assís; o sigui, dins o més enllà de la cronologia que es podria atribuir a les escenes gòtiques del vitrall gironí. Per això no és d'estranyar l'aparició d'aquesta iconografia giottesca a Girona, entenent que s'havia mantingut com el referent principal per a la representació de l'escena. Tanmateix, és de destacar la possibilitat que l'autor del vitrall (o del seu disseny) conegués de primera mà l'obra del mestre italià (o algun altre conjunt?), qüestió que caldria analitzar a fons i amb més paral·lelismes en un estudi més aprofundit.

L'atribució d'aquestes escenes de finals del segle XIV està condicionada per l'aparició documental, en només deu anys, de quatre artistes de primera magnitud treballant, d'una manera més o menys clara, en els vitralls de la catedral. El primer és el pintor i vitraller mallorquí Ramon Gilabert, «mestre de vidrieres», que fou contractat el febrer de 1375 per fer el vitrall de la

capella de Sant Iu i Santa Magdalena. El 6 de desembre del mateix any, el mestre major Pere Sacoma rep una quantitat per haver adobat «1 vidriera de aqueles altes que és sobra la porta de la Tresoreria». Aquesta notícia potser està relacionada amb el pagament del dia 14 de desembre a un ferrer, que cobra per tres escarpes de mestre Guillem Morey i quatre vergues de ferro d'una vidriera. I finalment, el 21 de gener de 1380, l'obra paga onze sous a Lluís Borrassà, «pintor de Gerona e regent en fer vidrieres», per la reparació d'una vidriera sobre la cambra del claver. De fet, s'ha vinculat a aquest pintor un cap masculí conservat fora de context al vitrall N-V de la catedral, dedicat a sant Joaquim i santa Anna, sense cap documentació que ho acrediti, a banda de certes semblances estilístiques. Avui podem assegurar que aquest cap és del mateix autor que els de sant Martí i sant Francesc del nou vitrall descobert, però, vista la intervenció de tants artífexs, caldrà esperar a l'estudi monogràfic per a concretar atribucions.

BIBLIOGRAFIA

- AINAUD I DE LASARTE, Joan; VILA-GRAU, Joan; ESCUDERO I RIBOT, M. Assumpta; VILA I DELCLÒS, Antoni; MARQUÈS, Jaume; ROURA, Gabriel; MARQUÈS, Josep M. *Els vitralls de la catedral de Girona*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1987. (Corpus Vitrearum Medii Aevi Catalunya; 2)
- ARAMON I SERRA, Ramon; MUNDÓ, Anscari M.; BARRAL I ALTET, Xavier; PLADEVALL I FONT, Antoni; DURAN I GRAU, Eulàlia. *Estudis entorn del vitrall a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2014. (Corpus Vitrearum Medii Aevi Catalunya, 5.2)
- BARRAL I ALTET, Xavier. «Un vitrall medieval excepcional». *Bonart*, núm. 190 (maig, juny, juliol 2020), p. 15.
- FREIXAS I CAMPS, Pere. *L'art gòtic a Girona*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; Girona: Institut d'Estudis Gironins, 1983.
- «La catedral de Girona». A: *L'art gòtic a Catalunya: Arquitectura (1)*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2002, p. 302-324.
- La catedral de Girona: L'obra de la seu*. Barcelona: La Caixa, 2003. [Catàleg d'exposició]
- MARQUÈS CASANOVAS, Jaume. «Els vitralls de la Seu de Girona». *Revista de Girona*, núm. 97 (1981), p. 272-276.
- MARQUÈS I PLANAGUMÀ, Josep M. *Inscripcions i sepulcres de la catedral de Girona*. Girona: Diputació de Girona, 2009.
- SUREDA I JUBANY, Marc. *Els precedents de la catedral de Santa Maria de Girona: De la plaça religiosa del forum romà al conjunt arquitectònic de la seu romànica (ss. I aC - XIV dC)*. Tesi doctoral. Girona: Universitat de Girona, 2008.

ELS AUTORS

Xavier Barral i Altet. Membre de l'Institut d'Estudis Catalans, catedràtic d'història de l'art medieval, president del CVMA-Catalunya.

Sílvia Cañellas. Doctora en geografia i història. Catedràtica jubilada d'ensenyament secundari. Historiadora dels vitralls catalans.

Carme Domínguez. Membre del Pla Director de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau de Barcelona, coautora del volum cinquè del *Corpus Vitrearum Medii Aevi* de Catalunya.

Miquel Àngel Fumanal. Doctor en història de l'art. President del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca.

Josefa Huertas. Arqueòloga. Directora tècnica de les excavacions del mercat de Santa Caterina de Barcelona.

Josep M. Llobet i Portella. Doctor en història i professor universitari. Exdirector de l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera. Acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi.

Josep Massot i Muntaner. Membre i expresident de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Membre numerari de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. El 2012 fou guardonat amb el 44è Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

Montserrat Pugès. Responsable del Laboratori de Conservació - Restauració del Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona i de l'àrea d'Intervencions en el Patrimoni del Servei d'Arqueologia (Icub) de l'Ajuntament de Barcelona.

Jaime Salguero Martínez. Dissenyador industrial i conservador-restaurador.

Anna Santolaria Tura. Artista i restauradora de vitralls. Membre del CVMA-Catalunya.

Marta Segarrés. Doctora en filologia clàssica i professora d'ensenyament secundari. Ha col·laborat en diversos projectes de recerca relacionats amb el llatí medieval i el lèxic científic llatí.

Lorena Valldepérez. Vitrallera i restauradora.

Pere Valldepérez. Restaurador vitraller. Ha obtingut el Premi FAD (1990) per les tasques efectuades al Palau de la Música Catalana de Barcelona i el Premi Ciutat de Barcelona per les de la casa Lleó i Morera (1988).

Joan Vila-Grau. Artista. Acadèmic de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi.

EL VITRALL MEDIEVAL A CATALUNYA

NOVES APORTACIONS

El present volum recull les actes de la jornada d'estudi organitzada a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans el dia 20 de juliol de 2015 amb motiu de l'acabament del cinquè i darrer volum del corpus dels vitralls medievals de Catalunya, un projecte de recerca reconegut separadament del d'Espanya dins del Corpus Vitrearum Medii Aevi (CVMA) internacional. El lector hi trobarà noves aportacions, recuperacions i restauracions fetes després o al marge de la publicació del darrer volum del Corpus català. També s'hi ha pogut incloure un recull de nous documents sobre vitralls medievals a Catalunya i s'hi ha incorporat un article de presentació de la descoberta més important feta a Catalunya durant els darrers decennis en aquest sector del patrimoni monumental: uns plafons de vitrall medieval preservats fins al 2019 darrere un retaule a la capella de Sant Martí i Sant Francesc de la catedral de Girona. Alguns d'aquests plafons són els vitralls figurats més antics conservats a Catalunya, de la primera meitat del segle XIII, quan l'estil romànic hi era encara molt arrelat, just abans que les novetats gòtiques s'imposessin en l'art del vitrall.

Institut
d'Estudis
Catalans

